

**Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék
történeti kronológiája (1790–1914), különös tekintettel a
görög katolikus ruszinságra**

Soós Kálmán ösztöndíjprogram

Oktatási jegyzet

2014

Készítette: Molnár Ferenc

Előszó

A mai értelemben vett Kárpátalja területe alapvetően a történelmi Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéket foglalta magába. Annak ellenére, hogy a Kárpátalja elnevezés már a 19. század második felétől használatos volt, az itteni törvényhatóságok – egy rövid időszaktól eltekintve¹ – 1918-ig nem tartoztak egységes közigazgatás alá.² Az Északkeleti-Felvidékként is említett térség évszázad óta etnikailag és nyelvileg heterogén régiónak számított, ahol a ruszin népesség a 18. század folyamán került túlsúlyba a magyar lakossággal szemben.³ A terület Magyarország északkeleti határvidékét képezte, amely osztozott a magyar történelem dicsőséges és kevésbé örömteli pillanataiban.

A kronológia az említett négy vármegye eseményeit öleli fel az ún. „*hosszú tizenkilencedik század*” (1790–1914) során. Magyarországon e korszakot a polgárosodás és a nemzeté válás folyamata fogja össze. A dolgozat kitüntetett figyelmet szentel a helyi ruszinság történetének, amely felekezetiileg a görög katolikus egyházhoz tartozott.⁴

A vállalkozást nehezítette, hogy a vizsgált régió esetében még nem készültek el azok a magas szakmai színvonalat képviselő szintézisek, melyek alapján a szerzők összeállíthatnák „*az események kikristályosodott rendjét*”.⁵ Így a kronológia adatsorait ott tudtuk a leginkább bővíteni, ahol jelentősebb kutatási eredmények állnak rendelkezésre az adott témára és időszakra vonatkozóan.⁶

A dolog természetéből következik, hogy az idő múlásával – közeledve az 1848-as eseményekhez – forrásaink nagymértékben szaporodtak. Ezért a 19. század első felének kronológiai adatsoraiban inkább az országos jelentőségű tények dominálnak. Ezt követi az 1848–1849-es rész, amely a munka legrészletesebb fejtegetéseit tartalmazza. A fejezet viszonylagos adatbősége abban áll, hogy a szakirodalom eredményei mellett közlésre kerültek

¹ 1849 októberében a Kassai Katonai Kerületen belül megszervezték az ún. Ungvári Kerületet. A polgári kerület joghatósága Ung, az összevont Bereg-Ugocsa és Máramaros megyék területére terjedt ki. Az autonóm jelleggel létrehozott – „*Orosz/Ruszin Kerület*”-ként is emlegetett – közigazgatási egységet az osztrák kormányzat 1850. március 28-án megszüntette.

² Vö. Botlik József: A Kárpátalja fogalom kialakulása és változásai. *Együtt*, 2004. 2–3. sz. 77–86, 77–85.; Bereш Никола [Vehes Mikola] – Молнар Д. Стефан [Molnár D. István] – Молнар Йосип [Molnár József] та ін.: *Хроніка Закарпаття 1867–2010. Кárpátalja évszámokban 1867–2010*. Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2011. 9.

³ Gulyás László: Kárpátalja története. Kárpátalja 1918 előtt. In: Baranyi Béla (szerk.): *Kárpátalja*. MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest, 2009. 68.

⁴ A mai Kárpátalja területén élő görög katolikus ruszinság fölött a munkácsi egyházmegye gyakorolt főhatóságot. Rajtuk kívül a püspökségnek jelentős számú magyar és román ajkú híve is volt.

⁵ Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Fórum Intézet – Liliium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely, 2002. 7.

⁶ A felhasznált irodalom és a források listáját a dolgozat végén közöljük.

eddig még publikálatlan sajtó- és levéltári források, illetve forrásrészletek. Az 1850-től összeállított anyagot igyekeztünk részletekbe menően feldolgozni. Így itt teret kapott számos olyan gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális momentum, amelyek nagy hatást gyakoroltak a helyi események alakulására.

A felhasznált forrásidézeteket *dőlt betűvel*, eredeti szövegváltozatban közöljük. Ugyanilyen betűstílust alkalmaztunk a sajtóorgánumok neveit illetően.

Kronológiánkkal azoknak a korszakkal foglalkozó történészeknek, hallgatóknak és érdeklődőknek szeretnénk segítséget nyújtani, akik az északkelet-magyarországi régió és az itt élő etnikumok történetébe kívánnak mélyebb betekintést nyerni.

Tartalom

Előszó	2
Tartalom	4
Kronológia	5
Bibliográfia	99

Kronológia

1790

január 28. II. József a türelmi rendelet, a lelkészi hivatalokra és a jobbágyokra vonatkozó rendelete kivételével valamennyi Magyarországot érintő rendeletét visszavonta, s intézkedett a régi közigazgatási rendszer helyreállításáról.

február 20. II. József német-római császár, magyar király halála.

február 21. Nemesi bandériumok kíséretében Budára érkezett a királyi korona.

március 14. II. Lipót hivatalosan bejelentette trónra léptét.

június 10. Budán negyedszázad után összeült a rendi országgyűlés.

november 3. Pozsonyban megtartotta első ülését az országgyűlés. A diétán Bereg vármegyét Lónyay László és Ormós Miklós képviselte.

november 12. Az országgyűlés közfelkiáltással nádorrá választotta II. Lipót fiát, Sándor Lipót főherceget.

november 15. II. Lipótot Pozsonyban magyar királlyá koronázták.

1791

január 12. II. Lipót király elrendelte a Magyar Királyi Helytartótanács és a Magyar Udvari Kamara szétválasztását.

március 13. Befejeződött a magyar országgyűlés.

1792

március 1. II. Lipót király váratlan halála. A trónon I. Ferenc követte.

április 20. Franciaország hadat üzent I. Ferencnek, Magyarország és Csehország királyának.

május 24. – június 27. Országgyűlés Budán.

június 6. I. Ferencet magyar királlyá koronázták.

az év folyamán. Bereg vármegye 1 998 forintot, majd további 23 619 forintot ajánlott meg a franciák elleni háborúhoz.

Ungváron zsidó iskola nyílt.

„*Francia betegségnek*” nevezett bujasenyv-járvány a beregi Verhovinán.

1793

március 19. Bereg vármegye elrendelte, hogy „*az utcák szigorú büntetés terhe alatt tisztán tartassanak*”.

június 11. Részlet a borzsovai falutörvényből: „*Az faluban lakó mind nemes és paraszt renden lévő lakosoknak pedig promonitoval (értsd: figyelmeztetve) meg parancsolja az gondviselő, hogy minden ember Szent György napjára udvara, kertye rekeszeit (értsd: kapuit) törvényes rekeszekkel bé rekessze, ha pedig az meg írt napra bé nem rekeszti, egy-egy forintra büntetessék*”. E rendelettel a kerti veteményeket szerették volna megóvni a jóságoktól.

november 11. I. Ferenc szigorúan megtiltotta a cenzúrázatlan könyvek eladását.

az év folyamán. Bacsinszky András munkácsi püspök Ungváron tanítóképzőt állított fel.

1794–1795

Bereg vármegye az éhínségtől szenvedő lakosság számára 800 köből gabonafélét osztott szét.

1794

március 14. Bacsinszky András munkácsi püspök írta körlevelében, hogy „*lelkészeinknek az iskolából kikerülő és papi pályára készülő fiai szlávul olvasni nem tudnak*”.

május. Martinovics Ignác megkezdte a Reformátorok Társasága és a Szabadság és Egyenlőség Társasága megszervezését.

július 24. A bécsi szervezkedés tagjai között letartóztatták Martinovics Ignácot.

az év folyamán. Felépült az ungvári zsinagóga.

1795

május 20. A budai Vérmezőn kivégezték a Martinovics-féle összeesküvés résztvevőit.

június 12. Balesetben életét veszítette Sándor Lipót főherceg-nádor.

szeptember 3. I. Ferenc kinevezte öccsét, József főherceget királyi helytartóvá.

az év folyamán. Terméketlen év az északkelet-magyarországi földeken.

1796

szeptember 12. Az Ugocsa vármegyei Nagykomjátton megszületett Popovics Bazil, későbbi munkácsi püspök.

november 9. – december 11. Ülészett az országgyűlés.

november 12. Az országgyűlés József főherceget közfelkiáltással nádorrá választotta.

az év folyamán. Bereg vármegye 4 000 mérő zabot adott a franciák elleni háborúhoz.

1797

április 8. I. Ferenc fegyverbe hívta a nemesi felkelést.

április 28. A franciák elleni háború szükségleteire 12 569 forintot, 13 920 mérő rozst és 21 808 mérő zabot vettek ki Bereg vármegyére.

az év folyamán. Kassán kiadták Décsy Antal *Az magyar oroszokrul való igen rövid elmélkedés* című munkáját.

A ruszin iskolások számára ábécés könyv jelent meg Budán.

Felsőremetén 90 munkást foglalkoztatott a Sztáray-féle vashámor.

1799–1805

Kassán megjelentették Bazilovics Ioannicus (Basilovits János) csernekhegyi bazilita rendfőnök *Brevis notitia...* című hatkötetes – a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéről írt – munkáját.

1799

március 1. Franciaország hadat üzent Ausztriának.

1800

augusztus 20–23. Kazinczy Ferenc raboskodása alatt, miközben Napóleon hadainak előretörése miatt a munkácsi várbörtönbe szállították, Beregszászban tartózkodott.

Meghalt a munkácsi bazilita kolostor igumenje, Arszenyij Kocak.

1801

szeptember 12. Az uralkodó a rendőrminisztérium keretében Polizei- und Zensur-Hofstellét állított fel.

az év folyamán. Bereg vármegyében összeírták a zsidókat. Azokat, akik nem laktak legalább három éve a vármegyében, kiutasították.

1802

május 6. – október 31. Ülészett az országgyűlés.

augusztus 1. Bacsinszky munkácsi püspök körlevelében elrendelte, hogy ahol 50, vagy ennél valamivel kevesebb iskolába jární képes gyermek található, ott a helyi plébános vezetésével induljon meg az anyanyelvi tanítás. A papság feladata volt, hogy ellenőrizze a

tanulók írni-olvasni tudását, továbbá azt, hogy mennyire ismerik a katekizmust és az egyházi énekeket.

november 23. Széchényi Ferenc gróf a nemzetnek ajándékozta könyvtárát és gyűjteményét.

1803

március 24. Bacsinszky munkácsi püspök körlevélben egységesítette az egyházmegyéje területén számítandó évi és a stoláris jövedelmeket a parókusok és kántorok számára. A körlevél összesen 24 stoláris jövedelmet sorolt fel.

az év folyamán. Megjelent Kutka János munkácsi egyházmegyei kanonok katekizmusa, melynek nyelvezetét az egyházi szláv, orosz és helyi ruszin szavak keverékéből állította össze. A ruszin viszonyokra jellemző, hogy a könyv csaknem a 19. század végéig használatos volt.

1804

augusztus 11. II. Ferenc német-római császár mint I. Ferenc felvette az „*Ausztria örökletes császára*” címet. A Habsburg Birodalomra ettől kezdve használták hivatalosan is az Ausztria elnevezést.

az év folyamán. Bacsinszky munkácsi püspököt tagjául választotta a jénai minerológiai társaság.

1805

augusztus 9. Ausztria csatlakozott a Napóleon elleni koalícióhoz.

október 17. – november 7. Ülésezett az országgyűlés.

október 27. A beregszászi nemesi felkelés meghirdetése.

november 12. Napóleon bevonult Bécsbe.

november 15. Davout francia marsall csapatai átlépték a magyar határt.

december 2. Napóleon seregei Austerlitznél döntő vereséget mértek a koalíciós osztrák és cári csapatokra.

december 11. – **1806.** március 9. A munkácsi várban őrizték a magyar Szent Koronát.

december 26. I. Ferenc Pozsonyban békét kötött Napóleonnal.

az év folyamán. Ínláz járvány Beregszászon.

1806

január 5. A pozsonyi béke értelmében véget ért József nádor teljhatalma, s helyreállt a szabályos közigazgatás.

július 28. Lehoczky Tivadar szerint a Bereg megyei levéltár jegyzőkönyvét e naptól „általában magyarul vezették”.

augusztus 6. Ferenc császár lemondott a német–római császári címről.

az év folyamán. Elkészült a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye parókiáinak jövedelem-összeírása, melyet még Mária Terézia királynő és II. József is szorgalmazott. Ez alapján mérték fel: mennyire kell kiegészíteni a lelkészpénztárból a 100 ezüst forintban meghatározott kongruát. Az munkácsi egyházmegye összeírását Kutka János kanonok végezte el. A püspökség ekkor 13 északkelet-magyarországi vármegyére terjedt ki.

1807

április 9. – december 15. Ülészett a magyar diéta.

június 10. Bereg vármegye engedélyezte, hogy a váriak közmunkájukat kizárólag helybeli árvízi védművek készítésére fordítsák.

1808

június 11. A bécsi nuncius az esztergomi érseknél szorgalmazta a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye kettéosztását.

augusztus 31. – november 5. Ülészett az országgyűlés.

november 2. I. Ferenc hozzájárult a Nemzeti Múzeum megalapításához.

az év folyamán. A kincstár vashámort alapított Turjaremetén, amely a nagylázi bánya vasércét dolgozta fel 100 munkással.

Az aknaszlatinai Ferenc-sóbánya feltárása.

1809

április 10. I. Ferenc hadat üzent Napóleonnak.

május 13. Napóleon csapatai elfoglalták Bécset.

május 15. Napóleon proklamációban szólította fel a magyarokat, hogy szakadjanak el a Habsburg-háztól, s válasszanak független királyt.

június 14. A nemesi felkelő seregek győri veresége.

június 26. A francia csapatok elfoglalták Pozsonyt.

október 14. Napóleon és I. Ferenc schönbrunni békéje.

október 27. I. Ferenc Clemens Metternichet államkancellárrá nevezte ki.

november 7. Elhunyt Bacszinsky András munkácsi püspök, aki a magyarországi görög katolikus egyházfők közül elsőként lett a főrendiház tagja és valóságos belső titkos tanácsos. Grigássy Mihály máramaros-verhovinai esperes körlevelében így adja tudtul Bacszinsky halálát: *„Napkeleti egyházunk szemfénye, a ruszinok reménysége, a munkácsi egyházmegye dicsősége, szeretett atyánk, Bacszinsky András őexcellenciája november 7-én elszenderült.”*

az év folyamán. Az ungvári papképző szeminárium oktatási nyelve latin lett. Korábban latin és egyházi szláv nyelven folyt az oktatás.

Ungváron felépült az ungi megyeháza.

Munkácson városházát avattak.

1810

május. A munkácsi egyházmegye káptalana kezdeményezte a püspökségből kiváló egy vagy két új egyházmegye létrehozását, Eperjes, Nagybánya vagy Máramarossziget székhellyel.

1811 – 1813.

Terméketlen évek az északkelet-magyarországi földeken.

1811

február 20. A devalvációs pátens. Március 15-től a papírpénzt névértékének ötödére értékelték le.

augusztus 29. – május 26. Ülészett a magyar diéta.

1812

augusztus 15. Kutka János, munkácsi püspökség helynöke így fordult Bányay Antal dorogi főespereshez: *„a mostani körülmények között, amikor a franciák és oroszok között a háború valósággal kitört, a mi fönnséges udvarunk, a francia császárral létrejött szerződés erejében meghatározott számú katonai segédcsoportokat köteles szolgáltatni, ennek következtében [...] a hűség és kegyelet bizonyítékául három dolog kell: katonai újoncok állítása, ugyancsak lovak állítása a lovas hadseregbe, a magyar bor adományozása úgy a táborokban, mint a kórházakban a katonák felüldítésére.”*

1813

február 23. I. Ferenc király rendeleti úton megparancsolta 60 ezer újonc gyors kiállítását.

augusztus 12. Ausztria hadat üzent Napóleonnak.

október 16–19. A lipcsei csatában a koalíció seregei legyőzték Napóleon csapatait.

az év folyamán. Lipóczy György Beregszászban gyógyszertárat alapított.

Beregszászban felépült a klasszicista stílusú református templom.

1814

június 3. I. Ferenc király díszes oklevelével erősítette meg Técső koronaváros kiváltságait.

1815

június 9. Aláírták a Bécsi Kongresszus záróokmányát. Ennek nyomán Európában helyreállt a konzervatív monarchiák uralma.

június 18. Napóleon Waterloonál végleges vereséget szenvedett a koalíciós csapatoktól.

szeptember 26. I. Sándor cár, III. Frigyes Vilmos porosz király és I. Ferenc aláírták a Szent Szövetséget.

az év folyamán. Gerzon Antal Kabolapolyánán fürdőt létesített, amely 1836-ig Máramaros leglátogatottabb fürdőhelye volt.

Munkácson Latorca-híd épült (170 m).

1816–1817

Éhínség Bereg vármegye hegyvidéki részein (Verhovina).

1816

február 16. A munkácsi egyházmegye kettéosztása. I. Ferenc magyar király fölállította az Eperjesi Görög Katolikus Egyházmegyét.

március 7. I. Ferenc király Pócsy Elek nagyváradi kanonokot munkácsi püspöknek nevezte ki.

március 19. A király Tarkovics Gergely vikáriust nevezte ki az eperjesi egyházmegye első püspökévé.

június 1. I. Ferenc rendelete 40 százalékkal leértékelte az 1811-ben kibocsátott papírpénzt.

1818

június 5. I. Ferenc magyar király engedélyezte Beregszásznak a szerdánkenti és a vasárnaponkénti vásártartást.

szeptember 22. A pápa kanonizálta az eperjesi egyházmegye felállítását.

az év folyamán. Visken fürdő létesítésébe fogtak. Batizi Endre ennek nyomán írta: „A fürdő kezdete az 1818-ik évre esik, bár már azelőtt is használtattak ki nem mutatható idők óta e források különböző betegségekben a környékbeli, de főleg a viski lakosok által, részint ivó-, részint fürdővizül. Az 1818-ik évben történt, hogy Fodó Márton viski lakos, a források közelében eső bükkkest kiirtván, Szépi Pál viski birtokos kaszálóján egy kis faházat épített. A forrásoktól kis távolságban több mintegy méter mélységű gödröket ásatott, azokat agyaggal, deszkával és famohával úgy kibélelte, hogy a beléjük bocsátott víz ki ne szivároгjon. E gödrökbe eresztett vizet forró kövek segítségével melegítette fel. Ebben történt aztán a fürdés.”

1819

Magda Pál írta az északkelet-magyarországi vármegyék mezőgazdaságáról. Ung: „*Bor sok természetik; a legnevezetesebb a Szerednyei, melly igen jó asztali bor és az Unghvári, melly is dicsértetik. Még Vinna körül is sok szőlő hegyeket láthatsz. A használt földje a Vgyének 212,218 hold szántó, 13,302 h. szőlő; 8451 h. kert; 202,728 h. erdő; 30,302 h. rét legelő*”. Ugocsa: „*használt földjéből 166,384 holdból tsak nem a felét erdők fedik bé; szántó 60,800; rét 8327 h.; szőlő 1318 h.*”. Máramaros: „*szőlőt pedig itt hijába keresnél, noha azon grádus alatt van, melly alatt a Posonyi és Sopronyi jó borok*”.

1820

Az Erdélyi Nemzeti Játszó Társaság látogatása Máramarosszigeten. A vendéjáték az egész vármegye életére nagy hatást gyakorolt.

1822–1823

A megyei nemesi ellenállási mozgalom kibontakozása.

1822

július 5. I. Ferenc visszacsatolta a horvát tengerpartot a Magyar Királysághoz.
szeptember 8. Összeült az esztergomi katolikus zsinat.

1823

január 22. Kölcsey Ferenc megírta a Himnuszt.

június 3. VII. Pius pápa – Pócsy Elek munkácsi püspök beleegyezésével – a szatmári főesperességet a munkácsi egyházmegyétől a Nagyváradi Görög Katolikus Egyházmegyéhez csatolta.

az év folyamán. Beregszász és Munkács együttesen tett panaszt a királynál a Schönborn-uradalom önkényeskedése miatt.

1824

február 20. Királyi rendelet Beregszász vásártartásáról, amelyről Lehoczky Tivadar *Adalékok Beregszász történetéhez* című munkájában ezt olvashatjuk: „*királyi szabadalom szerint nyervén a város jogot ápril. 6-án, május 7., június 13., aug. 24., nov. 2., és december 10-kén, illetőleg virágvasárnap előtt, Gergely, Antal, Bertalan, Mindszent és Lucza hetében mindig szerdán és csütörtökön országos vásárokat tartani; azokhoz később felsőbb engedéllyel az ötvenes években még e következők járultak: barom vásárok: január 5., mártius 2., július 6., sept. 21., és nov. 23-kai határnapokkal; továbbá megengedett, hogy juhvásárokat évenként április 6–7. és nov. 2–3-kán tarthasson, melyek folytonosan vannak divatban, a nélkül, hogy a kitűzött czélnak megfelelnek.*”

az év folyamán. Kőrösmezőn megépült a Sztrukovi fatemplom, amely a hucul építészeti stílust képviseli, s napjainkban is megtekinthető.

1825

szeptember 14. – **1827.** augusztus 18. Pozsonyban ülésezett az első reformkori országgyűlés.

november 3. A diéta kerületi ülésén Széchenyi István gróf felajánlotta egy évi jövedelmét az Akadémia megalapítására.

1826

április 9. I. Ferenc engedélyezte a megyék szabad levelezését.

az év folyamán. Pócsy Elek munkácsi püspök saját költségén létesített árvaházat Ungváron a szüleiket elvesztett görög katolikus papfiúk számára.

1827

június 10. A pesti kaszinó megtartotta első ülését.

az év folyamán. Beregszászon új vendégfogadó nyílt.

Eöry András tollnok és lajstromozó tárgymutatót készített az általa rendezett munkácsi uradalmi levéltár anyagához.

1828

Técsőt „*oppidum coronale*”-ként említette egy forrás.

1830

január 28. Megjelent Széchenyi István *Hitel* című műve.

június 7. Az uralkodó jóváhagyta az Akadémia működési szabályzatát.

szeptember 11. – december 20. A diéta ülésézése.

szeptember 28. V. Ferdinánd magyar királlyá koronázták Pozsonyban.

november 17. Az Akadémia megtartotta első ülését.

az év folyamán. Budán megjelent LutsKay Pap Mihály ungvári esperes nyelvtana, a *Grammatica Slavo-Ruthena*.

Az 1780-tól Rókamezőn működő papírgyárat vasgyárrá alakították át.

1831

február 11. Megindult a rendszeres gőzhajóforgalom Bécs és Pest között.

tavasz. Magyarország öt északkeleti vármegyéjében (Abaúj, Gömör, Sáros, Szepes és Zemplén) kolerajárvány tört ki.

május 29. A hatóságok lezárták az ország északkeleti határait.

június 2. Beregszászban a kolerajárvány miatt megyei „*vész bizottmány*” alakult. Lehoczky írta: „Az 1831. évben a kolerának borzasztó híre kezdte rémíteni hazánkat [...]. Jóllehet a megye elzárattott, mégis már június 23-án észleltetett Csetfalván az első kóreset.”

július 9. Megjelent Széchenyi István *Világ* című műve.

július 11. Pócsy Elek munkácsi püspök halála. Az egyházmegyét 1837-ig Csurgovics János helynök irányította.

július 25. A sátoraljaújhelyi járásbeli Szécskeresztúron megkezdődött a „*kolerafelkelés*”.

július 31. A munkácsi vészbizottság határozata a kolera továbbterjedésének megállításáról: „*Mai naptól fogva a postalegények az oroszvégi korcsmában szállásoltatnak el, kik a városbeliekkel érintkezésbe nem jöven, az elébb a hídvégnél megfüstölt táskákat átveszik, s a más állomásokról hozottakat nem a városba, hanem csak a hídszélig hozván, a földre leteszik, hol azok clormeleg vízzel meglocsoltatván, más cseléd által Munkácsra behozatnak.*”
Ugyanezen a napon Lehoczky szerint: „*a munkácsi görög katolikus templomban, midőn a lelkész a szószékről a kolera ellen hatóságilag megrendelt óvintézkedéseket kihirdette, a bizalmatlan nép felzúdult s botrányos nyilatkozatokat tett, miért később többen megbüntettettek. A hosszú elzárás a kereskedelemre zsibbasztólag hatott, az élelem, különösen*

a fűszer, a cukor és kávénak az ára szerfelett emelkedett, miért is a vészbizottság a közlekedés tágítását indítványozta.”

augusztus 16. Befejeződött a „*kolerafelkelés*”.

október 3. Magyarországon feloldották a kolerazárlatot.

1832

január 4. Megjelent a *Jelenkor* című lap.

július 4. Megjelent Csurgovics János munkácsi egyházmegyei vikárius körlevele, melyben az eredményes lelkipásztorkodás feltételeit és eszközeit foglalta össze.

december 17. Kossuth Lajos megindította az *Országgyűlési Tudósításokat*.

december 19. – **1836.** május 2. Reformországgyűlés Pozsonyban.

1833

nyár. Parasztmegmozdulások Nagylucskán.

szeptember 22. Ausztria és Oroszország megkötötte a münchengräzti szerződést, amely helyreállította a konzervatív együttműködést.

november 6. Lefoglalták Széchenyi István *Stadium* című művének Magyarországra csempészett példányait.

az év folyamán. Munkácson kaszinó alakult.

Máramarosszigeten színjátszó-kör alakult.

Perényi Zsigmond báró Ugocsa megye főispánja lett.

1834

július 27. A munkácsi várban – gondatlanságból – tűz ütött ki.

augusztus 22. Wesselényi Miklós báró megkapta a Lipcsében nyomtatott *Balítéletekről* című könyvének első példányait.

december 9. Wesselényi nagy beszéde ellenére Szatmár megyében – részeg bocskoros nemesek segédletével – elutasították az örökváltságot.

az év folyamán. A máramarosi koronavárosok (Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező és Máramarossziget) pert vesztek a királyi kamarával szemben. Az öt város nemcsak előjogait és kiváltságait veszlette el, hanem birtokai nagy részét is. Batizi Endre Técső kapcsán írta: „1834-ig a város soknemű szabadalomnak volt birtokában a többi máramarosi koronai várossal együtt, akkor a királyi fiscussal folytatott pere megbukván, szabadalmi

megnyirbáltattak, jogaiban megszorítottak, legsajnosabban érezvén bukását az erdők szabad használatától kiüttetése által.”

ezen évig. Kialakult az ungvári vár mai formája.

1835

január 25. Ungvárt rendezett tanácsú várossá nyilvánították.

március 2. I. Ferenc osztrák császár és magyar király halála. Utódja I. Ferdinánd néven Ausztria császára, V. Ferdinánd néven magyar és cseh király.

november 28. Az uralkodó hozzájárult a Részek (Partium) visszacsatolásához.

1836

május 15. Megjelent az *Országgyűlési Tudósítások* utolsó száma.

augusztus 26. Az Ung vármegyei Horlyón megszületett Firczák Gyula, a munkácsi egyházmegye későbbi püspöke.

az év folyamán. Szatmár vármegye a kereskedelmi kérdésekben közös fellépést sürgetett Máramaros, Ugocsa, Bereg és Szabolcs vármegyékkel.

Beregszászon állami levélposta hivatal alakult.

1837

január 1. Vörösmarty Mihály, Bajza József és Toldy Ferenc szerkesztésében megjelent az *Athenaeum* című lap.

március 16. V. Ferdinánd király Popovics Bazil eperjesi kanonokot a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye püspökévé nevezték ki.

május 5. Kossuth Lajos letartóztatása.

az év folyamán. Tolna városában tartotta harmadik ülését a Kisdédóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület, melyen vidékünk képviselői is részt vettek: Bereg megyéből Bay György első alispán és Eötvös Tamás másodalispán; Ung megyéből Horváth Simon első alispán és Buday Vince főszolgabíró; Máramarosból Asztalos Pál táblabíró és Sztojka József bíró; Ugocsa megyéből Ujhelyi Sándor első alispán.

1838

március 13–18. A Duna jeges áradása Pesten.

április 19. Popovics Bazilt a munkácsi egyházmegye püspöki tisztségébe iktatták.

az év folyamán. A felmérések szerint Bereg 33,48 %-át, Ugocsa 29,97 %-át és Ung vármegye 14,85 %-át az állandóan és időszakosan elöntött területek alkották.

1839

február 8. A hétszemélyes tábla 3 évre ítélte Wesselényi Miklóst.

március 2. A hétszemélyes tábla 4 évi fogságra ítélte Kossuth Lajost.

június 8. – **1840.** május 13. Reformországgyűlés Pozsonyban.

november 11. V. Ferdinánd elfogadta, hogy az országgyűlési feliratok nyelve kizárólag magyar legyen.

november 15. Ünnepestes alapkövetéssel megkezdődött a beregszászi római katolikus templom helyreállítása. A munkálatok 1846-ban fejeződtek be. A templom kegyura, a Schönborn család háromezer forinttal járult a költségekhez.

1840

április 29. József nádor Bécsben kieszközölte, hogy az uralkodó kegyelmet adjon a szólásszabadsági perek vádlottjainak.

május 10. Kossuth Lajos kiszabadult a budai börtönéből.

az év folyamán. A munkácsi egyházmegye konzisztórium határozatot hozott a falusi népiskolákat illetően: *„Annak következtében. hogy ebben az egyházmegyében a plébániai iskolák állapota és a műveltség (res litteraria), valamint a falusi ifjúság kultúrája elsősorban az iskolák hiánya miatt még gyenge lábon áll, elsősorban a falusi ifjúság műveltségének (litteraria cultura) és így a haza javának, mivel a polgárok ezt óhajtják, könnyebb elérése végett ez a szentszék elrendeli, hogy minden egyházközség ahol rendszeres iskolák nincsenek, úgynevezett egyházközségi iskolákat állítson fel, amelyekben a tanulók nemcsak az igaz hitben és vallásban, hanem írásban és olvasásban is oktatást nyernek.”*

1841

január 2. Kossuth Lajos szerkesztésében megjelent a *Pesti Hírlap*.

február 24. Szatmár vármegye közgyűlése 12 pontban megfogalmazta a polgári átalakulás követelményeit.

március 5. Eötvös Tamás másodalispán kezdeményezésére megalakult a Bereg Megyei Kaszinó. Alapszabálya szerint: *„A Casino díszesebb társalkodásra szánt egyesület, s tagja csak az lehet, ki nemes magaviseletéről ismeretes, ha illendő ruházatban jelenik meg s a többi*

tagokkal egyformán minden rendszabálynak magát aláveti.” 1887-ben a kaszinó 132, 1919-ben pedig már 257 tagot számlált.

tavaszi. A *Pesti Hírlap* arról cikkezett, hogy a görög katolikus papok a „*muszka-orosz nyelv*” elterjesztésére törekednek.

június 26. Megjelent Széchenyi István *A kelet népe* című műve.

július 3. Popovics Bazil munkácsi püspök egyházmegyei zsinatot tartott.

az év folyamán. Megalakult az Ungvári Kaszinó Egylet.

1842

március 30. A *Jelenkor* című lap a Bereg vármegyei közgyűlésről és a helyi ruszinságról írt: „*Számos, de inkább beléletünkre tartozó tárgyai közül kiemelem először is azt, miszerint a múltévi Regélőben oly híven föstött verhovinai oroszaink között, – kik imájokat, mint széltében mondatik, nem is a magyar király, de a muszka cár életéért mondogatják – egy kerületi iskola felállítása határozatván el, az arra szükséges költségek aránylagos kivetése és tervekészítés végett választmány neveztetett ki. Minthogy, azonban míg a már most is késett nevelés világa az erkölcsszelidítés szép munkáját meg nem kezdendi, míg az erény bájos szépsége és a vétek rút arca míveletlen prónépünk – s kivált oroszaink előtt – megösmertette, míg a kötelesség érzete beléjük csepegtetve nem leszen, addig fájdalom: a rettentés módszerének kell divatozni, így az april 12-ig terjedő rögtönbüntető hatalom újólág kérése határozatott el, mert kivált most nemcsak Torontálban, de nálunk is beköszönt a szükség sápadt arca, mely pedig nagy kényszerítő és törvénytapadó hatalommal bír.*”

július. Ungváron Izmail Szreznyevszkij, az orosz szlavisztika megalapítója találkozott Popovics Bazil munkácsi püspökkel, Lucskay Mihály görög katolikus pappal és Duchnovics Sándor kanokokkal.

augusztus 24. A Lánchíd alapköletétele.

1843

február 21. Wesselényi Miklós befejezte a *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* című művének írását.

május 10. A Nemzeti Színházban előadták az Egressy Béni által megzenésített *Szózatot*.

május 18. – **1844.** november 13. Reformországgyűlés Pozsonyban.

az év folyamán. Kutka Pál, a munkácsi egyházmegye szentszéki ülnöke javasolta a konzisztóriumnak: a parasztok évente két részletben két garast, a zsellérek pedig a felét

fizessék iskolai célokra. Kutka szerint az ebből befolyó összeg falusi iskolák felállítását tenné lehetővé.

1844

január 23. Magyarországon a latin helyett a magyar lett a hivatali nyelv.

április 11. Kossuth Lajos megvált a *Pesti Hírlaptól*.

július 4. Szalay László átvette a *Pesti Hírlap* szerkesztését.

október 6. Megalakult a Védegylet.

ezen évben. Súlyos földrengés rázta meg Máramarosszigetet.

1845

január 1. A munkácsi egyházmegye hivatalos nyelve a latin helyett a magyar lett.

február 26. Megkezdődött a főispáni helytartók (adminisztrátorok) tömeges kinevezése.

július 1. Csengery Antal lett a *Pesti Hírlap* szerkesztője.

augusztus 17. Máramarosszigeten óvoda alakult, melyben 74 gyermek kapott helyet.

az év folyamán. Lehoczky Tivadar *Adalékok Beregszász történetéhez* című munkájában írta: „1845. évben, midőn a Vérkén átvonuló kőhíd alapjának való mélyedés ásatott, találtatott ősz magyar szerint a patak partján eltemetett több vitéz hullája, hatalmas, kétélű kard, melynek pengéjén aranyvésetű nyíl és buzogány és D. E. betűk látszanak, tőralakú egy élű vaskés s egyéb felszerelés, melyekből több tárgy a városi irattárban őriztetik.”

Árvíz a Tiszán.

Munkácson római katolikus éneklő társulat alakult.

Ungváron megindult a *Kassa – Ungvári Hirdetményi Lap*. A kiadvány példányai nem maradtak fenn.

1846

július 15. Pest–Vác vasútvonal megnyitása.

július 30. Beregszászba járt Széchényi István.

augusztus 27. Megkezdődött a Tisza-szabályozás.

november 12. Megalakult a Konzervatív Párt.

az év folyamán. Megalakult a Beregmegyei Tiszaszabályozási Társulat. Fő célja a Tisza és részben a Borzsa áradásai által elöntött területek védőgátakkal való biztosítása volt.

Deák György nyomdát alapított Beregszászon.

Kecskés főmérnök vezetése alatt Vári és Badaló között folyótöltést emeltek.

1847

január 13. Meghalt József nádor.

január 15. Az uralkodó István főherceget Magyarország királyi helytartójává nevezte ki.

január 24. Megalakult az Ellenzéki Kör.

június 7. Az *Ellenzéki Nyilatkozat* kiadása.

július 11. Petőfi Sándor Ungváron járt. A költő így írt a városról: „*Ungvár egyébiránt szörnyen komisz város. Piszkos és rendetlen. Épp olyan, mint a részeg ember, ki pocsettába bukott, s most sárosan tántorog hazafelé.*”

július 12. Petőfi a beregszászi Oroszlán Vendégfogadóban szállt meg. Itt írta *Meleg dél van* című rövidke versét.

november 11. Pozsonyban megnyílt az utolsó rendi országgyűlés.

november 12. A diéta közfelkiáltással nádorrá választotta István főherceget.

az év folyamán. Az eperjesi egyházmegye kanonoka, Duchnovics Sándor ruszin író és költő tollából olvasókönyv (*Olvasókönyvecske kezdők számára*) jelent meg Budán, melynek nyelve az egyházi szláv és a helyi beszélt ruszin nyelv keveréke volt.

1848

január 9. A *Religio és Nevelés* hasábjain Deskó János „*mérsékleti egyletek*” alapítását és a pálinkafogyasztás visszaszorítását szorgalmazta Máramarosban.

január 12. Bourbon-ellenes felkelés Palermóban. A nagy európai forradalmi hullám megindulása.

január 13. Pozsonyból Ungvárra érkezett Popovics Bazil munkácsi püspök levele, melyben felszólította Csurgovics János helynököt „*miszerint Ungi és itteni Székesegyházi Papsággal értekezvén, a megyei gyűléseken minden kitelhető erővel a Conservatív elveket védelmezni iparkodjanak*”.

február 18. Máramaros vármegye rendjei levélben köszönték meg Popovics püspöknek, hogy az 1847. évi éhínség idején segítséget nyújtott az Alsó- és Felsőverhovinai Esperességi Kerületek szegényeinek.

február 23. Forradalom Párizsban. François Guizot francia miniszterelnök lemondása.

március 3. Kossuth Lajos a kerületi ülés elé terjesztette felirati javaslatát. A birodalomnak demokratikus alkotmányt, benne Magyarországnak önállóságot követelt.

március 13. Forradalom Bécsben. Klemens Lothar Metternich herceg, államkancellár és Apponyi György gróf, magyar udvari kancellár lemondása.

március 14. Az országgyűlés felsőtáblája elfogadta Kossuth március 3-i felirati javaslatát.

március 15. A pesti forradalom győzelme. A márciusi ifjak a cenzúra megkerülésével kinyomtatták Petőfi Sándor *Nemzeti dal* című költeményét és a 12 pontot, mely utóbbit elfogadtatták Pest város tanácsával is.

A pozsonyi országgyűlés küldöttsége Bécsbe utazott, hogy V. Ferdinánd király elé terjessze az alkotmányos átalakulást sürgető feliratot.

március 17. A király István főherceg nádort teljhatalommal ruházta fel, s hozzájárult a felelős magyar kormány megalakításához. István nádor magyar miniszterelnöknek nevezte ki Batthyány Lajos grófot.

március 18. Munkács épületein a pesti eseményekről tudósító falragaszok jelentek meg. Az alsó- és felsőtábla egyaránt elfogadta a közteherviselésről, az úrbéri szolgáltatások azonnali megszüntetéséről és az egyházi tized eltörléséről szóló törvényjavaslatokat.

március 27. A Bereg megyei közgyűlés üdvözölte a változásokat, s kezdeményezte a munkácsi várban fogva tartott lengyel foglyok szabadon bocsátását.

Ung megye hódolatát küldte Batthyány miniszterelnöknek. A *Budapesti Híradó* április 6-i tudósítása szerint: „*A nádor levele megéjleneztetett, a miniszterelnök sorait éljenkitörések kísérték, a király neve áhítattal határos éljenkiáltásokban részesült!*”

március 30. Máramaros vármegye rendkívüli közgyűlést tartott, ahol bizalmat szavaztak Batthyány miniszterelnöknek.

április 2. Freyseysen Gyulát a munkácsi nemzetőrség parancsnokává nevezték ki.

április 3. Ugocsában kihirdették a király által még nem szentesített jobbágyfelszabadítási törvényt, amelyet a miniszterelnök március 23-án küldött szét a törvényhatóságoknak.

április 4. A *Pesti Hírlap* tudósítása az Ung megyei eseményekről: „*A mellre és fövegre feltűzött nemzeti bokréta három színe alatt minden párt egyesült. Papok, kamarai tisztek, nemesek és polgárok. Apponyi s Metternich bukása viharos örömnilyvánítással fogadtatott. A behozott újítások irányában buzgó rokonszenv tanúsított.*”

Eötvös Tamást a beregszászi nemzetőrség parancsnokává választották.

április 6. A *Budapesti Híradó* tudósítása az Ung megyei eseményekről: „*A dolgok nagyban kezdenek menni. A bécsi, pozsonyi hírek ős Tátra lábaihoz is elszállottak ... és az unghi partokon is liktet a nemzeti ér; a magyar háromszín kitűzetett, kucsmákon, mellényeken, hölgyi kebleken, az egyházi rend is fölvidította komoly öltönyét.*”

Az alsótábla elfogadta a Partium visszacsatolásáról szóló 1836. évi XXI. törvénycikk foganatosítását és a vallásügyről szóló törvényjavaslatokat.

április 8. A Popovics munkácsi püspök elnökletével üléselő szentszéki tanácskozás elrendelte, hogy az egyházmegye papsága istentiszteleteken mondjon hálát az úrbéri szolgáltatások eltörléséért, a közteherviselés elfogadásáért és a Batthyány-kormány megalakításáért.

április 11. Az uralkodó berekesztette az utolsó rendi országgyűlést és szentesítette a törvényeket.

április 12. A munkácsi egyházmegye szentszéki ülése tárgyalás alá vette Anderkó Péter máramarosi vikárius indítványát, melyben a forradalmi vívmányokért tartandó hálaadó misék elhalasztását kérte. Ennek nyomán a káptalan elrendelte, hogy *„oly helyeken, hol számos nemesség lakik, kik az új törvények által eddig gyakorlott jogaiktól megfosztattak [...] hálaadó Isteni tisztelet vagy igen vigyázva tartassék meg, vagy pedig egy általjában mellőztessék el”*.

április 19. Asztalos Pál máramarosi főszolgabíró beadványban sürgette a pénzügyminisztériumot a görög katolikus papság megnyerésére. Mivel az ügy nem tartozott a tárcához, Asztalos levelét Eötvös József báró, vallás- és közoktatásügyi miniszterhez továbbították. Az átiratot az illetékes pénzügyminiszter, Kossuth Lajos készítette el (április 25.): *„A papságot haladéktalanul le kell kötelezni. A cultus minister akár a püspökség [a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség] útján, akár – mi a körülményeknél fogva ajánlatosabb – a marmarosi püspökhelyettesnek [Anderkó Péter máramarosszigeti pap, püspök helyettes] írjon, és kérjen az oláh és orosz parochiák felől fölvilágosítást, nyújtson reményt, hogy a papok status általi fizettetése mielőbb megtörténendik.”*

április 21. Batthyány miniszterelnök utasította a hatóságokat a felállítandó nemzetőrség összeírásának mielőbbi megkezdéséről. Bizalmas levelében meghagyta, hogy az összeírást csak ott kezdjék meg, ahol a lakosság körében nem mutatkozik ellenszenv.

április 26. A *Nemzeti Újságban* Hrabár István hegyaljai alesperes és *„magyar-orosz pap”* tiltakozott azon vádak ellen, miszerint a hazai ruszin és román görög katolikus papság rokonszenvez a cári hatalommal. Hrabár a magyarság és a görög katolikus hívek közös történelmi együttműködését idézte fel, majd kijelentette: *„»Bizodalom és szeretet« legyen jelszavunk és kalauzunk, és akkor ne féljünk: mert jöjjön bár délről, vagy éjszokról az ellenség, Magyarhonba csak holt tetemeinken keresztül juthat be.”*

április 30. Janicsád László az ungvári nemzetőrség parancsnoka.

május 1. A munkácsi egyházmegye beiktatta Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratát, aki *„értésülvén arról mintha a Beregi nem magyar ajkú lakosok némi aggodalmat ébresztő viseletet tanúsítottak volna; azért bár is ezen Megyei Kormányának*

[értsd: egyházmegyei vezetésnek – M. F.] hazafiasságában nem kétkedik mindazonáltal azt felkéri, miszerint híveit mindazon jókról, melyet a közelebbi országgyűléstől nyerének, felvilágosíttatni, Ő Fölsége a Király és Nádor Királyi Helytartó iránt tiszteletre és hódolásra, a Minisztérium és Közhatóságok iránt bizodalomra és engedelmességre inteni [...] igyekezzék”.

május 2. Franz Laube őrnagy, munkácsi várparancsnok tizenegy politikai foglyot bocsátott szabadon. A kiszabadulókat a város polgárai mártírként ünnepelték, és a legjobb ellátásban részesítették.

május 10. A munkácsi püspökség bizalmát élvező Jura György a magyarországi románok hűségéről jelentetett meg cikket a *Marczius Tizenötödike* hasábjain.

A *Budapesti Híradó* közlése Ungból: „A nemzeti lobogók a megye és város házain, a középtanodán, a várban (a munkácsi papnöveldeben) a munkácsi püspök Popovics Vazul főnöki lakján ki van tűzve; s dicséretére emlegetik itt a tisztelt püspök ő mgának, hogy a hongyűlésről haza térve ő volt a legelső, a ki erre példát adott! ... mit az ungiak annál szívesebben fogadtak és követtek, mert országgyűlési viseletével is nagyban meg voltak elégedve”.

A máramarosi románok Máramarosszigeten tartott gyűlésén a résztvevők kijelentették hűségüket a király, a haza és a nemzet iránt. Nyilatkozatukat a *Pesti Hírlap* június 9-i száma közölte.

május 13. A *Budapesti Híradó* az ungi nemzetőrségről tudósított: „Május 2kán az új tisztikar volt a megyei hatóság elnökénél tisztelegni; s azon felül meglátogató a munkácsi megyés püspök ő mgát és az ungvári plébánus főtisztel. Varga István kanonok urat is; ki nekünk szíves volt lobogónkat felszentelni, s tábori misét a szabad ég alatt mondani.”

május 15. Újabb bécsi forradalom.

május 19. A *Nemzeti* című lap arról tudósított, hogy Román Ferenc uradalmi ügyész ugyan összeírta volna nemzetőrnek a Bereg megyei ruszinokat, viszont nem adott volna számukra fegyvert. „A leendő birtokos nemzetőrök összeírására neveztetett küldöttség, kiknek Román Ferenc előadására meghagyatott, hogy a jelen nemzet beléletét s kül viszonyát szem előtt tartva, olyanoknak fegyvert ne adjanak, kik az orosz propaganda irányzatára legkisebb ballépéseket tehetnének.”

május 20. Zombory Lipót ungi tudósítása a *Budapesti Híradóban*: „A kivilágítás megtörtént itt is, április 29kén; mely általános volt ugyan, de nagyon egyszerű. A munkácsi papnövelde fáklyás zenét adott vagy is tartott akkor estve a jámbor szívű magyar királynak; és

ez jól vette ki magát, a vár fokán; hallgatóság vagyis publicum nagy számmal. Énekeltek is, mondják, de erre már én semmi megjegyzést nem tehetek, mert későn érkeztem.”

május 21. A *Jelenkor* közölte Szöllösi Balázs véleményét az máramarosi választásokról és a helyi papságról: *„A választási kerületek fő helyei lettek: Huszt, Ökörmező, Técső, Sziget, Sugatag, és felső Visó. E megyében aligha nem lett volna tanácsosabb, hogy követeink az összes intelligentiának legyenek kifolyásai. Mert hitem szerint a mostani rendezés mellett csak a lelkészek jó tetszésétől függ: intelligentiát vagy önérdet képviseltessek-e kerületeik által. Csalódásomon örülnék, addig higgyük a jobbat, úgy is ez ország most egészben véve reménységből áll.”*

május 24. Az ungi bizottmányi ülés elrendelte az áprilisi törvények többnyelvű kinyomtatását.

május 26. A munkácsi püspökség elhatározta, hogy támogatni fogja Troknya György Ugocsa vármegyei alügyész nemzetgyűlési képviselővé választását: *„A Megyei Kormány nem csak azért, hogy [...] Görög. Katholikus, de azért is, hogy törvénytudó, és helyes gondolkozású lévén, a követi pályára minden tekintetre nézve alkalmasnak találta, óhajta: hogy ő mint az Ugocsa-i Görög Katholikus népnek képviselője, a közelgő országgyűlésre követül elválasszassék”.* (Vö. június 20.)

június 1. A *Nemzeti* az Ung megyei helyzetről tudósított. *„Csend van, – hogy azonban a sátán konkolyt nem hint e közünkbe – isten tudja. A hegyközi oroszok a legnagyobb elszántsággal sereglenek a nemzetőrség zászlaja alá, – a síkon lakó tótok pedig borzadnak tőle – mint ördög a tömjéntől, – eddigelé semmi kísérlet által sem oszlathattuk el félelmüket.”*

június 2. Jellačić bán a királyi tilalom ellenére megnyitotta a horvát szabort.

Prágában megnyílt a szláv kongresszus.

június 4. A *Nemzeti* a Bereg megyei közhangulatról adott hírt: *„A nép béke és csend közt naponta kívántató mezei munkáját szorgalmasan végzi. A törvények a nép közt mind mobilis küldöttségek, mind a külön helységek lelkészei által szószékből magyaráztatnak folytonosan, és világosítatnak.”*

június 7. A prágai szláv kongresszus a magyarországi nemzetiségek problémáival foglalkozott. Jozef Miloslav Hurban a kongresszus elé terjesztette a szlovákok és a magyarországi ruszinok közös memorandumát.

június 8. *Közlöny* címmel megindult a magyar kormány hivatalos napilapja. Szerkesztője Gyurmán Adolf. A lap első számában arról tudósított, hogy a Bereg megyei görög katolikus klérus *„alattomos propagandával”* támogatja a pánszláv mozgalmat. A papok célja: a hatalom megszerzése Bereg megyében. Ezt a közelgő országgyűlési választások segítségével kívánják

elérni. A *Közlöny* szerint a „*kormányának még csírájában el kell fojtani e mozgalmakat*”. Ellenkező esetben vészjósló következményeket sejtet: „*Ily előzmények után történhetik, hogy a legközelebbi követválasztásunk eredménye az orosz tömeg győzelme lesz, az intelligencia ellenében. S ha az lesz, akkor közöttünk mindennek vége!*”.

június 10. A *Radical Lap* beregi tudósítója azon véleményének adott hangot, hogy a megyei ruszinság a pánszlávizmus terjesztésére fogja felhasználni a közelgő nemzetgyűlési választásokat.

Batthyány fellépésére V. Ferdinánd szentesítette az Erdéllyel való uniót.

június 11. A *Pesti Hírlap* írta a Bereg megyei helyzetről: „*A megyében mindenfelé legjobb egyetértés, csend és béke uralkodik, minden nemzetiségi és valláskülönbség nélkül. Vannak ugyan itt is keringésben mindenféle téveszmék és szabadságróli hibás fogalmak, de ezek is oszlanak már lassanként a felvilágosítás üdvös, jótékony malasztjai által. [...] A munkácsi járás szolgabírái arról tőnek jelentést, miszerint kerületökben némely görög katolikus lelkészek az iránt izgatnak, hogy képviselő választassék a nemzeti gyűlésre. Az adatokból az látszik ki, hogy nem pánszláv irány vezeti őket, hanem némi túlbuzgóság, mellyel bizonyos pap iránt viseltetnek. Népszerű küldöttség nevezetett a dolog megvizsgálására.*”

június 12. Szemere belügyminiszter statáriumot rendelt el az ország egész területére. Forradalom Prágában.

június 13. – augusztus közepe. Bernáth Zsigmond Ung vármegye főispáni működése.

június 15. A *Reform* rövid ismertetést közölt az ungvári kispapok 24 pontból és egy függelékből álló petíciójáról. A lap szerint az egyházmegyei vezetés a kérések többségét teljesítette, „*kivéve a többi közt azon pontot, [...] miszerint a növendékek közötti tisztviselők a növendékség által jelöltetvén ki [...] . Továbbá megtagadtatott még azon korszerű kívánat is, miszerint eltöröltessék a munkácsi megyében divatozó azon törvény, vulgo püspöki rendelet ... miszerint azon pályavégzett növendékpap, ki polgári, vagy nem e megyebeli papeányt vesz nőül, bizonyos pénzösszeget – jelenleg négyszáz pgő ftot – fizetni köteleztessék.*”

június 16. A Bereg megyei ruszinok a *Pesti Hírlap* hasábjain utasították vissza az őket ért pánszláv vádakát. „*A nyilatkozók kijelentik: hogy az orosz ajkúak mindig hívek, becsületes polgárok voltak. De azért meg is kívánják, hogy ellenökben rágalommal és fenyegetésekkel senki ne éljen; mint minap egy uradalmi tiszt [azaz Román Ferenc – M. F.]. – És miért bizatik a törvény magyarázat írkokokra? Ezek e napokban több hordó pálinkát vitettek az oroszok közé. Így itatva magyarázzák, – nem a törvényt, hanem hogy ki legyen a követ. Különben katonasággal s más dolgokkal ijesztgetik. – A beregi oroszok sorsa igen szomorú volt*

mindeddig. Sovány, kopár helyeken vannak földjei a hegyek oldalain, míg az uraké lent a völgyben díszlenek. [...] E vidéken az úri ólak szebbek, mint az orosz templomok.”

A *Budapesti Híradó* írta: „Beregben az oroszok közt izgatások jelei mutatkoznak, melyek azonban nem pánszláv irányúak, és csak is a követválasztásokra szorítkoznak, a mennyiben egynémely gör. kath. pap óhajtana követté lenni.”

június 17. A Bereg megyei munkácsi választókerület „magyar érzelmű orosz papjai” a *Nemzetiben* tiltakoztak a pánszlávizmus vádjá ellen. (Vö. május 19.) Hangsúlyozták, hogy minden alapot nélkülöz az az állítás, miszerint a „*muszka propaganda céljaira dolgoznak*”, egyúttal kifejezték feltétlen hűségüket V. Ferdinánd magyar király iránt.

Alfred zu Windisch-Grätz herceg csapatai leverték a prágai felkelést.

június 19. Eötvös Tamás őrnagyot Bereg, Péterffy Endre őrnagyot Máramaros vármegye nemzetőrségének parancsnokává nevezték ki.

június 20. A munkácsi választókerületben miután a görög katolikusok jelöltje, Hajdú Jeromos visszalépett, Román Ferencet választották képviselővé.

Az Ugocsai megyei halmi kerület mandátumáért folytatott vetélkedés Egry János alispán győzelmét hozta. A választásról lekéselt mintegy másfél ezer román ajkú választó, akik a munkácsi püspök bizalmát is élvező Troknya Györgyöt támogatták. A feldühödött románok csak Troknya békéltető fellépése miatt „*nem gázolták le*” az Egry-párt híveit. Egry ezután rögtön lemondott. Reznációjára azonban csak később vált hivatalossá és írhatták ki az új választást. (Ld. augusztus 23.)

Beregből e napon választották népképviselővé Buday Sándort (felvidéki kerület) és Szintay Jánost (kaszonyi kerület) is.

június 21. Országgyűlési mandátumot szerzett Máramarosból Mihályi Gábor (felsővisői kerület), Szaploneczay József (szigeti kerület), Mann József (kaszói kerület), valamint Selevér Elek (ökörmézői kerület).

június 22. A *Reform* Bereg megyei görög katolikus papság nyílt „*lázításáról*” tudósított.

június 23. Népképviselői mandátumot szerzett Ungból Fekete Lőrinc (nagykaposi kerület), Kandó Kálmán (szerednyei kerület), Pribék Antal (szobránci kerület), Olcsváry Gábor (ungvári kerület), Máramarosból Asztalos Pál (huszti kerület).

június 27–28. Az Eperjesi Görög Katolikus Püspökség titkára és kanonoka, Dobránszky Viktor, a *Budapesti Híradó* hasábjain cáfolta azokat a vádakot, miszerint a magyarországi ruszin görög katolikus papság a cári Oroszországgal rokonszenvez; klérusa nevében kifejezte hűségét a magyar forradalmi kormány mellett. (Az eperjesi kanonok meggyőződése később megváltozott. 1849 őszén fivérét, Adolfot követve osztrák szolgálatba állt.)

június 27. A Közlöny jelentette: *„Román Ferenc mostanáig volt uradalmi ügyész mint a kerületünkbeni öszves értelmiség egyező akaratával felkarolt polgártársunk lett követté, minden orosz papi ármánykodás dacára, melyről terjedelmesen lehetne írni.”*

június 28. Megérkezett Ungvárra István nádor levele, melyben meghívta Popovics munkácsi püspököt a Pesten tartandó országgyűlésre. Popovics távollétének idejére Csurgovics Jánost nevezték ki az egyházmegye általános helynökévé.

június 30. A Közlöny arról írt, hogy Pribék Antalt a helyi görög katolikus népesség aktív támogatásával választották meg Ung megye szobranci kerületének országgyűlési képviselőjévé. *„Páratlan volt a lelkesedés, mellyel népképviselőnk megválasztatott. A szegényebb néposztály tudja: hogy benne, jogszerű igényeinek lelkes bajnokát s hű képviselőjét; – az intelligencia: hogy a képviseletet csak ilyen, de hübb kezekre s lelkesebb kebelre nem bízható.”*

július. Ruzsák Lajos századost a munkácsi nemzetőrség 1., Nedeczey Ferenc századost a 2. századának parancsnokává nevezték ki.

július 1. A *Radical Lap* egy Ungvárról szóló, június 24-i tudósítást közölt. *„Városunkban béke és csend uralkodik, csak néha néha szül aggodalmat bennünk a reactio, de vissza nem rettenünk, mert keblünk csak a szabadságért dobog s készek vagyunk érette utolsó leheletünket áldozni. [...] A követek választása igen szerencsésen ment végbe, eleinte ugyan fölléptek a papok, de a camarilla vég bukása szerényekké tette őket s leléptek, csakhogy valahára átlátják, hogy lejárt idejük.”*

július 5. István főherceg nádor Pesten megnyitotta az első népképviseleti országgyűlést.

július 8. A *Budapesti Híradó* közlése az ungi görög katolikus papságról: *„Itt általánosan jelenleg a munkácsi clerus nagyon szelíden viselte magát; mert, jóllehet papjaiból küldhetett volna követeket az országgyűlésre, ezt még sem cselekedte, nem akarva legkisebb rossz vért csinálni, akár itt, akár ott a nemzeti gyűlésen. Pedig volnának ám jeles egyéni, kik meg tudnának felelni hivatásuknak!”*

július 11. Kossuth az országgyűlés elé terjesztette a kormány javaslatát. A képviselőház közfelkiáltással megszavazta a Batthyány-kormány által kért 200 000 újoncot és 42 millió forint hitelt.

július 13. A munkácsi püspökség szentszéki ülése elfogadta Likovics János, Balugyánszky András, Paulovics Lázár szentszéki ülnökök és Csopey Antal hittanár közösen készített tervezetét, melyben a magyarországi görög katolikus egyház irányítására hivatott munkácsi érsekség felállítása mellett érveltek.

július 19–20. A *Nemzeti* általános ismertetést közölt az Ung megyei ruszinságról. A tudósítás beszámolt a ruszinok életmódjáról, gazdasági elmaradottságáról és politikai kiszolgáltatottságáról. A cikk a hitéletet illetően megjegyzi: „Vallására nézve a nép mind egyesült görög, mely szertartáshoz a legpéldásb buzgósággal ragaszkodik, – s ha a vallást az ő külsőségében vesszük: úgy ez oroszajkú népnél a vallásosság kellő fokon áll, mi bizonyosan nem a természeti veleszületett ösztönnek, hanem a görög egyesült papság eléggé nem dicsérhető buzgalmának méltó kifolyása.”

augusztus 1. A *Kossuth Hírlapja* tudósítást közölt Ung megyéről: „Kevés megye kormányoztatik úgy, miként a mi kis honunk, a vadvizés Ung, jobban talán egyik sem.”

augusztus 8. A *Pesti Hírlap* közölte a Bereg megyei ruszin papság közleményének kivonatát, melyben a klérus határozottan cáfolta a pánszláv gyanúsításokat. „Ezen vádat megcáfolja a történt választás. Ugyan is a felvidéki és kaszoni kerületekben, többségben levő oroszajkú választók által Budai Sándor főjegyző és Szintai János volt orsz. gyűlési követ, választottak el, még pedig a megyei óhitű lelkészek forró óhajta és befolyása mellett. A munkácsi kerületben tősgyökeres magyar, Hajdú Jeromos lelkész tüzetett ki a munkácsi polgárok által követjelöltül Román Fer. urad. ügyvéd ellenében, de a nép ellene bujtogatásokkal izgatott, s midőn mind e mellett is a nagy szám mellette kívánt volna szavazni, – vérengzés érintett lelkész urat visszalépni kényszeríté. – A panszlavizmusi vádra megjegyzik még cáfolók, hogy az Árpáddal honunkba jött itteni göröghitű faj, mely a magyarral annyi századokon keresztül jó és balsorsban osztozott, semmit sem óhajt jobban, mint mielőbb megmagyarosodhatni.”

augusztus 16. Ifj. Újhelyi Sándor őrnagyot nevezték ki az ugoicsai nemzetőrség élére.

augusztus 18. A *Közlöny* tudósítása Máramaroszigetről: „E napokban Nagy Miklós g. catholicus segédlelkész igen szép s lélekemelő ünnepéllyel lepett meg bennünket. Ő e városbeli fi és lánygyermeket, valláskülönbség nélkül, jóllehet a többség g. cath. több időn keresztül ritka kitartás, és szenvedéllyel tanítgatá szabad óráiban; [...]. E növendékek próbatéte gyönyörbe ringatá lelkünket. A nemzetiség szilárdítása, – a magyar nyelv művelése, s ennek eszköze a szavalat, valának, mint látszik, főbb vezéreszméi. – Bámulásra ragada bennünket, midőn 3 magyar, orosz és oláh ajkú, s olyan öltözöttű fiú megjelenén, mindhárman tiszta magyar szavalatban adták elő érzelmeiket, egységet, összetartást ígértek nekünk, s mint képviselői népfajainknak, barátságosan kezet fogtak.”

augusztus 23. Egry János lemondása után, a halmi kerületi megismételt országgyűlési választáson Török István szerzett mandátumot. A *Marczius Tizenötödike* szeptember 5-én arról tudósított, hogy Török a nemesség erőszakos fellépésének köszönhetően képviselői székét.

A megválasztott ugoicsai képviselő ugyanezen lap hasábjain (szeptember 11.) cáfolta az ellene felhozott vádakat.

augusztus 24. István nádor – Szemere belügyminiszter ellenjegyzése mellett – királyi biztossá nevezte ki Mihályi Gábort Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung, Szatmár, Közép-Szolnok és Kraszna vármegyékbe, Kővár vidékére és a 17. (2. román, beszerce-naszódi) határőrezred területére.

Az ungi nemzetőség parancsnoka Vönöky József őrnagy lett, aki tisztségéről szeptember 1-jén lemondott.

augusztus 31. V. Ferdinánd megküldte István nádornak az osztrák kormány emlékiratát (Wessenberg-emlékirat). Ennek lényege, hogy a Magyarország és Ausztria közötti ellentéteket az osztrák kormány augusztus 27-i emlékiratában foglaltak alapján lehet megszüntetni. Utóbbi törvénytelennek minősítette az önálló magyar pénz- és hadügyminisztérium felállítását, s követelte az önálló magyar külpolitikai törekvések feladását.

szeptember 9. V. Ferdinánd fogadta a magyar országgyűlés száztagú küldöttségét, amely kérte, hogy az uralkodó biztosítsa az ország belső békéjét. Ellenkező esetben, Magyarország kénytelen lesz politikáját a törvények helyett „*a szükség diktálta lépésekre alapozni*”. A király a küldöttségnek kitérő választ adott.

szeptember 11. A Batthyány-kormány lemondása. Az országgyűlés Kossuthra és Szemerére bízta a kormányzást.

István nádor ismét Batthyány Lajost bízta meg kormányalakítással.

Jellačić bán főserege átkelt a Dráván.

szeptember 14. Batthyány miniszterelnök elrendelte a honvédek országos toborzásának megkezdését. Ennek értelmében alakultak meg a 15–30. honvédszászlóaljok. Ekkor állították fel Kassa, Munkács, Miskolc, Nagyvárad és Debrecen központokkal a 20. (Sáros, Abaúj és Torna vármegyék), a 21. (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék), a 22. (Borsod és Zemplén vármegyék), a 27. (Hajdú-kerület és Bihar), illetve a 28. honvédszászlóaljakat (Szabolcs és Szatmár vármegyék).

szeptember 15. A képviselőház határozatilag eltörölte a szőlődézsma és a hegyvámot. Az országgyűlés elhatározta az Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) felállítását. Másnap megalakult az OHB.

Az ungi nemzetőség parancsnokává Buttler Sándor gróf őrnagyot nevezték ki.

szeptember 17. Egry János Ugocsa honvédtoborzási kormánybiztosa lett.

szeptember 18. Szintay Jánost Bereg megye honvédtoborzási kormánybiztosává nevezték ki. Október 18-tól pedig megyei kormánybiztosi minőségben tevékenykedett.

szeptember 19. Az osztrák Reichstag 189:108 arányú szavazással elutasította a magyar országgyűlés küldöttségének fogadását.

szeptember 22. A király kéziratban közölte Batthyányval, hogy nem teljesítheti kormányátalakítási terveit.

Az OHB megkezdte munkáját.

szeptember 23. Batthyány utasította Máramaros vármegyét, hogy a galíciai fejlemények miatt önkéntes nemzetőrségét tartsa otthon.

szeptember 24. Kossuth alföldi toborzóútjának kezdete.

szeptember 25. István nádor lemondása.

V. Ferdinánd Lamberg Ferenc gróf altábornagyot nevezte ki a Magyarországon állomásozó hadsereg főparancsnokává.

szeptember 26. Batthyány miniszterelnök utasította Ung vármegyét, hogy önkéntes nemzetőrségét tartsa otthon, ha már útnak indult volna, forduljon vissza.

szeptember 27. A képviselőház törvénytelennek nyilvánította Lamberg kinevezését, s hazaárulás vádjá alatt megtiltotta, hogy engedelmeskedjenek rendelkezéseinek.

szeptember 28. Lamberg a pesti hajóhídon a fellármázott nép áldozatává esett.

szeptember 29. A *Figyelmező* tudósítása Ungvárról: „*Ungmegye testestől lelkestül magyar vármegye, legalább szíve nemzetiesen dobog; nem akarok ezzel derogálni más megyéknek, de azt mondhatom: nálunk Horváth Gábor első alispán vezérlete alatt minden ministerialis rendeletek a leghívebben és legpontosabban teljesítettek. A tisztviselőség féken tartatik és általa a nép.*”

A Pákozd és Sukoró közötti csatában a magyar sereg megállította a támadó horvát sereget.

október 2. Batthyány ellenjegyezte Vay Miklós báró miniszterelnöki kinevezését, egyúttal lemondott a miniszterelnökségről és a képviselőségről.

október 3. Az Ungi Honvédelmi Bizottmány felterjesztésben kérte a Batthyány miniszterelnököt, hogy rendelje a honvédség használatára a görög katolikus papképző szeminárium otthonául szolgáló ungvári várat. (Ld. október 12, 18, 19.)

V. Ferdinánd felmentette Batthyányt miniszterelnöki tisztségéből, helyére Récsey Ádám báró, táborszernagyot nevezte ki.

Az e napon keltezett, október 4-én létrejött uralkodói nyílt parancs Jellačićot kinevezte a magyarországi haderő főparancsnokává, illetve feloszlatta az országgyűlést és Magyarországot haditörvények hatálya alá helyezte.

október 6. Bécsben újabb forradalom tört ki. A felkelők felakasztották Theodor Baillet von Latour gróf hadügyminisztert.

október 7. Kossuth indítványára a képviselőház törvénytelennek nyilvánította Récsey és Jellačić kinevezését, illetve az október 3-i manifesztumot.

Récsey Ádám lemondása.

október 8. A képviselőház az OHB-t hatalmazta fel a végrehajtói hatalommal. Elnökévé Kossuth Lajost választották.

október 12. A *Nemzeti* egyik tudósítása tiltakozott az ungi bizottmány azon határozata ellen, miszerint az ungvári görög katolikus papnövelde az ellenség támadása esetén „várerősségül szolgáland”. *„Hagyjunk fel az érdekllett vár elvételének tervével, sőt emlegetésével is. Erősebb s győzhetetlen várunk leend népeink összetartása s egyetértése. Emlékezzünk meg, miképp a nevezett ajkú honlakosok s papjaik fiai közül számtalanok részint a rendes katonaság, részint pedig a honvédek sorában most is vérzenek a honi csatamezőn.”*

október 15. Szintay János Bereg megyei honvédtoborzási biztos a törvényhatóságban működő görög katolikus papság helyzetéről tudósította az ország vezetését: *„Ezen tisztelendő urak hazafisága kezeskedik meggyénk nyugalmáról, ők minden közreműködésüket felajánlván a haza védelmére.”*

október 16. Az OHB Popovics püspök hazafias magatartását dicsérő sorokat jelentetett meg a *Közlöny* című kormánylapban.

Az OHB népfelkelést hirdetett.

V. Ferdinánd Alfred zu Windisch-Grätz herceget nevezte ki a cs. kir. haderő főparancsnokává, aki teljhatalmat kapott a bécsi és a magyar forradalom leverésére.

október 18. Nánásy Károly hadnagy, az ungvári hadfogadó bizottság parancsnoka közölte Popovics püspökkel, hogy a honvédújoncok egy részét az ungvári várban működő görög katolikus papnevelő intézetben akarja elszállásolni.

október 19. A Popovics munkácsi püspök elnökletével üléselő káptalani tanácskozás tiltakozását fejezte ki a papképző szeminárium otthona, az ungvári vár honvédkaszárnyává való átalakítása miatt. Végül a katonaság engedett, s még ezen a napon eldőlt, hogy a honvédújoncokat az ungvári csizmadia és varga színekben fogják elszállásolni.

október 22. Franz Laube cs. kir. őrnagy felhívatta a munkácsi várra a magyar zászlót.

október 24. Az Ungi Honvédelmi Bizottmány felhívta a munkácsi püspökség figyelmét, hogy *„hatásánál fogva oda közre munkálják, hogy hazánk földje és szabadsága törvényes jogaiba megőriztessék”*. A felszólítást a püspökség tudomásul vette.

október 27. A *Kossuth Hírlapjában* Magosi János nemzetőr adott tudósítást Tiszaújlakról: „Némely lelkészek buzgón magyarázzák Kossuth szózatát a néphez. Így Szabó Antal, salánki g. n. e. [valójában: görög egyesült, azaz görög katolikus – M. F.] lelkész, annak magyarázatát e szavakkal fejezé be: *Én megyek elől keresztel, ti jőjjetek utánam fegyverrel. Isten lesz velünk, s meg lesz törve ellenünk. És a nép szíve fogékony az ily lelkes szavakra.*”

október 28. A püspöki kar tagjai feliratukban a belbéke helyreállítására kérte fel az uralkodót.

október 30. A schwechati csatában a honvédsereg vereséget szenvedett Windisch-Grätz túlerőben lévő hadaitól, majd visszavonult az országhatár mögé.

október vége. Mihályi Gábort Máramaros megyei kormánybiztosává nevezték ki. A régióban állomásozó cs. kir. alakulat, az ún. Hartmann-zászlóalj Galíciába vonult.

november 6. V. Ferdinánd Magyarország lakosságához intézett kiáltványában Windisch-Grätz rendeleteinek való engedelmességre szólított fel. A magyar országgyűlés határozatait érvénytelennek, Kossuthot és követőit felségárulóknak nyilvánította.

november 8. Bernáth Zsigmondot Ung megye kormánybiztosává nevezték ki.

november 10. Az OHB Szintay János beregi kormánybiztosnak Munkács és Ungvár megerősítését rendelte el.

november 13. Kralovánszky László százados vezetésével a munkácsi várba bevonultak a nemzetőrök.

november 16. A munkácsi vár parancsnoka Eötvös Tamás. Hivatalát 1849. január 25-ig töltötte be.

november 21. A felmentett Wessenberg-Ampringen osztrák miniszterelnök utódjául az uralkodó Felix Schwarzenberg herceget nevezte ki.

november 24. A *Kossuth Hírlapja* Popovics püspök érdemeit méltatta. A lap reményét fejezte ki, hogy a püspök ezután is segíteni fogja a magyar kormányzatot a máramarosi mozgalmak pacifikálásában.

december 2. V. Ferdinánd lemondatása. I. Ferenc József magát osztrák császárnak és magyar királynak nyilvánította.

december 6. Franz von Schlick gróf vezetésével Galíciából a Dukla-hágón át cs. kir. csapatok törtek be Magyarországra.

december 7. A magyar országgyűlés kijelentette, hogy továbbra is V. Ferdinándot tekinti törvényes uralkodónak.

december 9. A *Közlöny* egy november végi tudósítása Ugocsából: „*Megyénk csendes. – A három ajkú u. m.: oláh, orosz és magyar népség, itt egymásban, csak testvért, felebarátot ölel, készek egymás védelmére véröket, éltüket áldozni.*”

december 11. Schlick altábornagy csapatai elfoglalták Kassát, és Budamérnél vereséget mértek Pulszky Sándor alezredes magyar csapataira.

december 13. Windisch-Grätz kiáltványa közölte, hogy hadseregének előőrsei átlépték a magyar határt; céljuk a törvényes rend helyreállítása.

december 21. Kossuth rendeletet adott ki az alsópapság megélhetésének állami biztosításáról. Ezenkívül felszólította a katolikus klérust, hogy imádkozzon a magyar fegyverek győzelméért és tartson gyászmiséket az elesettekért.

december 22. Kossuth általános népfelkelésre hívta fel az ország népét.

december 25. Bem felszabadította Kolozsvárt.

december 30. Perczel Mór hadteste Mórnál súlyos vereséget szenvedett Jellačić hadtestétől.

december 31. A munkácsi püspökség főpapsága értesült Kossuth december 21-i rendeletéről, melyben ígéretet tett az alsópapság megélhetésének állami biztosítására. Az országgyűlés elhatározta, hogy az OHB-val együtt Debrecenbe teszi át székhelyét.

1849

január 1. Az OHB és az országgyűlés Debrecenbe költözött.

január 2. A munkácsi püspökség káptalana elrendelte, hogy kérdést intéz az esztergomi érsekhez az uralkodóváltás ügyében: „*Ötödik Ferdinánd magyar királynak az ausztriai császári trónról lemondása folytán azon kérdés önként fejlődvén, vallyon, a Sz. Liturgia közben, és az Isteni tisztelet más részeiben is a leköszönt Ferdinánd, vagy pedig az annak helyébe trónra lépett Ferenc József neve említendő?*”. A kérdésre nem érkezett válasz.

január 7. Windisch-Grätz proklamációban szólította fel Magyarországot lakóit, hogy hódoljanak meg a cs. kir. hadsereg előtt.

január 9. Bernáth Zsigmond Ung vármegyei főispán személyesen kereste fel Popovics püspököt. Bernáth „*szóval azt ígérete, hogy miután a kebelbeli görög katolikus papság, a mostani köz zavarban a lelki pásztorságára bízott népet igen jól világosította fel a közügyek állásáról [...], azon Javadalmakat, melyek papi illetékkal ellátva nincsenek, e végett a honvédelmi bizottmánynak ajánlani*” fogja.

január 10. Popovics András nagybereznai alesperes a munkácsi püspöktől „*az orosz nemzet nevében Dolinay Péter pécskai álladalmi uradalmi ügyvédnek, a magyar kormánynál*

titoknokul leendő kineveztetését kieszközölni” kérte. A püspökség határozata: „Ezen folyamodványhoz csatolt, és valamint számos lelkész, úgy sok felvidéki helység által is aláírt petíció, a honvédelmi bizottmányhoz azon kérelem mellett felküldetni fog: hogy Dolinay Péter pécskai álladalmi ügyész, és jelenleg a honvéd seregben hadnagy, ki inkább a hazának polgári, mintsem katonai szolgálatra képezte magát, és akinek két testvér, meg egy unokaöccse úgy is a honvédek sorában van, valami polgári, nevezetesen pedig titoknoki állomásra alkalmaztassék”. (Ld. január 19.)

január 14. Kossuth kiáltványában közölte a törvényhatóságokkal, hogy az OHB folytatja az önvédelmi harcot.

Január 19. Dolinay Pétert a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium főtitkárává nevezték ki, évi 1500 forint fizetéssel. Az esküt január 30-án tette le.

Windisch-Grätz Szőgyény Lászlót nevezte ki a magyarországi ideiglenes polgári közigazgatás vezetőjévé.

január 20. A Popovics püspök elnökletével üléselő szentszéki tanácskozás értesülésére jutott, hogy miután Schlick cs. kir. csapatai elhagyták Nagymihályt, útjukat nem Ungvár felé folytatták.

A római katolikus püspöki kar többsége által aláírt pásztorlevél felhívta a híveket a cs. kir. hadsereg támogatására. A magyar kormány emiatt hazaárulónak nyilvánította Hám János kinevezett esztergomi érseket.

január 24. Kossuth Lajos OHB-elnök a munkácsi egyházmegye papjai részére 5000 pengő forint kiutalását rendelte el.

január 25. A munkácsi vár parancsnoka Mezőssy Pál.

január 26. Megérkezett Ungvárra Popovics András nagybereznai alesperes levele, melyben indítványozta, hogy Popovics püspök „*főpásztori leveleit, főképpen azokat, melyek a népet is érdeklik, nép nyelvén szerkesztetni rendelje meg*”. A püspöki hivatal válasza: „*Mindennek megvan a maga ideje; így tehát hinni lehet, hogy eljön azon idő, midőn nem csak a körleveleket, de más rendeleteket is ezen megyében orosz és román nyelveken, mint hajdanában volt, kibocsáttatni lehetséges lesz*”.

január 29. A Dobránszky Adolf vezette magyarországi ruszinok csoportja a felvidéki ruszinlakta területek Galíciához csatolását kérte I. Ferenc Józseftől.

február 4. Eötvös Tamást Ung kormánybiztosa lett.

február 8. Az OHB 63 590 pengő forint 17 és ½ krajcárt ítelt meg a munkácsi egyházmegye kongruája címén. Az így megállapított összeg évnegyedi részének teljes kiegészítése céljából és a már korábban küldött 5 000 forint pótlására, Debrecenben további

10 897 pengő forint 34 krajcárról adtak át „nyugtatványt” Szabó György hajdúdorogi és Karczub András nagykállói alespereseknek.

február 26–27. A kápolnai csata. A Dembiński vezette honvédsereg vereséget szenvedett Windisch-Grätzről, s kénytelen volt visszavonulni a Tisza felé.

március 4. I. Ferenc József Olmützben oktrojált birodalmi alkotmányt adott ki. A koronatarományok felsorolásában, önállóként, azaz Magyarországtól elválasztva, tüntették fel Erdélyt a Partiummal, Horvát-Szlavónországot Fiumével és a Tengeremelléssel, illetve létre kívántak hozni egy Szerb Vajdaságot.

március 7. Szintay János Bereg megyei kormánybiztos Kossuthoz írt levelében a görög katolikus papság megnyeréséről értekezett: *„Nem szükséges hosszasan fejtegetni miként a Kárpát alján lakó szláv ajkú népek csendességbe való tartása – sőt megnyerése, mostani körülményeink között mennyire kívánatos hazánk szent ügyének. Ez ideig sikerült ezen különben is békés jellegű népet különösen lelkeszei közremunkálásával nemcsak megnyerni, de lelkesedésbe is hozni. Azonban a nép jellege könnyen változható lévén, – miután a gyalázatos reakció naponként titkosabb és ármányosabb eszközöket használ ezen nép felizgatására, részünkről is szükséges minden eszközöket felhasználni ezen bujtogatások visszatartására s megghiúsítására. Ezen oknál fogva múlt hetekben bátorkodtam Szemere kormánybiztos urat a végett felkérni, hogy mielőbb segély, még pedig pénzbeli segély nyújtassék a kormány részéről ezen szláv ajkú nép különben is nagyon szegény lelkeszeinek, azoknak tudniillik, kik fáradhatatlanul működnek és hatnak a nép jó szellemének feltartására.”*

március 13. Mann Józsefet Mihályi Gábor alárendeltségében megyei kormánybiztosnak nevezték ki a máramarosi Toronya-vidék védelmére.

március 20–21. A galíciai cs. kir. sereg kisebb offenzívát indított a máramarosi Toronya vidéke ellen. A támadás következtében a hidegpataki és a toronyai lakosság egy jelentős hányada a térség falvaiban szolgálatot teljesítő görög katolikus papság ellen fordult.

március 26. A galíciai cs. kir. határőrség Verebesi (Verbiázs; Bereg vármegye) támadása.

március 28. Bangya János őrnagy a Beszkid-hegy tetején lévő kocsmánál megtámadta és kiűzte a magyar határvidékről a cs. kir. előőröket.

április 6. A Görgei főparancsnoksága alatti csapatok Isaszegnél vereséget mértek a Windisch-Grätz vezette egyesült cs. kir. seregre.

április 14. A magyar országgyűlés a debreceni Nagytemplomban kimondta Magyarország függetlenségét és a Habsburg-Lotharingiai-ház trónfosztását. Kossuthot kormányzó-elnökké választották.

április 19. Az országgyűlés elfogadta a *Függetlenségi Nyilatkozatot*.

április 22. Martiny Frigyes őrnagy a Munkács melletti Podheringnél visszaverte a Galíciából betört Joseph Barco báró, cs. kir. vezérőrnagy dandárját. A csata végkimenetelét döntően befolyásolta a magyar tüzérség hatékonysága, melynek mindössze négy ágyú állt rendelkezésére, de néhány jól célzott lövéssel olyan zavart és fejetlenséget idézett elő a cs. kir. seregnél, hogy utóbbiak végül jobbnak látták, ha visszatérnek Galíciába. A 18–20 nemzetőrből álló tüzérségi csapat a Latorca-híd mellett emelkedő Szarkahegyen telepedett meg. A csapat vezetője a munkácsi egyházmegye kispapja, Andrejkovics Endre volt. Andrejkovics nemzetőrcsapatában ott találjuk azt a Leskovics-Lángfy Lászlót, aki növendéktársa volt az ungvári szemináriumban. A két seminarista együtt szerzett tüzérségi kiképzést Pesten.

április 23. Szintay János ideiglenes jelleggel Bereg vármegye főispánja lett.

április 30. Eötvös Tamás ungi kormánybiztos Ungvárról jelentette Kossuthnak, hogy Popovics püspök nemcsak jóváhagyta azt, hogy tíz papnövendék felcsapott honvédújoncnak, hanem ösztönözte is őket. A katonának álló papnövendékek között ott találjuk Hrabár Manót, Popovics püspök unokaöccsét.

május 1. Kossuth kinevezte a Szemere-kormányt.

május 4. A munkácsi egyházmegye elrendelte, hogy üdvözlőlevélben köszönti Kossuthot kormányzó-elnökké való kinevezése alkalmából.

május 8. Ung vármegye bizottmányi ülése megküldte a munkácsi püspöki hivatalnak a *Függetlenségi Nyilatkozat* egy példányát.

május 9. Miklós cár kiáltványban jelentette be, hogy fegyveres segítséget nyújt I. Ferenc Józsefnek.

május 11. Anderkó máramarosi vikárius a munkácsi egyházmegye vezetésének beszámolt Doleschal néplázító máramarosszigeti tevékenységéről. A püspökség helyeselte, hogy Anderkó a „*Doleschal nevezetű szemét ember által Szigeti piacon, a Katholikus papság, az orosz és román nemzetek ellen nyilvánosan kikiáltott mocskolódásokat az ottani Kormány biztosnak orvoslás végett hivatalosan*” jelentette.

május 12. Eötvös Tamás ungi kormánybiztos tevékenységét kiterjesztették Bereg vármegyére is. Eötvös május 16-tól Bereg főispáni teendőit is ellátta.

május 16. Mihályi Gábor Máramaros főispánja lett.

május 17. A *Pesti Hírlap* tudósítása Máramarosszigetről: „*Tegnap [azaz május 7-én – M. F.] Sziget piaca közepén tartott bizottmányi ülésben olvastatott fel a Függetlenségi*

Nyilatkozat, elébb a római kath. népész misét és Te Deum laudamust tartván, a reform. lelkész pedig egy talpra esett imát mondván.”

május 18. A Szemere-kormány az ország népéhez intézett kiáltványában tudtul adta az orosz beavatkozást, és keresztes hadjáratot hirdetett meg a cári csapatok ellen.

május 21. Görgei rohammal bevette Buda várát.

Miklós cár és I. Ferenc József varsói találkozója. Véglegesítették az orosz hadsereg magyarországi beavatkozásáról szóló megállapodásukat.

május 23. A Popovics munkácsi püspök elnökletével üléselő szentszéki tanácskozás a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Katolikus Osztályába 15 görög katolikus vallású személyt ajánlott, tanácsnoki [Mánn József, Selevér Elek, Zombory Bazil és Dolinay Péter], osztálytitkári [Anderkó György, Mihályi György, Jura György, Markos György, Valkoszky András és Paulovics János] és fogalmazói [Vajda János, Popovics Jenő, Keskoczi Mihály, Lyachovics János és Liptsei Pál] munkakörben. A káptalan beleegyezett a magyarországi katolikusok együttes irányítását felvállaló kultuszminisztériumi főhatóság létrehozásába, ugyanakkor hitet tett egy önálló görög katolikus osztály felállítása mellett.

május 29. Ferenc József Welden tábornagy helyére Julius Jakob von Haynau báró tábornagyot nevezte ki a magyarországi cs. kir. csapatok főparancsnokává.

június 2. Görgei Kazinczy Lajos ezredest nevezte ki az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben állomásozó csapatok parancsnokává.

június 4. Ferenc József kinevezte Karl Geringer bárót Magyarország teljhatalmú cs. kir. biztosává, aki feladatul kapta az ország polgári közigazgatásának megszervezését.

június 5. A *Közlönyben* megjelent Ferenczi István ugocsai alispán Kossuth kormányzó-elnökhöz írt jelentése a *Függetlenségi Nyilatkozat* megyei fogadtatásáról: „A nemzet függetlenségi nyilatkozata tegnapi napon temérdek megyei nép jelenlétében itt Nagy-Szöllősen egész ünnepélyességgel közönségessé tétetvén, miután a tárgynak érdeme az isten szabad ege alatt tartott hálaadó szent mise után orosz és magyar nyelven több szónok által magyaráztatott; sietek országos kormányzó elnök urat tisztelettel tudósítani: hogy a jelenvolt népségnek legeggyűbb tagja is egész elragadtatással találá magát új helyzetében, és mintha reája nézve az osztrák dynastia, [...] soha se is létezett volna, a legnagyobb hazafiúi lelkesedéssel hódolt a nemzetgyűlés április 14-ki ünnepélyes nyilatkozatának.”

június 6. Eötvös Tamás Ung és Bereg megyei kormánybiztos hangulatjelentésében tudósította Szemere miniszterelnököt a közelgő orosz intervenció ruszinokra gyakorolt hatásáról. „A mai ünnepélyi praedication voltam, melyet egy jó szónok, Nagy Miklós orosz pap tartott. Szép beszéd volt, buzdította a népet a kereszthadra ellenségeink ellen, de a

muszkát sehol, egy szóval sem említette meg. Mind ebből, mint naponkinti tapasztalatomból azon meggyőződésre jutottam, hogy némely orosz pap, ki nagy hazafi volt az osztrák ellenében, nem olyan lenne a muszka ellen.” Eötvös véleménye szerint a ruszinokat „félkézzel simogatni, másikkal karddal kell fenyegetni”, s a „rosszlelkűek fékezésére” ostromállapotot kellene kihirdetni, rögtönítélő törvényszéket felállítani. (A minisztertanács nem fogadta meg Eötvös ajánlásait, mert véleménye szerint elég az ország központjában egy rögtönítélő törvényszék).

A cári intervenció ellen meghirdetett keresztes háború keretében a kormány egynapos országos böjtöt rendelt el.

június 7. A *Közlöny* a magyar függetlenség tiszteletére május 17-én rendezett ungvári ünnepségről tudósított: *„Ma nagyszerű és dicső napot ünneplénk. Ünneplénk egy oly napot, melyet őseink csak Ázsiából kiövetelükkör ünneplének az ungi hegyek bércei között, s ez nemzeti függetlenségünk ünnepe volt. [...] Az egész ünnepélyt [...] erélyes kormánybiztosunk Eötvös Tamás, kinek megyénk és általában a haza sokkal tartozik, rendezé. [...] 17-én reggeli 8 órakor minden templomban isteni tisztelet tartaték, s ennek végeztével a szabad ég alatt Popovics Bazil g. e. püspök által, ki erélyes közremunkálása által magát papjaival együtt mindenkor kitünteté, tábori-miséét tartott a tíz ezeret felülhaladt népnek. A mise bevégeztével kormánybiztosunk hazánk múltját, míg az a zsarnok ausztriai ház alatt nyögött, hűn és nyomatókusan sorolá elő a népnek, melyet a nép lelkesen fogada. Ezután a nemzeti gyűlésnek függetlenségünket kimondó határozata olvastatott föl, az, az idegen ajkúak kedvéért más nyelven is megmagyarázott. A szertartások bevégeztével délután nagy lakoma volt, a nép számára ökrök süttettek, és a bor kútakból merítettett, ily áldomást őseink Almos alatt ivának Ungmegye bércei között.”*

június 17–18. Ivan Fjodorovics Paszkevics herceg, tábornagy parancsnoksága alatt az orosz főserég a Duklai-hágón Magyarország területére lépett.

június 17. A *Pesti Hírlap* közlése a Bereg megyei közhangulatról: *„Népünk szelleme mint a legnehezebb napokban, úgy most is a legjobb. Tisztelet a tisztelendőknek a többször gyanúsított, de hazafiságukat fényesen igazolt óhitű papoknak, kik a muszkátóli borzalmat nem kisebb eréllyel igyekeznek népünk szívébe óltani mint a rabló Habsburgok iszonyát. – A protestáns papok, hogy mindent megtesznek mi most kellő, szinte föl sem tűnik. Ők azt teszik mint mindig.”*

június 24. Paszkevics elfoglalta Kassát.

június 26. Eötvös Tamás Ung és Bereg vármegyei kormánybiztos a görög katolikus papok hazafiságáról és az úrbéri kötelezettségek rendezetlensége miatt elégedetlenkedő ruszin

paraszság helyzetéről tudósította Szemere miniszterelnököt. „Az orosz papság nagy része most a muszkák közelébe is határozottan hű népiünkhöz, sokat használók a legjobb eredménnyel mint polgári biztosokat a nép felvilágosítására. De a nép nagyon vesztegetett a muszka propaganda által, s csak a papok jósága óvja az elpártolástól. A legnagyobb veszély minden nemzetiségű népiünkre Ung és Beregben, hogy ezen törvényt használni akarva úrbéri rendezéseket végeznek [...]. Azért alázatos véleményem szerint múlhatatlanul szükséges egy rendelet, mely határozottan kimondja, hogy míg a törvénykezés bővebben nem rendelkezik, minden úrbért rendező tagosító per szüntessen meg, s minden ki nem a földesúr tulajdon házában lakik, szabad ember, ment az úrdolgától, mert kénytelen vagyok megvallani, hogy kivált az Ungban különféle praitixtusok [ürügyek – M. F.] mellett a népnek szinte fele úrdolgoz. Míg a megyei hatóság pihent, én amennyire botrány nélkül lehetett gátoltam, de miután újra életbe léptetve éppen botrány nélkül nem avatkozhatunk bele, pedig a földesurak ezen zsarnoksága által elvesztjük a népet, s egyben ügyünket is.”

július 1. Haynau győri kiáltványa lefektette a tömeges megtorlás alapelveit. A kiáltvány 1848. október 8. után Magyarországon, és 18. után Erdélyben elkövetett cselekedetekért haditörvényszéki eljárás alá vonta a forradalom résztvevőit. A haditörvényszékek hatásköre a katonákra és a civilekre egyaránt kiterjedt.

július 3. Mihail Ivanovics Cseodajev orosz tábornok serege bevonult Debrecenbe.

július 7. Kossuth Cegléden Perczel Mórt nevezte ki a közép-tiszai hadsereg parancsnokává. E hadseregbe tagolták be Kazinczy Lajos északkelet-magyarországi hadosztályát is.

július 8–11. A kormány Szegedre költözése.

július 14. A *Közlöny* hasábjain megjelent a román származású Mihályi Lőrinc görög katolikus táborigazgató *A muszka az ajtón* című buzdító versének magyarra fordított változata. Mihályi a Máramarosban szervezett 105. honvédszászlóaljnál teljesített szolgálatot.

Kossuth és Bălcescu aláírták a magyar-román megbékélési tervezetet.

Kossuth körlevélben szólította fel a törvényhatóságokat az általános népfelkelés megszervezésére.

július 27. A Paszkevics vezette orosz főszereg Tiszafürednél megkezdte az átkelést a Tiszántúlra.

július 28. A képviselőház Szegeden elfogadta Szemere nemzetiségi törvényjavaslatát és a zsidóemancipációs törvényt.

Ferenc József kinevezte Leo Thun grófot vallás- és közoktatási miniszterré és véglegesítette Alexander Bach belügyminiszteri kinevezését.

július 31. Eötvös Tamás Bereg és Ung vármegyei kormánybiztos azt tanácsolta Popovics püspöknek, hogy mivel Ungvár és környéke *„igen gyengén lesz fedezve, s ezen fedezet is Munkács vidékén fog lenni, [...] méltóztassék Munkácsra jönni, hogy az Hazának annyira becses személye ne veszélyeztessék”*.

Bem altábornagy Segesvárnál súlyos vereséget szenvedett Lüderstől.

augusztus 1. A kormány és a képviselőház Aradra települt át.

augusztus 3. Nicolae Bălcescu megismertette a román felkelőkkel a július 14-i egyezményt. Avram Iancu román parasztvezér felfüggesztette hadműveleteit.

augusztus 8. Popovics püspök a cári seregek közeledése miatt félbeszakította a szemináriumi felvételi vizsgáztatást, s elhagyta Ungvárt. A munkácsi egyházmegye irányítását Csurgovics János prépost vette át.

augusztus 9. Temesvárnál Bem főerege döntő vereséget szenvedett Haynau csapataitól. A temesvári csatában életét vesztette a munkácsi püspökség két papnövendéke, Bacsinszky Mihály és Opriss János.

augusztus 11. Kossuth lemondott kormányzó-elnöki tisztségéről, s a legfőbb polgári és katonai hatalmat Görgeire ruházta.

augusztus 13. Görgei 30 000 emberrel Világosnál feltétel nélkül letette a fegyvert Rüdiger orosz lovassági tábornok előtt.

augusztus 15. Szelvan orosz vezérőrnagy Ungvárnál szétverte Ludwik Henryk Rembowski őrnagy különítményét.

augusztus 22. A cs. kir. hadbíróóság Aradon rögtönítélő eljárással kivégeztette Ormai (Auffenberg) Norbert báró, ezredest, a honvéd vadászrezdek főparancsnokát. Ormai 1848 májusáig a munkácsi vár foglya volt.

augusztus 25. Kazinczy Lajos északkelet-magyarországi hadosztálya Zsibónál letette a fegyvert. Ezzel az utolsó magyar mozgó haderő is megadta magát.

augusztus 26. A Mezőssy Pál őrnagy vezette munkácsi őrség feladta a várat az oroszoknak.

szeptember 16. A munkácsi püspökség hivatala beiktatta Piller Gedeon ungi cs. kir. megyefőnök levelét, melyben Szirmay Sándor gróf, kassai kerületi főispán utasítására *„ezen [egyház]megye püspökét Méltóságos Popovics Bazilt, az eddig viselt Méltósága, és hivatalos körétől azon hozzátétellel függeszti fel, hogy ezen megye kormányzatát ideiglenesen Ftiszt. Csurgovics János Nagy Prépost vezesse”*. Popovics püspök e rendeletre egy hátiratban reagált. Ebben kijelentette, hogy nem ismeri el a polgári hatóság illetékességét, s törvényes kellékek hiányában felfüggesztését nem tartotta jogosnak, sem pedig érvényesnek.

Mindazonáltal kész volt ideiglenesen átadni az egyházmegye vezetését Csurgovics Jánosnak és alávetni magát az igazoló eljárásnak.

szeptember 17. A Piller Gedeon elnökletével ülésező Ung megyei tisztviselők gyűlésén felolvasták Szirmay János kassai kerületi főispán levelét. *„Tapasztaltatván, hogy a nép között találtnak olyanok, akik a törvény és szabadság bal magyarázatából s terjesztéséből volt földesuraiknak törvényes jogait, az uraság érdekeit, elkülönözött legelőit, földit, kisebb királyi haszonvételeit megtámadni és elfoglalni merészkednek, a curiális zsellérek pedig az urbéri zsellérek és jobbágyok szabadságát magukra is kiterjesztetvén, tartozásaikat teljesíteni vonakodnak.”* A nyelvhasználatot illetően elrendelte: *„Minden nyelvbeli kényszerítés valamint Egyházban, úgy iskolában eltávolíttassék, s a nyelvnek egyenjogúsítása gyakorlatilag létesíttessék.”*

október 4. Popovics püspökkel közölték az ellene felhozott politikai jellegű vádakát.

október 6. Pesten kivégezték Batthyány Lajos volt miniszterelnököt és Fekete Imre gerillaszázadost; Aradon a honvédsereg 12 tábornokát és 1 ezredesét.

október 10. A Dobránszky Adolf vezette magyarországi ruszin küldöttség Bécsben megkezdte a miniszterjárást.

október 17. Ferenc József jóváhagyta Magyarország új katonai kerületi beosztását. Eszerint öt katonai kerületet alakítottak ki az országban. Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék együttesen alkották a Kassai Katonai Kerület joghatósága alá tartozó Ungvári (polgári) Kerületet. (Ld. október második fele)

október 19. Dobránszky Adolf köre memorandumot nyújtott be I. Ferenc József császárnak a ruszin nép kívánságaiból. A küldöttség tagjai kérték nyelvi-nemzeti jogaik figyelembe vételét, elsősorban a közigazgatásban, középiskolák alapításában. A legfontosabb követelésüket azonban – a magyarországi ruszin területek és Galícia egyesítése egy koronaterületen belül – nem terjeszthették az uralkodó elé. Bécs nem sok konkrétummal bízta a ruszin delegációt, a legfontosabb eredmény Dobránszkyknak az Ungvári Kerület vezető helyettesévé és tanácsnokává való kinevezése volt. (Ld. október második fele)

október 24. Haynau tábornok kiadta Magyarország ideiglenes közigazgatási felosztásáról szóló rendeletét, amely megszüntette a megyerendszert.

Pesten kivégezték Perényi Zsigmond bárót, ugocsai főispánt, aki a felsőház elnökeként aláírta a *Függetlenségi Nyilatkozatot*.

október második fele. A Kassai Katonai Kerületen belül megszervezték az ún. Ungvári Kerületet. Joghatósága Ung, az összevont Bereg-Ugocsa és Máramaros megyék területére terjedt ki. Vezetője Villetz Ignác cs. kir. főispán volt. A kerület tényleges vezetését

Dobránszky Adolf látta el. Dobránszky e polgári közigazgatási egységet egy olyan territoriális alapnak tekintette, melyben a ruszin nemzeti autonómiára vonatkozó elképzeléseit is véghezviheti. A helyi lakosság pedig egy idő után „Orosz” vagy „Ruszin Kerületként” emlegette az Ungvári Kerületet.

október 25. A császári hadbíróság ítélete alapján Aradon kivégezték Kazinczy Lajos ezredest.

október 26. Az osztrák minisztertanács határozata alapján Magyarországon és Erdélyben felfüggesztették a további kivégzések végrehajtását.

november 11. Karl Geringer báró, Magyarország polgári biztos közölte Bach belügyminiszterrel, hogy a volt jobbágyok földesuraik elleni mozgalmát Észak-Magyarországon sikerült lecsillapítani.

november 15. Megindult Pesten a kormány félhivatalos lapja, a Szilágyi Ferenc szerkesztette *Magyar Hírlap*.

november 17. A Csurgovics nagyprépost és püspöki helynök elnökletével ülésező szentszéki tanácskozás elrendelte a munkácsi egyházmegye ruszin, román és magyar nemzetiségű lakosainak összeírását. Határozatát arra a meggyőződésére alapozta, hogy „*az ország is kerületekre akként elosztatni terveztetik, hogy mennyire csak lehet egy kerületben csak egy fajú nép foglaltassék*”. A szentszék az összeírással kapcsolatos teendőket püspöki körlevélben tette közzé:

– „*minden Lelkész javadalma körében lévő népességet nyelv, vallás tekintetéből mielőbb hitelesen írja össze*”;

– a munkácsi egyházmegye papjai „*arra is figyelmeztetni fognak, hogy valamint ők magok az orosz s illetőleg a román nyelvet és írásmódot nemzetiségüknek előmozdítása tekintetéből szorgalmasan, és alaposan megtanulni iparkodjanak*”;

– a görög katolikus papok a ruszin és román nyelvet tanítsák meg gyermekeinek is, hiszen „*jövendő jobblétük az érdekllett nyelv és írásmód alapos tudásán alapszik*”.

november 18. I. Ferenc József megalakította a Szerb Vajdaságot és a Temesi Bánságot. E közigazgatási egységek létrehozásáról szóló rendeletet Haynau december 6-án tette közzé.

november 20. Átadták a forgalomnak a Lánchidat.

november 23. Csurgovics püspöki helynök körlevélben szólította fel egyházmegyéje papságát, hogy készítse el a közhivatalok betöltésére alkalmas görög katolikus személyek névsorát.

november 29. A munkácsi püspökség hivatala beiktatta Dobránszky Adolf levelét, melyben beszámolt a ruszin delegáció bécsi látogatásáról. A levelet a másnapi szentszéki ülés tárgyalta.

Villetz Ignác ungvári kerületi cs. kir. főispán levélben szólította fel a munkácsi egyházmegye papságát, hogy küldje el a „*pártütőkön vett győzelemért*” tartott hálaadó „*szent beszédek*” szövegét. A püspökség körlevélben értesítette klérusát a kerületi főispán rendeletéről.

november 30. A Csurgovics nagyprépost és püspöki helynök elnökletével ülésező szentszéki tanácskozás napirendre tűzte Dobránszky előző nap beiktatott levelét. A munkácsi egyházmegyei káptalan elhatározta, hogy klérusát főpásztori körlevélben fogja értesíteni a ruszin delegáció Bécsben elért eredményeiről, illetve 1850. január 1-jétől elrendelte a ruszin és román nyelv használatát a magán és hivatalos levelezésben és az anyakönyvezésben. Mivel a ruszin és román nyelvnek nem volt egységesen elfogadott hivatali formája, ezért a magyar nyelvről való átállás komoly nehézségeket hordozott magában. Ennek ellenére a káptalan bizakodó volt: „*Igaz ugyan, hogy ezen rendeletnek teljesítése, kivált eleinte némely nehézségekkel járni fog, de a nemzetiség és nyelv felvirágzására egyesített erő, és szilárd akarat minden akadályokat meggyőz*”.

december 5. Orosz András Ung megyei alispán arra kérte Villetz Ignác ungvári kerületi főispánt, hogy a hivatalos nyomtatványokat megyében élő nemzetiségek nyelvén (ruszin, „szláv” és magyar) nyelven biztosítsa.

december 7. Paulovics Lázár, az ungvári szeminárium hittanára egy „*Orosz Néplapról*” készített tervezetet.

december 18. Tíz máramarosi rutén falu beadványt intézett Schmerling igazságügy-miniszterhez: magyar szolgabírójuk leváltását kérték.

december 20. Markovits Antal, Máramaros cs. kir. megyefőnöke Anderkó vikáriushoz intézett átiratában tizenegy görög katolikus papot vádolt meg azzal, hogy a szabadságharc alatt „*Erdélybe jártak a népet a törvényes fejedelem ellen*” izgatni. Markovits felszólította Anderkót, hogy a vádlott papok közül nevezze meg azokat, akik „*a néplázításban súlyosan terheltetvén, rögtön elmozdítandók*”. Anderkó válaszlevelében megvédte kerülete papságát: „*Egyszeri feladásra a lelkész javadalmától elmozdítható nem lévén, hiteles adatok nem létében, e kérdés valósága csak hiteles véghezvitendő vizsgálatból tudható*”.

Villetz ungvári kerületi cs. kir. főispán jelentést küldött Geringer magyarországi biztosnak a felső-magyarországi helyzetről. Villetz tudósításában arról írt, hogy kerületének szlovák, ruszin és román nemzetiségű lakosai boldogak és császárhűek a nemzeti egyenjogúsítás miatt.

A kerületi főispán ugyanakkor befeketíti a magyarokat, hogy veszélyeztetik a békét, s azon meggyőződésének adott hangot, hogy a legelső alkalommal lázítani fognak.

december 21. Dobránszky Adolf az ungvári kerület részére 1600 ruszin, 500 magyar, 400 román és 100 szlovák nyelvű példányban kérte a hivatalos nyomtatványok beszerzését. Egyidejűleg egy cirill betűs nyomda Ungváron való felállítását is szorgalmazta.

december 29. A Csurgovics nagyprépost és püspöki helynök elnökletével ülésező szentszéki tanácskozás elhatározta, hogy segítséget kér Villetz főispántól a ruszin nemzetiségi törekvések pártolása ügyében: *„miután az Ungi Kerület [helyesen: ungvári – M. F.] lakosságának nevezeteseb többsége után nem csak Orosz Kerületnek neveztetik, hanem valósággal is az, annak Császári s Királyi Biztosa, és Főispánja egész alázattal megkéretni rendeltetik: 1ő Ezen kerületben nem csak oroszul tudó, de valóságos orosz egyének tisztviselőknak neveztesse ki, a népnek nagyobb bizodalma tekintetéből, 2or itthen Ungváron mint a kerület székhelyén mindenféle hirdetések Orosz nyelven tétessenek meg, 3or hogy a görögkatolikusok ünnepei, úgy mint eddig a latinoké mindenki által tartassanak meg és azokban mindenféle munkák szüntessenek meg”*. A püspökség egyúttal intézkedett, hogy a három pontból álló indítványt egy hattagú küldöttség vigye el a főispánnak. A küldöttség tagjai: Zombory János és Popovics János kanonokok, Paulovics Lázár szentszéki ülnök, valamint Durczák András, Vajda János és Szmolinszky János ungvári polgárok voltak.

Ugyanezen a napon a konzisztórium beterjesztette azon tisztségviselésre alkalmas ruszin származásúak névsorát, akik latin, magyar és ruszin nyelven értenek és beszélnek.

december 31. A Csurgovics nagyprépost és püspöki helynök elnökletével tartott szentszéki ülés a Villetz kerületi főispánnak átadott indítványról tanácskozott. *„Azon küldöttség, mely a Szentszéknek [...] kérelmét a közhivatalokra alkalmazandó görögkatolikusok orosz és román egyének lajstromával együtt, Ung [helyesen: ungvári – M. F.] Kerületi Cs. Kir. Biztos és Főispán Méltóságos Villecz Ignác Úrnak benyújtotta csakhamar visszatérvén jelentette, miként Tisztelt Főispán Úr által szívesen fogadtatott, s megígérte, hogy az érintett kérelmet mint igazságost tellyesíteni és foganatba vinni fogja”*.

Pest város tanácsa díszpolgárává választotta Haynaut, Jellačićot és Paszkevicset.

1850

január 8. Villetz Ignác ungvári kerületi főispán körlevelet bocsátott ki a neki alárendelt megyék (Ung, Bereg-Ugocsa, Máramaros) főnökeihez a parasztok földköveteléseiről. Villetz arra hívta fel a megyefőnökök figyelmét, hogy parasztok és egyes községek hamis okmányokra hivatkozva formálnak igényt olyan földekre és erdőkre, amelyeket eddig

kizárólag a földesúr vagy az állam birtokolt. A főispáni körlevél e kétes okmányok valódiságának megállapítására, illetve hamis okmányok esetén a készítők megbüntetésére utasított.

január 14, 18. Dobránszky Adolf jelezte a munkácsi egyházmegyének, hogy gondoskodni kíván a ruszin görög katolikus ifjak közhivatali elhelyezéséről. A konzisztórium átiratában felsorolta azon hivatalviselésre ajánlott személyek nevét, akik „*valóságos oroszok lévén, a latin és a magyar nyelven kívül oroszul is értenek és beszélnek*”. Ezek az ifjak a elkövetkezendő évek ruszin nemzeti mozgalmának vezetőivé váltak. Köztük találjuk: Markos Györgyöt, Homicsko Sándort, Dudinszky Istvánt, Pásztélyi Jánost, Kaminszky Józsefet, Dolinay Pétert, vagy éppen Hrabár Manót, aki Popovics püspök unokaöccse volt.

január 18. A csendőrség megszervezése.

február 1. Villetz Ignác ungvári kerületi főispán aggodalmát fejezte ki Geringernél azon utasítás miatt, hogy az ügyeket a megyefőnökök és a járásvezetők németül vigyék. Villetz szerint ez ellenszenvet ébresztene az osztrák hatóságok iránt.

március 28. Az osztrák kormányzat megszüntette az autonóm jelleggel létrehozott Ungvári Kerületet („*Orosz/Ruszin Kerület*”).

május 12. Az ungi megyefőnök jelentette, hogy Kászonyban (Mezőkaszony, Bereg-Ugocsa megye) a hangulat évek óta rossz, „*törvényellenességek*” és „*gyűjtogatások*” fordultak elő. A parasztok és a földesurak vitája a hatóság minden erejét leköti. A mozgolódást azonban sikerült elfojtani.

június 15. Kossuth felvázolta első államszövetségi tervét.

július 6. Haynau nyugdíjazása.

július 18. Both Miklós kincstári uradalmi ügyész Ungvárról jelentette Villetz kerületi főispánnak, hogy az uradalom lakosságát lefegyverezték, és a nép vonakodik az uradalomnak – akár pénzért is – szolgálatokat teljesíteni. Both meggyőződése, hogy a paraszti ellenállást a helyi görög katolikus papság is ösztönözte.

október 18. Kralovánszky Bereg-Ugocsa megyei kormánybiztos levele a kassai helyhatósághoz: a lakosság mintegy fele ruszin, azonban a tisztviselői karban jelenlétük minimális. „*Ezekből a személyi igazolásokból kitűnik, hogy a jelenlegi 48 tartományi politikai hivatalok közül 10 és az 58 igazsági közül 7, tehát összesen 106 hivatal közül 17 a ruszinok kezében van, miszerint a római katolikus és a protestáns tisztviselők aránya, melyekhez a ruszinok is tartoznak: 6–1-hez. Ha viszont a tartomány ruszin nemzetiségű lakosainak számát más nemzetiségek számával vetjük össze, akkor az eredmény, tekintettel arra, hogy az összlakosság száma 185 717 lelket tesz ki és 92 725 nem ruszin és 92 992 ruszinból áll: 1–*

I-hez és ha ez az arány az állások betöltésénél döntő szerepet játszik, akkor az állások felét is ruszinoknak kell betöltenie.” (A német nyelvű idézetet Mayer Mária fordítása nyomán közlöm – M. F.)

december 12. Császári rendelet a román görög katolikus érsekség létrehozásáról. Az 1853-as pápai jóváhagyás után 1854-ben szerveződött meg a gyulafehérvár-fogarasi érsekség, Balázsfalva székhellyel.

az év folyamán. Megjelent Mészáros Károly *A magyarországi oroszok története* című könyve, amit Dobránszky Adolfnak ajánlott.

Villettz ungvári kerületi főispán cirill betűs nyomda Ungváron való felállítását kérte, hogy kerülete 320 000 ruszinja anyanyelven értesülhessen rendeleteiről. A kezdeményezés azonban – anyagi források hiányában – sikertelen maradt.

1851

április 10. A Geringer Károly báró vezetése alatt álló helytartóság megkezdte működését.

április 13. A birodalmi tanács felállítása.

április 25. Kossuth kütahyai alkotmányterve.

tavasz. Dobránszky Viktor iskolatanácsos az olmützi alkotmányra és a nemzeti egyenjogúság elvére hivatkozva kérte, hogy az ungvári gimnáziumot egyértelműen minősítsék ruszin tanintézmények.

július 1. Az Ausztria és Magyarország közötti közbülső vámvonalak felszámolása.

október 10. Habsburg Albrechtet nevezték ki Magyarország katonai és polgári kormányzójává. A tényleges vezető Alexander Bach osztrák belügyminiszter („*Bach-korszak*”).

december 31. I. Ferenc József hatályon helyezte az olmützi oktrojált alkotmányt.

1852

február 18. Karl Geringer jelentette Dobránszky Adolfról: „[...] *mindenekelőtt rutén, s csak azután hivatalnok, hogy ne mondjam: osztrák.*”

április 5. Schwarzenberg osztrák miniszterelnök halála.

június 4-től. Ferenc József első körútja Magyarországon.

augusztus 5. Az uralkodó felkereste az aknaszlatinai Miklós-Kunigunda sóbányát. Várady Gábor e sorokkal öröközte meg az eseményt: „*Felséges királyunk, is meglátogatta e bányát [...], gyalog menvén egész kíséretével a bánya mélyébe, s ugyancsak lépcsőn tette meg az utat fölfelé is.*”

az év folyamán. Éhínség tört ki Északkelet-Magyarországon, amely három éven keresztül szedte áldozatait.

Dolhán egy vasgyár létesítésébe fogtak.

1853

február 18. Libényi János merénylete Ferenc József ellen.

április 30. Az 5. csendőrezred parancsnoksága jelentette Kassáról, hogy Sáros és Szepes megyékben, valamint a Verhovinán az éhínség a tetőfokára lépett; munkaképes lakosok ezrei vándoroltak már a déli, alföldi vidékekre.

december 14. Báró Vécsey Miklós földbirtokos jelentette Albrecht főhercegnek, hogy – Zemplén és Ung megyékben – Gyöngyössy Imre ungvári ügyvéd a parasztokat a földesurak ellen izgatja.

az év folyamán. Duchnovics Sándor orosz nyelven elkészítette *A kárpátoroszok igaz története* című művét.

A munkácsi egyházmegye 94 – többségében román ajkú – paróchiáját az újonnan felállított szamosújvári püspökséghez csatoltak.

1854

március 6. Megindult a *Vasárnapi Újság* című képes hetilap.

július 8. Az 5. csendőrezred parancsnoksága jelentette a Kassai Katonai Kerületet parancsnokságának, hogy Északkelet-Magyarországon sikerült a ruszin lakosságot megregulázni.

december 16. A Thun-féle közoktatási reform.

1855

június. A Beregmegyei Tiszaszabályozási Társulat elnökévé Lónyay Albertet nevezték ki.

augusztus 18. Konkordátum a Habsburg-monarchia és a pápaság között.

december 9. Miután az uralkodó kitöröltette a munkácsi várat az erődök sorából, a helyerőség elhagyta az épületet. Ezt követően a vár kerületi fegyházként működött.

december 15. Klapka György közreadta a magyar-délszláv-román államszövetség megteremtésére vonatkozó javaslatát.

1856

az év folyamán. Megalakult a Tiszavidéki Vasúttársaság.

Megjelent Szöllősy Balázs *Máramarosmegye viszonyainak ismertetése* című munkája.

1857

május 4-től. Ferenc József második körútja Magyarországon.

1858

február 7. Rendelet a közjegyzői intézmény bevezetéséről.

augusztus 12. Ung megye helyettes főnöke a kassai helytartósági osztálytól katonai karhatalom (egy zászlóalj gyalogság) kiküldését kérte Kráska községbe, a birtokszabályozás végrehajtására.

szeptember 28. A helytartósági osztály értesítette a főkormányzóságot, hogy Kráskán katonai karhatalommal végrehajtották a birtokszabályozást.

október 11. Ungváron fölszentelték azt a kápolnát, amelyet Popovics Bazil munkácsi püspök kezdeményezésére alakítottak ki azon politikai foglyok, papok és civilek emlékére, akiket 1850-ben e terem falai közt tartottak fogva 1848-49-es tevékenységükért.

az év folyamán. Az ungvári gimnázium épületének átadása. A nyolcosztályos tanintézmény 1862-ig *Államgimnázium* néven működött.

1859

május 6. A Magyar Nemzeti Igazgatóság megalakulása Párizsban.

május 20. Egy csendőrségi jelentés szerint az ungvári gimnáziumot illetően továbbra is tapasztalható feszültség a római és görög katolikus tanárok és diákok között.

június 24. Az osztrák csapatok Solferinónál vereséget szenvedtek a piemonti–francia koalíciótól.

július 11. Ferenc József és III. Napóleon Villafrancában aláírta az előzetes békeegyezményt.

augusztus 21. Bach belügyminiszter és Kempen rendőrminiszter felmentése.

szeptember 1. A protestáns pátens kiadása.

az év folyamán. A Tiszavidéki Vasúttársaság engedélyt kapott a Nyíregyháza–Vásárosnamény szakasz kiépítésére. A társaságnak egyben vállalnia kellett, hogy a vonalat kelet felé – Máramarosszigetig – viszi.

Megjelent Popovics András felsőveresmarti pap ruszin ábécéskönyve, a *Новая русская азбука*.

Rakovszky Iván a máramarosi Iza görög katolikus papjává nevezték ki, ahol 1885-ben bekövetkezett haláláig szolgált.

Széchenyi röpirata Bach ellen.

1860

március 15. Tüntetés és letartóztatások Pesten a forradalom évfordulóján.

március 30. Albrecht főherceg magyarországi főkormányzó felmentése.

április 8. Széchenyi István halála.

május 15. A protestáns pátens visszavonása.

október 20. I. Ferenc József kiadta az Októberi Diplomát. Szécsen Antal grófit tárca nélküli miniszterré, Vay Miklós bárót magyar udvari kancellárrá nevezték ki.

november 1. Mailáth György kinevezése a helytartótanács élére.

december 13. Schmerling államminiszteri kinevezése.

december 20. A Bereg Megyei Honvédegylet megalakulása. Szervezését Freyseysen Gyula, a 115. honvédszászlóalj egykori őrnagya vállalta magára. A kedvezőtlen politikai légkör miatt az egylet ekkor még nem fejthetett ki tényleges tevékenységet.

december 27. A Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság újraegyesítése Magyarországgal.

1861

február 26. I. Ferenc József kibocsátotta az Októberi Diplomát módosító Februári Pátentst, amely a decentralizáció irányába mozdult el.

március 16. A *Sürgöny* című pesti lap hasábjain a máramarosi ruszinság a választókerületek és szolgabírói járások nemzetiségi arányoknak megfelelő kialakítását szorgalmazta.

március. Országgyűlési választások.

április 6. Budán megnyílt az országgyűlés.

április 9, 11. *A magyarországi oroszok nemzetiségi igényeinek fejtegetése* címmel újabb cikk látott napvilágot a *Sürgöny*ben, amely a szabad anyanyelvhasználat mellett szállt síkra. „Szabad lehetőséget az anyanyelv művelésére. A kormány ne avatkozzék az anyanyelv ügyébe [...] Az anyanyelv szabad használatának meghagyása mind az egyházban, mind az egyházi kormányzatban. Az orosz nyelv művelése érdekében létesítsenek tanintézeteket. Az ország hatóságainál, az ország- és megyegyűléseken a ruszin nemzetiség kellő arányban legyen képviselve. A választókerületek és a szolgabírói járások a nemzetiségek figyelembevételével legyenek alakítva. Törvényes felügyelet mellett időnként saját nemzetgyűlés tartása”.

május 8. Teleki László öngyilkossága.

június 22. Bacsinszky Ödön sztavnai alesperes jelentette Popovics munkácsi püspöknek az adófizetés elleni izgatással vádolt nagybereznai pap ügyében. *„Tagadni ugyan nem lehet, hogy a nép között kiosztott a megyei bizottmány rendeletéből Ung vármegyei lakosaihoz intézett oly felhívás mely az adófizetés megtagadására buzdítólag serkent [...] de a verhovinai nép nem azért nem fizette ki az adó annyira sürgetett egyik felét, mintha fizetni nem akarna, vagy az adó megtagadására valaki által föl volna izgatva, hanem azért, mert itt jelenleg éhhalállal párosult inség s oly nyomor uralkodik, hogy felsőbb segítségre volna szükség számos családok életének fönntartására. [...] A bajt még elviselhetlenebbé tette a jégeső, mely számos helységek vetéseit egészen tönkre tette, oly annyira hogy egy része a lakosoknak az Alföldre menekült éhhalál kikerülhetése tekintetéből.”*

július 1. Ungváron kiadták a *Kárpáti Hírnök* első számát. A lap Ung megye és Felső-Magyarország korszerű nemzeti közlönye kívánt lenni.

július 18. A *Kárpáti Hírnök* beszámolója szerint Pásztélyi János huszti alesperes, Popovics András és Rakovszky Iván szentszéki ülnökök beadványt intéztek a munkácsi püspökhöz. Ebben kérték, hogy a ruszinokat politikai és egyházi tekintetben is külön nemzetiségként ismerjék el, illetve a hatóságok engedélyezzék a ruszin nemzeti színek használatát. Ezenkívül indítványozták, hogy a püspök hívjon össze egy *„nemzeti kongresszust”*.

július 25. A *Kárpáti Hírnök* Homicskó Sándor gimnáziumi tanárt azzal gyanúsította meg, hogy diákjai körében államellenes eszméket terjeszt. Homicskót úgy mutatta be, mint akit *„Pánszlávia már a bölcsőjében homlokon csókolt”*.

augusztus 20. A szajkófalvai, 14 görög katolikus esperes által összeállított program ruszin nemzetgyűlés elismerését indítványozta. Továbbá szorgalmazta, hogy a megyéket nemzetiségi arányoknak megfelelően alakítsák ki.

augusztus 22. A magyar–osztrák viszony rendezése nélkül feloszlatták az országgyűlést.

ősz. Ungváron, a munkácsi püspök vezetésével titkos tanácskozást tartottak, ahol elvetették a Dobránszky Adolf által szorgalmazott autonómia-törekvéseket. A gyűlés nem zárkozott el Dobránszky azon javaslatától, hogy a császártól kérje a ruszin nemzetiség jogok törvénybe iktatását a következő országgyűlésen.

október. Fejérpatakon ünnepélyesen átadták a Ferenc József nevű vaskohót.

október 21. A Helytartótanács vegyes tannyelvűnek nyilvánította az ungvári gimnáziumot. Ennek értelmében a ruszin az intézmény segédannyelve lett.

október 27. A megyei gyűlések betiltása.

november 5. A kormányzás új rendjének („*provizórium*”) bevezetése. Katonai bíraskodás életbe léptetése. Pálffy Móric gróf kinevezése helytartóvá.

az év folyamán. Bereg megye ruszin képviselői a megyében kialakított választókerületek megváltoztatását kérték. Sérelmezték, hogy az összes választási székhely magyarul lakta területen és aránytalanul lett kijelölve. A beadványt elutasították.

Pesten megjelent Mészáros Károly *Ungvár története a legrégebb időktől máig* című munkája.

1862

tavaszi. Elkészült a Kossuth-emigráció új tervezete a dunai államszövetségről.

szeptember 7. Tabódy Pál Bereg-Ugocsa megyei főispáni helytartó jelentette Pálffy Móric gróf helytartónak, hogy Patkányóc község lakosai az úrbéri per folyamán végzendő előmunkálatokat erőszakkal megakadályozták. „*Patkanyócz helységnek összes férfilakossága mintegy jelszóra dorongokkal felfegyverkezve összegyűlvén, a lelkész házát, melyben a karhatalom és foglyok valának, halálfenyegetőzés közt ostromolni kezdé, a kaput betöré és a foglyokat kiszabadítá*”.

október 18. Császári leirat nemzeti egyenjogúságot ígért az erdélyi románoknak.

az év folyamán. Az *Államgimnásium*ként működő középfokú tanintézmény *Ungvári Királyi Katholikus Főgimnázium* nevet vett fel.

Tüzeset a munkácsi bazilita monostorban.

1863

május 2. Ungváron megjelent a *Felvidék* című vegyes tartalmú hetilap első száma. A lap a *Kárpáti Hírnök* folytatása volt.

május 22. Scitovszky János hercegprímás utasítására Popovics munkácsi püspök körlevélben rendelte el: „*a szent liturgiát további intézkedésig, vagyis addig, míg ennek magyar fordítása az illetékes hatóságoktól hitelesítve nem lesz s innen ki nem adatik*”, kizárólag ószláv nyelven végezzék.

augusztus 15. Ung megye első alispánja jelentette Pálffy Móric helytartónak a papjuk ellen lázongó oroszkomoróci lakosok elleni vizsgálatról: „*a föllázongók kipuhatóltattak, ezeket 8, 12 és 15 pálcaiütésre elítélte [a másodalispán – M. F.], az ítéletet azonban a jelenvoltak végrehajtani nem engedték, ezen felkiáltással buzdítván egymást: »Karóra!«*”.

augusztus 21. Az oroszkomoróci hívek a helytartótanáctól kérték papjuk eltávolítását: „*Tíz hosszú éven át tűrjük, szenvedjük mi alólírt komoróci lakosok tisztelendő Danilovics Pál lelkészünknek mindenféle zaklatásait, zsarolásait [...] De nem is átallja a tisztelendő úr*

nyíltan mondani azt, hogy ha nem engedelmessé válnánk, koldússágra hoz bennünket; nem pirul el azt mondani, hogy ő a mi császáruk, vármegyénk, szolgabíránk, mert amit ő akar, azt ki tudja vinni.” Abban az esetben, ha Danilovicst „*nálunk hagyják, tömegestől reformálni fogunk, mint azt már egyik lakostársunk a tisztelendő úr zaklatásai miatt tette, s reformátussá lett.*”

november 11. Popovics munkácsi püspök körlevelében kilátásba helyezte a magyar liturgikus nyelv engedélyezését.

az év folyamán. A Bereg–Munkácsi Takarékpénztár megalakulása.

Visk rendezett tanácsú város lett.

1864

január 8. A pesti áru- és értéktőzsde megnyitása.

július 12. A Máramaros hasábjain megjelent Markos György *Az orosz nép nevében* című írása, melyben kifejtette: *„Kötelességünk figyelemmel lenni a birodalom fenntartására, Magyarország törvényes belönállóságának biztosítására és az ezen hazát lakó népek jogosult kívánalmaira. [...] Mi [...] akarjuk, hogy a polgári jog teljes élvezetére nézve sem vallás, sem nemzetiség a hon polgárai között különbséget ne tegyen, akarjuk, hogy más nemzetiségű honfitársaink nemzetiségi igényei mindenben, mi az országnak politikai szétdarabolása s törvényes függetlenségének feláldozása nélkül eszközölhető, még ezen országgyűlésen törvény által is biztosíttassanak. [...] A félmillióra menő orosz nemzetiség tegye félre most a kicsinyeskedést, gyanúsítgatást, separatisticus visszavonást, mindezt nemzetünktől határozottan elutasítván és el nem feledvén, hogy mi először születünk a közjog alapján magyarnak s csak azután van és lehet nemzetiségünk.”*

szeptember 17. Az ungvári *Felvidék* a ruszin sajtóval kapcsolatban írta: *„Unghvárott egy orosz lap van keletkezében, mely az orosz nép politikai, egyházi, iskolai és társadalmi érdekeit képviselné és tárgyalná. A megye első alispánja Lyachovics János úr felhívást intézett hitsorsosaihoz, amelyben felkéri őket, hogy a megkivántató 3 000 forintnyi pénzalaphoz mint részvényesek járulni szíveskedjenek.”*

október 19. Elhunyt Popovics Bazil, a munkácsi egyházmegye püspöke.

december 1. Popovics Bazil néhai munkácsi püspök lelki üdvéért misét tartottak az ungvári görög katolikus templomban. A mise szövegét Danilovics János, a püspökség fogalmazója írta. *„a meghalt Püspök magas, domboru, s rendkívül széles homloka teljesen egészséges velőt fedett; eleven fekete szemeiből, melyek fényét a betegség nem, csak a halál jege volt képes megtörni, – éles, átható, szilárd szellem nézett ki; finom metszetű száján, s vékony ajkain, éber*

és biztos érzék, belső öszhang, a lélek derültsége, az erő öntudata volt észlelhető. Én mondom, de egy egész megye kész ismételni: hogy Popovics Bazil Püspök egy egész fejjel volt magasabb mindnyájunknál; – és hanem is lett volna Püspök, kitűnő szellemi tehetségeire nézve úgy is Első lett volna megyéjében!”

december 15. A Helytartótanács jóváhagyta a Szent Bazil Társulat alapszabályzatát, amely az ifjú oroszbarát (ruszofil) görög katolikus értelmiség egyesületeként kezdte meg tevékenységét Ungváron 1866-ban.

december 24. A román és a szerb ortodox egyház szétválasztása. A nagyszebeni román ortodox érsekség felállítása.

az év folyamán. Református felekezeti algimnázium nyílt Beregszászban. Az intézmény 1874-ig működött.

A sárospataki református főiskola nyomdájában kiadták Lehoczky Tivadar *Orosz-magyar népdalok* című gyűjteményét.

Megalakult az első ungvári cirill betűs nyomda.

1865

március 5. A *Felvidék* egy ruszin lap alapításának tervét közölte: „*Unghvárott orosz lapot (nem politikait) akarnak megindítani, [...] melynek tartalma és beosztása következő lenne. Értekezések a nemzet művelődésére ható eszközökről, különösen a tanintézetekre vonatkozólag. Gazdászat és kereskedelem. Elmélkedések a polgári és egyházi előljáróságok intézkedéseiről. A hit és erkölcs iránti elmélkedések. A szépirodalom és költészetre vonatkozó vezérfonal. Ország-birodalmi újdonságok. Értesítések az orosz vidékekről, stb.*”

április 16. A *Pesti Napló*ban megjelent Deák Ferenc ún. „*húsvéti cikke*”, amely körvonalazta a kiegyezést.

július 27. Schmerling államminiszter felmentése.

augusztus 2. A Máramaros hasábjain megjelent a mérsékelt ruszin irányzatot képviselő Szilágyi István nyílt levele: „*Közösen és egyformán, kiváltság nélkül óhajt a máramarosi orosz nemzetiség minden hű fia a magyar országgyűlések által szentesített törvények és jogok gyakorlatában részesülni [...] közösen és egyformán óhajt e megye orosz nemzetisége – ezredéves múltjához híven – szeretett hazánk boldogításában, védelmében és szenvedéseiben részt venni.*”

szeptember 6. Markos György a Máramarosban támadta az Ugocsa megyei Schivulszky Jánost, aki „*szeparatista törekvéseivel feszült viszonyt teremt*”. Markos így nyilatkozott a

ruszinság céljáról: „*Mi nem akarhatunk a hazának egyebet, mint alkotmányos életet s abban a nemzetiségek egyenjogúságát, a közszabadság, egyenlőség és testvériség viszonyán.*”

szeptember 20. Ferenc József felfüggesztette a Februári Pátenst.

december 14. Az országgyűlés megnyitása.

az év folyamán. Lehoczy Tivadar a Schönborn grófok tulajdonát képező munkácsi–beregsgentmiklósi hitbizományi uradalom főügyésze lett, mely hivatalát nyugdíjazásáig (1895) viselte.

Ungváron kiadták Szabó Cyrill ungvári tanár helyi nyelvjárási elemekkel dúsított ruszofil nyelvtankönyvét (*Az írott orosz nyelv nyelvtana*).

Megnyílt az Ungmegyei Takarékpénztár.

1866

március 4. Ungváron dalárda alakult.

május 20. A helytartótanács jelentést tett az uralkodónak a Bereg-Ugocsbai megyei Patkányóc folyamodványa ügyében: „*a lakosság kezdődő nyugtalanságának jelét mutatja [...] azon körülmény, hogy már 1862. június hóban a tagosítás megszüntetése végett legfelsőbb helyre folyamodott. 1862. évi augusztus elején már annyira fokozódott a lakosság türelmetlensége, hogy a mérési jelek erőszakosan eltávolítottak, a mérnöki munkálat melletti segédlet megtagadtatott, miszerint a határ mérését a lakosság meg nem engedi. [...] e kir. kormányzék legalázatosabb véleménye oda járul, miszerint a folyamodó lakosság jelen panaszával legkegyelmesebben elutasítandó volna.*”

június 24. Az osztrák seregek győzelme Custozánál az olaszok felett.

július 3. Az osztrák seregek a csehországi Königrätznél vereséget szenvedtek a poroszoktól.

szeptember 14. Ferenc József Pankovics István apátot nevezte ki a munkácsi egyházmegye püspökévé.

október 1. Ungváron 500 fő részvételével sor került a Szent Bazil Társulat első közgyűlésére és az ideiglenes bizottságot felváltó vezetőség megválasztására. A közgyűlés egyhangúlag Dobránszky Adolfot és Rakovszky Ivánt választotta a Társulat elnökévé. Mindketten a nagyorosz irányzat hívei voltak. Az egyesület fénykora 1866-tól 1871-ig terjedt.

az év folyamán. A Szolyva melletti Knyahina faluban „*nagy meteorkő-hullás volt*”. Több mint 500 kilogramm meteorkő hullott le. Ennek nagyobbik részét a bécsi udvari múzeumba, kisebb hányadát a Magyar Nemzeti Múzeumba szállították.

1867

február 17. – 1871. november 14. Andrássy Gyula gróf kormánya. Magyarországon helyreállították az alkotmányosságot.

március 12. Megindult a *Budapesti Közlöny*, a kormány hivatalos lapja.

március 15. Beregszászon Polgári Olvasóegylet alakult.

március 23. Az uralkodó feloszlatta a magyarországi csendőrséget.

április 10. A vármegyei autonómia helyreállítása Magyarországon.

április 16. – december 13. Ungváron kiadták az első ruszin nyelvű pedagógiai szaklapot. A lap *Ucsitel [Tanító]* névvel jelent meg, Répay András szerkesztésében.

május 15. A Magyar Történelmi Társulat megalakulása.

május 22. Kossuth Lajos kiegyezést ellenző nyílt levele Deák Ferenchez („*Kasszandra-levél*”).

május 29. A magyar országgyűlés elfogadta az osztrák-magyar kiegyezési törvényt.

június 8. Budán I. Ferenc József osztrák császárt és feleségét, Erzsébetet Magyarország királyává és királynéjává koronázták.

július 13. Ungváron megindult a Szent Bazil Társaság újsága, a *Szvit [Világ(osság)]*. A lapot Jäger Károlyné nyomdájában adták ki. Szerkesztői: Ihnátkó György és Szabó Cyrill. Kezdetben a folyóirat előfizetőinek száma 400 körül mozgott, ami az év végére 200 előfizetőre csökkent.

július 28. I. Ferenc József szentesítette a kiegyezési törvényt (1867: XII. tc.), amit november 21-én az osztrák Birodalmi Tanács is jóváhagyott.

augusztus 6. Az Ugocsa megyei ruszin értelmiség egy része – 13 görög katolikus pap és 7 világi egyén – feliratot intézett a magyar kormányhoz, amelyben ruszin nemzetiségű köztisztviselők alkalmazását szorgalmazták. „*A testvér orosz népfaj mintegy 750.000 tömör testületben lakó egyetlen egy orosz főispánnal sem örvendeztetett meg, – pedig voltak és vannak arra való embereink, midőn a románok 4-et nyertek itt is. A Magas Ministérium 8. ministeriális osztályában Nehrebeczkyn [Nehrebeczky Sándor miniszteri tanácsos – M. F.] kívül egyetlen egy tekintélyesb állomású emberünk sincs alkalmazva; – mert az irnokok vagy fogalmazók nem számíthatnak akkor, midőn nekiünk magasb képzettségű tekintélyes egyéneink vannak, kiknek mellőzése egyiránt a magunk és az álladalom hátrányával történik.*”

augusztus 15. Az ugocsai ruszinok feliratával szinte azonos szövegű indítványt fogalmaztak meg a máramarosi ruszinok.

október 10. Ungváron első alkalommal jelent meg az *Ung* című lap, amelynek előzménye az előző év július 12-én megszűnt *Felvidék* volt.

október 11. Mann József máramarosi főispán jelentése Wenckheim Béla báró, belügyminiszternek az erdélyi görög katolikus román érseki szék betöltése tárgyában: „*ezzel megfelelő egyéniségnek egyedül a jelenlegi szamosújvári püspököt Vancsa János ó Méltóságát tartom, engemet részemről a nevezett püspök urnak ugy magas hittani tudománya, valamint helyes és tapintatos politicai, ugy közkeveltségü társadalmi magatartása leginkább feljogosít azt reményleni, hogy naponta terjedő népszerűségével leginkább meg fog felelhetni azon fontos várakozásnak, melyet a magas kormány ezen méltóság képviselőjétől elvár*”.

december 5. Anyagi fedezett híján megszűnt az *Ucsitel* kiadása. Jelentőségéről a *Lisztok* című folyóirat 1894-ben írta, hogy lapjával Répay András szerkesztő „*felébresztette álmából tanítóinkat és megmutatta nekik az utat, melyen haladva az ország más művelt rétegével is versenyre kelhetnek. Kár, hogy Répay András munkásságára, mint ez nálunk szokásban van, kevés figyelmet fordítottunk és őt anyagi segítség nélkül hagytuk. Így van ez erre felé, ahol minden nemes elhatározás dugába dől.*”

az év folyamán. Mészáros Károly *Ungvári Hírlap* néven jelentetett meg újságot.

Mikó Imre gróf, közmunka- és közlekedésügyi miniszter kidolgozta a Csap–Bátyú–Királyháza–Máramarossziget vasútvonal tervét.

Pesten az Egyetemi Nyomdánál megjelent Rakovszky Iván *Orosz nyelvtan magyar nyelven* című füzeté.

Újabb kísérlet történt a beregi honvédegyelet létrehozására. Freyseysen Gyula az egyelet működésére összegyűjtött pénzt – kamatozás végett – a Bereg-Munkácsi Takarékpénztárba helyezte el. Az összeg 1889-ben már 2 400 forintot tett ki.

Munkácson gimnázium létesült.

Megalakult az Ungvári Honvédegyelet.

1868

február. Megjelent a *Néptanítók Lapjának* ruszin kiadása (*Gazeta dljá Narodnyih Ucsitelej*).

április 16. Hajdúdorogon megtartották a görög katolikus magyarok első kongresszusát.

július 1. A Magyar Északkeleti Vasút 90 évre koncessziót kapott a Debrecen–Szatmárnémeti–Királyháza–Máramarossziget és a Királyháza–Kassa–Csap vonalra.

november 17. Ferenc József szentesítette a magyar-horvát kiegyezési törvényt (1868: XXX. tc.).

november 25. Dobránszky Adolf beszéde a nemzetiségi törvényjavaslat általános tárgyalásakor: „*én a nemzetiségi bizottság többségének akár a központi bizottság, akár Deák*

Ferencz igen tisztelt képviselő úr által lényegesen, s megvallom, igen czélszerűen javított törvényjavaslatát nem pártolhatom [...] a többségi javaslat nem abban tér el a kisebbségi javaslatától, hogy a törvényhatósági területek kikerekítését, a nyelvek bizonyos területhez kötött uralmát, és a hivatalok, méltóságok, a nemzetek közötti aránylagos megosztását el nem fogadván, az egyéni szabadság alapján kívánja megoldani a nemzetiségi kérdést, hanem abban tér el elvileg a kisebbségi javaslatától, miként hallgatással mellőzvé az ország nemzeteinek tényleges s törvényes létét, az egyéni szabadságnak a nyelv használata körüli lényeges korlátozására szorítkozik, s ez által alapját veti meg azon legujabb időben mindinkább elharapózó törekvésnek, mely egyenesen tagadásba vévén a nem-magyar nemzetek létét, egyedül a magyar nemzetet ismeri el nem csak, hanem azt mint állítólagos politikai nemzetet igyekszik az ország népének, tehát az állam politikai tényezőjének helyébe állítani”

december 6. A magyar nemzetiségi törvény (1868: XLIV. tc.) királyi szentesítése.

Erdélyt Magyarországhoz csatolják.

az év folyamán. Blayer Pizskász Munkácson nyomdát alapított. A városban telegráf és takarékpénztár is létesült.

Nagybocskón favegyi üzem épült.

1869

március 9–13. Országgyűlési képviselőválasztások.

június. A *Szvitnél* véget ért Szabó Cyrill szerkesztői munkája. Helyébe Kimák Viktor lépett.

június 14. Ungvár díszpolgárává választotta Nehrebeczky Sándor miniszteri tanácsost, „*ki megyei kormányzósága idején Ungvár városának jóléte iránt mindenkor a legmelegebb érdekekkel viseltetett*”.

augusztus 19. Uralkodói rendelet a katonai határőrvidék polgárosításáról.

az év folyamán. Megalakult az Ungvári Kereskedelmi és Iparbank.

1870

február 24. Munkácson ünnepélyes külsőségek között elkezdtek a Csap–Munkács vasútvonal földmunkálatait.

március 3. Hrabár Manó felszólalása a közoktatásügyi költségvetés részletes vitájában: „*Én nem igénylek semmi díjazást társulatunknak, pedig nekünk is van ilyen társulatunk, a »Szent Bazil-társulat«. E társulatnak is célja: saját nemzeti nyelvét művelni és előmozdítani. De –*

mondom – én nem kívánok segítyt e társulat számára, nem, csupán azért, nehogy azt mondhassák, hogy talán meg akarják fizettetni azon ragaszkodást és hazaszeretetet, mellyel a nép ugy a multban, mint a jelenben hazáján csüggött.”

május 21. – **1871.** november 14. Lónyay Menyhért a közös pénzügyminiszter.

december 31. A munkácsi egyházmegye konzisztóriumja elítélte a Szent Bazil Társulat lapjaként megjelenő *Szvitet*, s felszólította papságát, hogy szakítsa meg minden kapcsolatát a lappal; hivatalos közleményeit ezentúl az ungvári *Ung* című folyóiratban tegye közzé.

az év folyamán. Lehoczky Tivadar Szolyván egy gazdag honfoglalás kori sírt tárt fel. A leleteket a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta.

Világosság néven szabadkőműves páholy alakult Beregszászon.

Az ungvári főgimnázium keretén belül létrehozták a Dayka Gábor-kört.

Beregszászon hitelintézet nyílt.

1871

január. A *Szvit* című lap megszűnése, amiben szerepet játszott orosz nyelve és a munkácsi püspököt bíráló hangvétele. A lap további sorsát illetően a Szent Bazil Társulat azt a döntést hozta, hogy azt új néven *Novij Szvit [Új Világ(osság)]* és új szellemben fogják megjelentetni, Gebé Viktor szerkesztésében.

A Szent Bazil Társulat ruszofil vezetőségének (Dobránszky Adolf és Rakovszky Iván) leváltása.

január 28. A *Novij Szvit* elindulása. A lap 1872 decemberéig jelent meg.

február 2. Eötvös József báró halála.

június 7. 1871: XVIII. tc. A *községek rendezéséről*.

június 20. Kimák Viktor szerkesztésében megjelent a *Szova [Bagoly]* című lap első száma, mely a satíra eszközeivel gúnyolta ki Pankovics munkácsi püspököt és körét.

szeptember. Új vezetőség került Szent Bazil Társulat élére, amely lojálisabb irányzatot képviselt a magyar államhatalom és Pankovics munkácsi püspök iránt. Egy jelentés szerint a társulat „*elnöki székeibe józan politikai elvekkel bíró, hazafias szellemű és kormánypárti helyezettek be, jelesen 1871-ben Nehrebeczky Sándor b. m. tanácsos és Bacsinszky Ödön kanonok, 1872-ben Markos György kincstári uradalmi igazgató és Firczák Gyula c. kanonok*” kerültek. Rakovszky Iván visszaemlékezésében (1880) így írt értékelte az eseményeket: „*1871-ben, a Szent Bazil Társulat lerombolása után halálos csend támadt a nemzeti előrehaladás terén. Nincs sem elöljárója, sem centruma a szétszórt szellemi erőknél. [...] a*

professzorok már az orosz nyelvet sem igen tanítják Ungváron és Szigeten, mert pánszláv íze van.”

november 14. Andrassy Gyula gróf közös külügyminiszteri kinevezése.

november 14. – **1872.** december 4. Lónyay Menyhért kormánya.

az év folyamán. A máramarosi tanfelügyelő jelentése szerint a megyében mindössze 185 iskola működött (két községi és 183 egyházi). A meglátogatott 157 iskola közül csak 30 felelt meg a követelményeknek a gyermekek előírt számát illetően. A megye 16 853 tanköteles gyermeke közül csak 5 851 járt iskolába. Ennek oka két helyen a távolság, kilenc helyen pedig, *„hogy a lakosok a nyomasztó anyagi helyzet miatt télen a gyermekeiket nem látják el kellő ruházattal.*”

Megalakult az Ungvári Népbank.

1872–1873

Kolerajárvány Északkelet-Magyarországon.

1872

június 12. Befejeződött a Magyar Gácsországi Vasút (Sátoraljaújhely–Homonna–Przemysl) építése.

június 16. A Szatmárnémeti–Bustyaháza vasútvonal megnyitása a forgalom előtt.

június 12. – július 9. Országgyűlési választások.

augusztus 25. A Sátoraljaújhely–Csap–Ungvár vasútvonal átadása, mely a *Magyar Északkeleti Vaspálya Társaság* tulajdonát képezte. A pálya az államosítás során a *Magyar Államvasutak* kezébe került.

október 24. Átadták a forgalomnak a Csap–Királyháza vasúti pályát.

november 3. Megnyitották a Magyar Északkeleti Vasút Debrecen–Szatmárnémeti–Máramarossziget vonalat.

november 19. A Bustyaháza–Máramarossziget vasútvonal megnyitása.

december 4. Megindult a vasúti forgalom Bányás és Munkács között.

december 5. – **1874.** március 21. Szlávy József kormánya.

az év folyamán. Munkácson 72 darab utcai petróleumlámpát állítottak fel.

A Munkácsi Hitel- és Zálogkölcson Intézet és a Munkácsi Népbank megalakulása.

Megjelent Horváth János *Ung vármegye Monográfiája* című műve.

Ungváron megalakult az Egyenlőség nevű szabadkőműves páholy. Ugyanitt megkezdte tevékenységét az Ungi Természettudományi és Közművelődési Társulat, valamint az Ungvári Ügyvédi Egylet.

Munkácson református éneklő társulat alakult.

az év végén. Általános érdektelenség miatt megszűnt a *Novij Szvit*.

1873

február 4. A Kisvárda–Csap vasútvonal átadása.

május 9. „*Fekete péntek*” a bécsi tőzsdén.

június 6. Ferenc József és II. Sándor cár Bécsben konzultív paktumot írt alá.

június 20. A *Kárpát* című folyóirat első számának vezércikke a következőkben határozta meg a lap feladatát: „*a magyar földön élő orosz nép rendelkezék nyomtatott orgánummal, [...] a saját nyelvén adja jelét annak, hogy [...] létezik, s nem pusztán létezik, hanem van elegendő szellemi ereje ahhoz, hogy méltó tagja legyen a magyar birodalmat lakó népek szellemi testületének.*” A hetilap nyelve az egyházi szláv és a nagyorosz keveréke volt, szerkesztésével Homicskó Miklóst bízták meg.

szeptember 8. Pankovics István munkácsi püspök felterjesztése Szapáry Gyula gróf, miniszterhez a Szent Bazil Társulat működése tárgyában: „*Méltóztatott Nmlgod [Nagyméltódágod – M. F.] engem elnöki uton felhívni, hogy az itteni sz. Bazil társulat működési iránya felől nézetemnek kifejezést adjak. [...] általában véve a társulat politikai színezetü összejöveteleket tart, ellenben szem előtt tévesztette azon czélt, mely az alapszabályok 2. §-ban körvonalazva találtatik, és a melyszerint kizárólag litteraturai eszközök előállítására s terjesztésére által hivatva lenne a társulat ugy magyar mint ruthén nyelven a g. sz. katolikusok szellemi s erkölcsi mivelődését előmozdítani.*”

szeptember 17. A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye joghatósága alatt létrejött a Hajdúdorogi Helynökség.

október 1. Az ungvári Szent Bazil Társulat újjászervezése.

november 4. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter írta Szapáry Gyula belügyminiszterhez a Szent Bazil Társasággal kapcsolatban: „*A szent Bazil társulat által orosz nyelven kiadott »rövid általános földrajz« címü iskolai könyvnek bírálata alkalmából bebizonyult, hogy e könyv nem a magyarhonban divó kisorosz (ruszin), de a nagy orosz (muszka) nyelven van szerkesztve; mely körülmény azon alapos gyanura szolgáltatott ismét okot, hogy az említett társulat céljától eltérve, valószínűleg politikai és pedig hazafi ellenes irányban kifelé aspiráló orosz rokonszenvvel működik. [...] Méltóztatnék az előadottak*

alapján Nagyméltóságodnak ezen tisztán egyleti ügyben a szükségesnek tartott intézkedéseket megtételni, hogy a szt. Bazil társulat, miután céljától eltérve hazafi ellenes irányban működik, vagy egészen feloszlattassék, vagy pedig: a mennyiben ezt kivihetőnek és bizton elérhetőnek találná – az alapszabályok értelmében kiszabott működési hatáskörébe visszavezéreltessék.”

november 17. Buda, Pest és Óbuda egyesülésének hivatalos napja.

az év folyamán. A Szent Bazil Társulat közgyűlése *„deákpárti hazafias egyéneket választott elnökül”*. Az alelnökként tevékenykedő Danilovics kanonok szerint a társulat egyik fő érdeme: *„hogy a Dobránszky-féle párt töredékei elvetve régi elveiket, lassanként a mérsékelt és hazafias szellemű társulat körébe simulnak, hol meggyőződéseik tisztulnak, s irodalmi működésük helyesebb irányra vezéreltetik, miáltal vidékünkön a Dobránszky-féle kárhuzatos elvek a jövőre nézve impossibilisokká”* válnak.

Lehoczky Tivadar halomsírokat tárt fel a Munkácsához közeli Kustánfalván. Ezt a vaskori lelet-együttest *„kustánfalvi kultúrának”* nevezték el.

Lehoczky régészeti gyűjtéseinek egy része a bécsi világkiállításon is megtekinthető volt.

A Beregszászi nőegylet megalakulása.

1874

január 1. Beregszászon megindult a *Bereg* című lap kiadása.

január 17. Az országos központ ellenőre jelentette az ungvári szabadkőműves páholyról: *„Közöttük csakis egy orosz [ruszin] és egy vagy két német származású egyén található, politikai árnyalatra nézve is a páholy leginkább ellenzéki tagokból áll, a szövetség szent céljainak fognak szolgálni, ha jól megválogatva más nemzetiségbeli és más politikai árnyalatú befolyásos egyéneket fognak a szabadkőművességnek megnyerni.”*

február 16. Danilovics János munkácsi egyházmegyei kanonok, a Szent Bazil Társulat alelnökének jelentése Böszörményi József Ung megyei alispánnak az egylet működése és kiadványai tárgyában. Danilovics abbéli meggyőzésének adott hangot, hogy *„a társulat kebelében jelenleg uralkodó hazafias és megbízható érzület és szellem további fentartása és terjesztése érdekében kötelességemnek tartom ismételten kifejezni azon szerény nézetemet, mikép társulatunk támogatása végett kormány segélyre volna szükségünk. Egy ilyen pénzsegély egyszersmind erkölcsi erőt is adna nekünk, hogy aggály nélkül járulhassunk főfeladatunk megoldásához s bátran megküzdhessünk minden elleneinkkel; mivel nehezen hihető el azon föltevés, hogy a jelenlegi tisztviselők netaláni megbuktatásával a társulat fog felozlani, és nem a Dobránszky párt diadalra jutni.”*

március 21. – **1875.** március 2. Bittó István kormánya.
április 17. 1874: VIII. tc. a métermérték behozataláról.
május 17. A 48-as Függetlenségi Párt megalakulása.
augusztus 29. Elhunyt Pankovics István munkácsi püspök.
november 25. Ferenc József Pankovics István unokaöccsét, Pásztélyi Kovács János máramarosi külhelynököt nevezte ki munkácsi püspökké.
az év folyamán. A beregszászi református algimnázium államilag segélyezett községi polgári iskolává alakult.

1875

február 3. Tisza Kálmán „szögre akasztotta” a bihari pontokat.
február 24. Beregszász székhellyel létrehozták a Bereg Megyei Gazdasági Egyesületet.
március 1. A Deák-párt és a balközép fúziója, a Szabadelvű Párt megalakulása.
Az Országos Levéltár megnyitása.
március 2. – október 20. Wenckheim Béla báró kormánya.
július 1. – augusztus 18. Országgyűlési választások.
október 20. – **1890.** március 15. Tisza Kálmán kormánya.
az év folyamán. Megalakult a *Beregmegyei Községi és Körjegyzők Egylete*.
Befejeződött a viski fürdő építése.
Ungváron önkéntes tűzoltó egylet, társaskör és nőegylet alakult.
Újjászervezték a Bereg Megyei Folyamszabályozási és Ármentesítési Társulatot.

1876

január 28. Deák Ferenc halála.
június 19. Az 1876: XXXIII. tc. megszüntette a Jász-kun és a Hajdú-kerületet.
az év folyamán. Megalakult az Ungmegyei Általános Néptanító Polgári Kör.

1877

január 20. A *Máramaros* című lap írta a megyében működő Tisza szabadkőműves páholyról: „ezen intézmény sem vallással, sem politikával nem foglalkozik, s hogy létének fő célja: jótékonyság gyakorlása”. Ezzel szemben Cieger András történész szerint az egyesület „a páholy tagjai számára olyan fórumot biztosított, ahol rangtól, vagyontól és foglalkozástól függetlenül beszélhettek egymással és értékes információkhoz juthattak.”

március 15. A Beregszászi Polgári Olvasóegylet üdvözlétét küldte Kossuthnak: „A beregszászi polgári olvasó egyletnek szerencséje volt Önt kilenc év előtt állandó tiszteletbeli elnökéül megválasztani. [...] E szerény önmívelődési kör a mai napon ülte meg tizedik évfordulója ünnepét. E nemzetünk életében oly fontos történelmi emlékű nap (március 15) egyszersmind alakulásunk s egyleti életünk évfordulója, melyen minden évben ünnepet ülünk, s kegyelettel emlékezünk meg mindazon eseményekről, melyek e nap emlékéhez vannak kötve, örömeinknek, bánatunknak szabad folyást engedünk.”

május. Megindult a *Népszava*.

június 18. A munkácsi csizmadiák írták: „Társulatunk ez idő szerint a legnyomasztóbb helyzetben van, magán iparunk a gyári termékek el terjedése folytán teles elnyomatásban van, társulatunk tagjai teljesen elszegényedve mint egy 45-en üzik még az ipart nagy nehézségekkel küzdve, a többiek a legnyomasztóbb helyzetük miatt nem folytathatván az üzést, habár tényleg nem léptek ki ipartársulatunkból. Mindazonáltal azon reményben élünk, miszerint a jövőben, ha iparunk lendületet nyerend, alapszabályainkba felvett e részbeni kötelezettségünknek is eleget tehetünk.”

az év folyamán. Megalakult a *Felsőtiszavidéki Háziipart Terjesztő Egyesület*.

ettől az évtől. A beregi honvédegyelet állami támogatásban részesült.

A *Kárpát* című folyóirat magyar nyelvű cikkeket és hirdetéseket is közölt.

1878

június 9–10. A Magyarországi Munkáspárt megalakulása.

június 13. – július 13. A nagyhatalmak berlini kongresszusa.

július 29. – október 20. Az osztrák–magyar hadsereg megszállta Boszniát és Hercegovinát.

augusztus 5–14. Képviselőválasztások.

október 20. A Monarchia befejezte Bosznia okkupálását.

november 24. A Beregszászi Önkéntes Tűzoltóegylet megalakulása. Elnökévé Ekkel György ügyvédet, alelnökévé Jandrasics Antal polgármestert választották.

december 25. A *Pesti Hírlap* megindulása.

év folyamán. Beregszászon megalapították a Zászló és Temetkezési Társulatot.

1879

február 1. Bátyúban kiadták a *Postai Szemle* című szaklap első számát.

március 12. A szegedi árvíz.

december 11. Ung vármegye „*állandó ínségügyi választmányt*” alakított, amely községenként albizottságot szervezett. Egy-egy ilyen testület élén rendszerint a helyi görög katolikus papok álltak. Az albizottságok feladata, hogy a „*munkatehetetlen, nyomorult özvegyek és árvák a községek által tüzelőanyaggal láttassanak el*”.

az év folyamán. A máramarosi főispán kérésére áthelyezték Romanecz János kőrösmezei esperest, mert „*oroszul*” vezette az anyakönyveket és „*hazfiatlanságával tüntet*”.

Felállították Blayer S. Herman munkácsi nyomdáját.

1880

január 4. Jovanovits János megindította az *Ungvár* című hetilapot, amely **1883.** december 23-ig jelent meg.

tavaszi. Ung vármegye vezetősége közmunkát indított az Ungvár–Uzsok közötti hadászati országúton.

május 20. Bereg megye gyűlése Munkács ellenében – 180: 76 arányban – Beregszászt választotta székhelyéül. E gyűlésre azért került sor, mivel a Beregszász központjában álló megyeháza tűzvész áldozata lett, s felvetődött a megyeszékhely Munkácsra való áthelyezése.

június 5. A Máramarossziget székhellyel működő Máramarosi Sóvasút Társaság megnyitotta a forgalomnak a Sókamara–Szlatina közötti keskeny nyomtávolságú vágányát, amely a mai Kárpátalja területének első keskeny nyomtávú vonala volt.

szeptember 30. Uray Imre országgyűlési képviselő írta Tisza Kálmánnak: „*Nálunk Bereg vármegyében a közönséget három osztályba lehet sorolni, az első az, amelyik a húsos fazekak mellett ül, a másik, amely oda felé vágyik, s a harmadik osztály, maga a nagy közönség.*”

október 27–29. Katonai szemle Nagyszőlősön.

november 4. A munkácsi képviselőtestület „*városunk szülöttjét, Munkácsy Mihályt a magyar nemzet előtt, a magyar művészet érdekében szerzett érdemei elismeréseül a város díszpolgárává*” választotta.

november 18. A *Bereg* közölte: Péchy Tamás, Bereg vármegye alispánja körrendeletet adott ki a hadmentességi díjról. A XXVII. törvénycikk 18. paragrafusa szerint, aki el akarja hagyni lakóközterét kötelesek a teljes díjat kifizetni egyszerre, valamint az illetékesektől ezt igazolva engedélyt kérni.

az év folyamán. A ruszin nyelvet az ungvári gimnázium nem kötelező tárgyává minősítették. A határozat ellen a munkácsi egyházmegye konzisztóriumuma tiltakozását fejezte ki.

Beregszászban kiseddóvó egyesület alakult.

A népszámlálási adatok alapján Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megye összlakossága 572 897 fő volt, ebből ruszin 248 057 (43,3 %), magyar 154 761 (27 %), román 65 427 (11,4 %), német 46 572 (8,1 %), szlovák 42 204 (7,4 %), egyéb 15 867 (2,8 %).

1881

január 30. Megjelent az *Ungmegyei Tanügy* első száma. A lap az ungi tanfelügyelő hivatalos közlönye volt.

február 14. A csendőrség felállítása.

március. Munkácson közkórház nyílt.

június 24. – július 3. Országgyűlési választások.

november 11. A belügyminiszter bizalmas jelentést kapott az Ung megyei választásokról. Eszerint az őrdarmai és kaposi választókerületekben „*az előbbi úri mandatáriusok helyett egészen közönséges egyének választottak el.*” Kibuktatták Bernáth Zsigmondot, kilenc országgyűlés képviselőjét és Csuka Béla járásbíró.

december 4. Az *Ungvártól* megváló Jovanovits János *Ungvári Közlöny* címen új lapot indított.

december 20. Hunyady Béla, a beregszászi Világosság szabadkőműves páholy egyik tagja a Bereg megyei páholyokról írta: „*a szabadkőművesi kötelék a társadalmi élet minden rétegébe beleágazott, több országgyűlési képviselő, a megyei életből főjegyző, aljegyzők, ügyész, szolgabírák, számvevő, a köztörvényszékből több bíró, a királyi ügyész, továbbá a királyi közjegyző, Beregszász és Munkács városok több tisztviselője, számos ügyvéd, orvos, gyógyszerész, vasúti tisztviselő, gazdatiszt, erdész voltak a páholy tagjai s munkánkban ezek által részt vett a szellemi közélet vidéki munkás osztálya és részben a gentry is.*”

az év folyamán. Mitrák Alekszander Ungváron saját költségén adta ki *Orosz-magyar szótárát*, amelyből háromezer példányt a Szent Bazil Társaságnak ajándékozott.

„*Magyarosodási célból*” Izraelita magyar egylet alakult Beregszászon.

Megkezdte működését az Vöröskereszt Egylet ungvári fiókja.

Ungváron szabó, kalapos, szíjgyártó, asztalos, kötélgyártó, cipész és szűcs ipartársulat alakult.

1882

október 9–10. Munkácson és a munkácsi járásban katonai tájékoztatót és szemlét tartottak.

október 19–20. Katonai tájékoztató és szemle Beregszászon és a tiszaháti járásban.

október 29. A *Bereg* című lap közölte: „*Bereg vármegye megyegyűlésén (október 10.) Lehoczky Tivadar bemutatta Bereg vármegye monographiája című munkáját. Ajándékát nagy örömmel fogadták, és a megyei levéltárban helyezték el.*”

december 21. Bereg megye levélben köszöntötte Kossuth Lajost 80. születésnapja alkalmából: „*Fogadja ez alkalomból e megye minden fiának kebelében párt különbség nélkül nyilvánuló őszinte igaz tiszteletét, mély elismerését; koronázza minden törekvéseit áldás, s adja az ég Önnek még hosszú életet tartós egészséggel, hogy nagy szelleme üdvös működésének még igen sokáig csodálói lehessünk.*”

az év folyamán. Munkácson megindult az utcakövezés. A járdákhoz hasonlóan az úttest burkolását is trachit kockakövel végezték.

A beregi honvédegyelet elnökévé – Freyseysen Gyula halála miatt – Guthy Ferencet, az egykori 10. honvédezászlóalj századosát választották.

Rendes óvodát állítottak fel Nagyszőlősön és Tiszaújlakon.

1883

március 3. Munkácson megszületett Csontos Gyula, aki a két világháború közötti magyar színháztársaság és filmművészet kiemelkedő alakjává emelkedett.

március 4. Bereg megyében megtartották az első nagylétszámú tagsággal szervezett honvédegyeleti közgyűlést.

március 30. Ung megye Kossuth Lajost köszöntötte 80. születésnapja alkalmából. Az üdvözlőlevelet – a megye nevében – Kende Péter alispán írta alá.

április 27. 1883: XXV. tc. *Az uzsoráról és a káros hitelügyletekről.*

június 12. A munkácsi képviselőtestület Trefort Ágostont, „*ki a magyar nemzeti közoktatás terén törhetlen fáradozása és példás munkásságával halhatatlan érdemeket szerzett; – a nemzet örök hálóját méltán kiérdemelte magyar királyi vallás és közoktatásügyi Miniszter urat, ki városunk nevelésügyét a legrokonszenvesebb figyelemben részeltetni meg nem szünik, és e város köznevelésügyi intézményeit mintaszerűkké fejleszteni kívánja – Munkács városa diszpolgárául választottuk*”.

június 17. Az ungvári gimnáziumot meglátogatta Trefor Ágoston, vallás és közoktatásügyi miniszter.

június 19. – augusztus 3. A tiszaezlári per tárgyalása.

július 1. A *Bereg* hasábjain megjelent Kossuth Lajos Bereg megye alispánjához írt június 15-én kelt levele. A levél kezdő sorai: „*Bereg megye tisztelt közönsége kegyes megemlékezésre méltatva a véletlennek azon szeszélyét, hogy daczára életem viharos*

rázkódtatásainak a 80. évet elértem: nagyrabecsült üdvözlő levélben tul becsüli a munkarész értékét, melyet azoknak sorában teljesítettem, kikre mint olyanokra hivatkozik, a kik »legázolt nemzeti létünk visszaszerzését tüzték ki életük feladatául.« A nemzeti ébredés, melynek legtevékenyebb szakába az én közéletem is beleesett, nemcsak nem egyes kijelölhető személyeknek, de még csak nem is egy nemzedéknek műve volt. A történelemnek meg van a maga természetszerű folyama, melynek irányát s utját a történelmileg fejlődött létérdek szabja ki.”

augusztus 15. Lehetővé vált az általános teherforgalom a Sókamara–Szlatina vasútvonalon.

október 6. Az Országos Antiszemita Párt megalakulása.

december 23. Az *Ungvár* című lap közölte Kossuth december 10-én kelt levelét, melyben megköszönte Ung megye 80. születésnapjára küldött üdvözetét. Kossuth válaszlevelének záró sorai: *„keserves aggodalom tölti el lelkemet a közszellem meghanyatlása miatt a távol hazában s ez aggály közben megfeledkezve tehetetlenségemről szeretnék valamikép közrehatni, hogy pezsdüljön meg az intézményes élet az új választások által felfrissített törvényhatósági bizottságokban [...] .Megujitom hálás köszönetemet az irántam, tehetetlen öreg hontalan iránt tanusított kegyességért s magamat a parányi időre, mely számomra e földön még feltartva lehet, Ungmegye tisztelt közönségének kegyes jóindulatába ajánlva, mély tisztelettel maradok Turinban, decz. 10-én 1883.”*

az év folyamán. Csopey László ruszin–magyar szótára elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Fekésházy-díját.

Megalakult az Ung-Beregmegyei Néptanító-egyesület.

1884

április 26. 1884: XIV. tc. *A Tiszának és mellékfolyóinak szabályozásáról, a Tisza-völgy ármentesítéséről, a vízszabályozási és ármentesítő társulatok szervezéséről.*

április 27. A *Bereg* című lap Lehoczky Tivadar munkácsi jogász régészeti gyűjteményének kiállításáról tudósított: *„Lehoczky szívélyesen bemutatta gyűjteményének ritka darabjait, melyek zömében a bronzkorból származnak; a népvándorlások korából származó arany fülbevalót, két ezüst és bronz gyűrűt az Anjou dinasztia korából, XVI. sz.-i bronz és ezüstgyűrűt, hal alakú parfümtartó üvegcséket a XVIII. sz.-ból”.*

május. Megindult a *Munkács* című társadalmi, gazdasági és szépirodalmi lap.

június 13–22. Országgyűlési választások.

szeptember 29. A Függetlenségi és 48-as Párt megalakulása.

az év folyamán. Lónyay János máramarosi főispán jelentést készített a helyi országgyűlési választásokról. Ebből megtudhatjuk, hogy az egyik kormánypárti jelölt Jakab Péterrel szemben maradt alul, aki az ügyvédi kamara elnöke és a szigeti bank igazgatója volt. *„A főispán szerint Jakabot elsősorban a vesztegetés, másodsorban a hitelmegvonás segítette. Állítólag 10 fillért fizetett szavazatonként és ezzel – a főispán szerint – először alkalmazta a megvesztegetést a megyében. Azzal pedig, hogy zsidó kereskedőket hitelmegvonással fenyegette, szintén sikerült néhány szavazatot szereznie.”* Lónyay úgy vélte, *„hogy a magyar állami érdek a nemzetiségekkel szemben a zsidóságban mindenkor hű és igen hasznos híveket fog találni”*. S ha a megye 35 000 főt számláló zsidósága az állami iskolák révén elmagyarosodik, akkor *„velük kezét fogva a 24 ezer intelligens és vagyonos magyar mindenkor uralkodni fog a 60 ezer oláh felett, kivált miután a nagyrészt kincstári területeken lakó orosz nép, mint azt a szigeti választás alkalmával tapasztaltuk, oly példátlan bizalommal és hűséggel követi a körükben élő királyi erdészeket, hogy a tiszavölgyi orosz választók a Jakab-pártiak pénzbeli ajánlatainak is ellent állottak.”*

Ungváron Iparos Olvasó Kör alakult, melynek működését egy 24 §-ban elfogadott szabályzatban fektették le. *„Az Ungvári Iparos olvasó kör célja, hogy az iparos osztály könyvek, szak- és egyéb lapok olvasása által magát a jelenkor követelményeinek elméletileg is kiképezhesse.”*

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a beregszászi polgári iskolát állami polgári fiúiskolává nyilvánította. A tanintézmény e minőségében 1890-ig működött.

Munkácson óvoda alakult.

az év végén. A Kárpát című lap írta: *„Galíciától és Oroszországtól elválasztanak bennünket [értsd: a magyarországi ruszinságot – M. F.] nemcsak a Kárpátok, hanem főleg közel 1 000 esztendeje törvényesen elválaszt Szent István koronája is. Nekünk közeledniük kell a közelebbi, hazánkbeli nemzethez, melynek kezében van a hatalom és az erő.”*

1885

július 5. Nagyszőlösön megindult az *Ugoicsa* című lap kiadása.

július 8. – december 8. Beregszászon *Szünóra* címmel szépirodalmi folyóirat jelent meg. A lap előfizetési felhívása így hangzott: *„Lapunkban adni fogunk elbeszéléseket, rajzokat, költeményeket, útleírásokat [...] közegészségi, közgazdasági, társadalmi értekezéseket, közhasznú és ismeretterjesztő cikkeket, nem tévesztve szem elől a humor rovatot”*.

szeptember 26. Ungváron – Fenczik Jenő szerkesztésében – elindult a *Lisztok [Lap]* című folyóirat, amely magyarországi nyelven képviselte a ruszin irodalmat. Szerkesztési elveit Fenczik

így jellemezte a lap első számának első oldalán: „*Mi úgy véljük, hogy folyóiratunknak oroszoknak kell lenni, orosz nyelven kell kiadni*”. A kiadvány 1903-ban szűnt meg, amikor mindössze 25 előfizetője volt.

az év folyamán. Ungváron, Radváncon, Órdarmán és Nagybereznán állami kisdédóvók nyíltak.

Megkezdte működését az Ungvári Tanári Kör, amely az ungvári és munkácsi gimnázium testületeit egyesítette.

Osze Chesed Veemes néven létrehozták az Ungvári Izraelita Kölcsönös Betegápolási Egyletet.

Megalakult az Ungmegyei Községi és Körjegyzők Egyesülete.

1886

április. Homicskó Miklós halálával véget ért a *Kárpát* című lap működése.

június 27. 1886: XXI. tc. a törvényhatóságokról. 1886: XXII. tc. a községekről.

november 25. Kossuth Lajost Munkács díszpolgárává választották. „*A minden magyar előtt tettét és hazafiui érzeténél fogva vont példaként lebegő férfiúi Kossuth Lajos volt országos kormányzó iránt – e város részéről is táplált hódoló tisztelet, kegyelet és lángoló szeretet jeléül e város szerény kötelékébe díszpolgárrá ezennel felvételik, s erről az iránta táplált érzelmek kifejezését díszokmánnyal értesíttetni rendeltetik.*”

december 3. A beregszászi képviselőtestület jegyzőkönyve Kossuth Lajos díszpolgárrá választásáról: „*Beregszász város hazafias érületű polgárai mélyen át lévén hatva azon tisztelet és hála érzetétől, amellyel hazánk legnagyobb fiának, nemzeti önrendelkezésünk kimagasló alakjának, Kossuth Lajosnak örök és elévülhetetlen érdemei iránt magyar hazánk minden hű fia méltán adózik, ezen közérület kifejezéséül indítványoztatott, hogy Kossuth Lajos városunk díszpolgárává választassék.*”

az év folyamán. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a közös külügyminisztérium útján a pápához fordult: „*mert a munkácsi káptalanban állítólag orosz érzelmű papok ülnek, akik kiadványaikon a hármaskeresztet használják és a szertartásokban is a pravoszláv szokásokat vezetnek be*”.

A munkácsi gyalogezred megalakulása.

1887

április 5. Átadták a forgalomnak a Munkács–országhatár vasútvonalat.

június 23. A Taracköz–Tereselpatak (Kobila-erdő) vasúti pálya megnyitása.

június 17. – július 26. Országgyűlési választások.

A szabadelvű párt programjával a nagybereznai kerület országgyűlési képviselőjévé választották Firczák Gyulát, a munkácsi egyházmegye nagyprépostját, későbbi püspökét.

augusztus 29. Várady Gábor, a 105. honvédszászlóalj egykori őrnagya, a Máramarosi Honvédegyelet szoborbizottságának elnöke jelentette Máramarosszigetről Kossuth Lajosnak: *„Csak most vagyok abban a szerencsés helyzetben, mélyen tisztelt Kormányzó Urnak jelenthetni, hogy az »aradi hős« Asztalos Sándor és Móricz Samu bajtársainknak itt Szigeten föllábtandó szerény emlék oszlop folyó évi szeptember 8-ik napján fog a mély tisztelettel idehajtott program szerint, ünnepélyesen leleplezteni.»*

október. Bereg megye közgyűlése egy reáliskola Beregszászon való megalakítását kérvényezte a kultuszminisztériumnál. *„Tekintettel arra, hogy hazánk északkeleti részén a középitanodák egyenetlenül vannak elhelyezve, reáltanoda pedig e törvényhatóságban egyáltalán hiányzik, [...] azon kérelemmel járul a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz, hogy Beregszászon akár egy új állami jellegű főreáliskola felállítása, akár egy más törvényhatóságban fennálló oly iskolának, mely intézet hatása az iskola gyér népessége miatt a reá fordított nagy államsegéllyel arányban nem áll, ide áthelyezése által Beregszász és vidéke, valamint az itt nagyszámban elhelyezett tisztviselők méltánylandó érdekeit kielégíteni méltóztassék.»*

november 11. A Máramarosi Sóvasút Társaság engedélyt kapott a Sókamara és Nagybocksó–Gyertyánliget közötti normál nyomtávú vasút megépítéséhez.

1888

január 10. Ungváron Drohobeczky Gyula tanár szerkesztésében megjelent *„a magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő” Kelet* című hetilap első száma.

február 20. Ungvár polgármesterének jelentése szerint a városban kilenc segélyszervezett működött. Ilyen szervezete volt a kereskedő ifjaknak, a tűzoltóknak, a nőknek, vagy például a Vöröskeresztnek.

április. Lévay József egykori honvédtüzér a podheringi csata tiszteletére egy emlékkő felállítását indítványozta. A kezdeményezést Bereg megye is támogatta: *„Az eszme igen szép – megérdemli, hogy szélesebb körben érdeklődjék iránta egész vármegyénk közönsége, s egyesült erővel járuljon hozzá annak megtestesítéséhez.»*

augusztus 5. Munkácson *Vas-Gereben* címmel élclap látott napvilágot. A kiadvány azonban az év végén befejezte működését.

augusztus 25. A beregszászi képviselőtestület Kossuth Lajost névnapja alkalmából köszöntötte: *„Beregszász város képviselőtestületének folyó hó 24-én tartott ülésében egyhangú határozattal, – igaz lelkesedéssel feledhetetlen nagy hazafiáról névnapja alkalmából megemlékezvén, – a hazafiui nagyságokat mindenkor megillető hódolat adóját, mint városunk díszpolgára előtt is, kifejezésre juttatni rendelte.”*

Ungváron agyagipargyár és katolikus legényegylet alakult.

1889

április 11. 1889: VI. tc. A véderőről.

június 16. A gazdasági minisztériumok átszervezése. Megalakult a Földművelésügyi Minisztérium, valamint a Kereskedelemügyi Minisztérium.

augusztus 24. Az ungvári városi tanács rendkívüli közgyűlése Fincicky Mihály polgármester elnökletével Ungvár díszpolgárává választotta Kossuth Lajost.

október 2. Rögzítették a beregi honvédegyelet alapszabályait: *„1. § Bereg megyei illetőségű és ezen megyében lakó 1848–1849 évi honvédek együletet alkotnak »Bereg megyei honvéd egyület« czime alatt és Beregszász székhelylél. 2. § Az egyület egyedüli célja az 1848/1849 évbéli rokkant munka képtelen, elhagyott vagyontalan honvédeket, vagy azon családja tagjait, erejéhez mérten segíyezni. [...] Az egyület tagjai az 1861-ik évben igazolt honvédeken kívül, Bereg megyei illetőségű, vagy Bereg megyében állandó lakással foglalkozással bíró 1848/49 évbéli honvédek, vagy mozgósított nemzetőrök, a kik azon évbéli hadjáratban tényleg részt vettek, tényleges hadi szolgálatot teljesítettek és nyereségvágyból eredő bünvizsgálat alatt nem állanak.”*

október 27. Munkácson megindult a *Kárpátalja* című politikai és társadalmi hetilap kiadása.

1890

március 9. Tisza Kálmán lemondása.

március 15. – **1892.** november 17. Szapáry Gyula kormánya.

május 1. Május elseje első megünneplése Magyarországon.

június 11. Ungvár közgyűlése díszpolgárrá választotta Apponyi Albert grófot, *„tekintettel hamisítatlan hazafiui erényeire, országos képviselői minőségében teljesített lankadatlan munkásságára és Ungvár városa érdekében kifejtett tevékenységéért”.*

szeptember 1. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 32 036. sz. rendelete a beregszászi polgári fiúiskolát reáliskolává minősítette. A reáliskola megszervezésével Ormay

Sándor nagyszebeni gimnáziumi tanárt bízták meg, aki a következő évtől a beregszászi tanintézmény igazgatójaként tevékenykedett.

december 7–8. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt alakuló kongresszusa.

az év folyamán. Dercsényi Lászlót választották a Bereg Megyei Honvédegylet elnökévé, aki az egykori 15. Mátyás huszárezredben teljesített századparancsnoki szolgálatot.

Megalakult a Magyar Néprajzi Társaság ungvári tagozata.

A Magyar Szociáldemokrata Párt megalakulása.

A népszámlálási adatok alapján Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megye összlakossága 658 444 fő volt, ebből ruszin 276 546 (42 %), magyar 185 034 (28,0 %), német 80 862 (12,3 %), román 74 008 (11,2 %), szlovák 38 937 (5,9 %), egyéb 3 057 (0,5 %).

Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 194087 fő, azaz a munkaképes lakosság 86,7%-a.

1891

április 5. Elhunyt Pásztélyi János munkácsi püspök.

április 28. 1891: XV. tc. *A kisdédovásról.*

május 1–2. Véres események Orosházán és Békéscsabán.

május 26. I. Ferenc József király a munkácsi egyházmegye püspökévé nevezte ki Firczák Gyulát. Az új egyházfőt XIII. Leó pápa december 17-én prekanonizálta.

július 8. A *Kelet* című görög katolikus lap beszámolt Firczák Gyula munkácsi püspökké való kinevezéséről: „Nagy örömet hirdetünk. Az örömhír harsonája bezengi a Kárpátok minden zugát, hogy ünnepeljen, és hálát adjon az Istennek az ősrégi egyházmegye minden fia [...] igen, egy vezércsillag támad ő benne [...] dicsőítsük népszerű apostoli Királyunkat és áldjuk közjavunkat szívén viselő bölcs kormányt, hogy Firczák Gyula ő méltóságát, a magyar görögkatholicizmus legelső jelesét adták nekünk főpásztorul. Ő az, akit mindnyájan vártunk, akibe egy szebb és jobb jövő iránti minden reményünket helyezzük”.

október 1. Az *Ungvári Közlöny* beszámolt a 11. honvéd gyalogezred Munkácson és környékén tartott hadgyakorlatáról.

1892

január 5. A Nemzeti Párt megalakítása Apponyi Albert vezetésével.

január 29. – február 3. Országgyűlési választások.

május 1. Bartók Béla élete első nyilvános hangversenyét adta Nagyszőlősen. Ekkor mutatta be első saját szerzeményét (*Duna folyása*).

szeptember 19. A beregszászi képviselőtestület Kossuth Lajoshoz címzett üdvözlőlevelet 90. születésnapja alkalmából. *„A mai nagy napon gondolatunkkal mi is elvándorlunk hozzád nagy hazafi s kifejezést adunk azon rendíthetlen bizalomnak, kiváló tiszteletnek s őszinte kegyeletnek, mellyel irántad viseltetünk. A te hazafiságod intő példa nekünk arra, hogy bárminő balsors érjen is bennünket, el ne csüggedjünk. Te vagy a mi vezérünk, te vagy a mi Megváltónk!”*

szeptember 21. Mezővári sürgönye Kossuth díszpolgárrá választásáról: *„Beregmege Mezővári város hazafias lakossága irántad a nagy hazafi és hontalan iránt érzett szeretet hálája és ragaszkodása kifejezéséül szeptember hó 18-án tartott képviselőtestületi közgyűlésében általános lelkesedés között egyhangulag díszpolgárává választott. Kér hogy a ragaszkodás e szerény nyilvánítását fogadd el és vedd tőle kedvesen.”*

szeptember 25. Kiadták a *Munkács és Vidéke* című társadalmi, szépirodalmi, ismeretterjesztő hetilap első számát.

szeptember 30. Ung megye üdvözlőlevele Kossuth 90. születésnapja alkalmából: *„Gyenge a mi tollunk, kevés a mi szavunk arra, hogy ezen tettünk okait, – az Ön örökbecsű nagy érdemeit, kellően felsorolni képesek legyünk.”*

október 19. Ugocsa megye köszöntötte Kossuthot 90. születésnapja alkalmából: *„Fogadja szívesen ezen igaz szívből fakadt üdvözlőtleinket, tőllünk, a kik kívánjuk, hogy Nagyméltóságod friss erőben és egészségben sokáig éljen, s kérjük, hogy tartsa meg vármegyénket is jó emlékezetében.”*

november 6. Szapáry miniszterelnök lemondása.

november 17. – **1895.** január 14. Wekerle Sándor kormánya.

1893

április 15. Jókai Mór író Ungvár díszpolgárává választották.

nyár. Kolerajárvány a Felső-Tisza völgyében.

november 20. Jókait Beregszász díszpolgárává választották. *„Ezen nagy férfiú ötvenéves írói működésének országos megünnepléséhez hazafias örömmel hozzájárul s ez alkalomból a képviselőtestületi közgyűlés – osztatlan lelkesedéssel – a halhatatlan érdemeket szerzett, hazai irodalmunk egén örök fényben ragyogó Jókai Mórt, hazánk legnagyobb íróját, Beregszász rendezett tanácsú város díszpolgárává választja s ezen megválasztásáról díszoklevélnek átnyújtásával értesíttetni határozza.”*

az év folyamán. Szentpéterváron megjelent Szárics Mihály komlói (Sáros megye) származású pap orosz nyelvű brosúrája *Testvéri üdvözlő a kárpáti orosz testvéreknek és*

nővéreknek, akik a Kárpát hegyek környékén és Amerikában élnek címmel. A szerző ebben kifejtette, hogy Északkelet-Magyarország ruszinok lakta vidéke Oroszország része, s a ruszinoknak át kell térniük a pravoszláv hitre.

Az *Országos Kisednevelők Egyesületének* elnökévé választották Hagara Viktort, későbbi Bereg megyei főispánt.

Átadták a perecsenyi favegyi üzemet.

1894

március 20. Kossuth Lajos halála.

április 2. Kossuth Lajos temetése.

október 29. Kossuth Lajos fia, Ferenc visszatért Magyarországra.

őszén. A Felső–Tisza vidékén ismét felütötte fejét a kolera.

november 17. Székesfehérvári katolikus nagygyűlés, a Néppárt meghirdetése. Az Ugocsa-Bereg megyei főispán írta a miniszterelnöknek: „*nemzetiségi bajok [...] nincsenek, s egyházpolitikai mozgalom*” sem indult a megyében.

december 9. 1894: XXXI., XXXII., XXXIII. tc. *A házassági jogról, A gyermekek vallásáról és Az állami anyakönyvekről.*

december 15. Üzembe helyezték a Nagybocksó–Rahó vasúti pályát.

december 16. Az *Új Idők*, Herczeg Ferenc lapjának megindulása.

december 21. A Wekerle-kormány lemondása. A Rahó–Körösmező vasúti vonal átadása.

1895

január 14. – **1899.** február 26. Bánffy Dezső kormánya.

január 28–29. Az ellenzéki Katolikus Néppárt alakuló értekezlete, mely a német Centrum párt mintájára vállalta fel az újkonzervatív eszmeiséget, a keresztény értékrendet. A Katolikus Néppárt a kormányzó Szabadelvű Párt ellenzéke volt. A párt csakhamar Ung, Bereg és Máramaros vármegyékre is kiterjesztette tevékenységét.

február 25. Az *Északkeleti Magyarországi Tanítóegylet* közgyűlésén saját óvónői egyesület létrehozására tettek javaslatot.

május 12. Ungváron megkezdődött a *Kárpáti Lapok* című egyházi, tanügyi és társadalmi hetilap kiadását.

május 20. A munkácsi Csillag szállóban megalakult az *Északkeleti Magyarországi Óvónők Szakosztálya*. Joghatósága Máramaros, Ugocsa, Szatmár, Bereg, Ung, Zemplén, Sáros, Szepes és Abaúj-Torna vármegyék területére terjedt ki.

június 9. Roszner Ervin báró, Máramaros megyei főispán jelentése a magyar miniszterelnöknek: „*az ellenzékek közül komolyabb nehézségeket csak a Néppárt támaszthatna, miután vidéki intelligencia a hivatalos elemen kívül majdnem kizárólag kath. papokból és tanítókból álló. Minden esetre igen fontos lesz e tekintetben a püspökök magatartása*”. Hozzátette: „*Komoly nehézségeket okozhatna [...] Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus ruthén püspök, kinek papjainál némi néppárti hajlamok máris észlelhetők.*”

június 19. Az Ugocsa megyei főispán miniszterelnökhöz intézett tudósításában írta: „*Tagadhatatlan, hogy a ruthén papság, s különösen az ugocsai lelkészek körében némi mozgalom észlelhető, amelynek célja néppárti intenciók érvényesítése. Bizalmas értesüléseim szerint néhány lelkész ez irányzat kezdeményezőjéül s támogatójául az ungvári püspököt állítja. Ha e hirtetés való, úgy a mozgalommal, mint komoly tényezővel kell számolni.*”

július 8. Az Ung megyei főispán jelentette a miniszterelnöknek: Ungváron megalakult a Katolikus Néppárt helyi szervezete. A főispánt szerint „*a politikai helyzet nem egészen megnyugtató színben tűnik fel*”. Firczák munkácsi püspökkel kapcsolatban megemlítette, hogy „*az egyházpolitikai javaslatok napirendre kerülése előtt biztos támaszomnak tekinthettem [...] most [...] mégsem hiszem, hogy az országszerte kifejtett egyházi mozgalom alól magát teljesen kivonhassa és függetlenítesse*”.

július 29. Az ugocsai főispán beszámolt a kormányfőnek a néppárt helyi tagozatának megalakulásáról. „*Püünkösöd másnapján mintegy 20 ugocsai és 5 beregi görögkatolikus lelkész jött össze Rabár János nagykomjátí esperesnél, Firczák Gyula püspök közeli rokonánál. Ez értekezleten elhatározott, miszerint a néppárt szervezkedni fog. [...] Hivatkozás történt a püspökre is, úgy lévén feltüntetve a dolog, mintha a terv neki is tetszenék.*”

augusztus 15. Átadták a forgalomnak a Körösmező–országhatár vasúti pályát.

augusztus 29. 40 fő részvételével sor került a Szent Bazil Társulat újjászervezésére. Volosin Ágoston szerint az újjászervezés gondolata Firczák Gyula munkácsi püspöktől származott. A Társulat ezen második, aktív szakasza 1902-ig tartott.

szeptember 15. 66 tanulóval megnyílt a Beregszászi Állami Főgimnázium első tanéve. A gimnázium ideiglenes vezetésével Orlovsky István egri reáliskolai rendes tanárt bízták meg.

október 16. 1895: XLII. tc. *Az izraelita vallásról.*

október 28. A munkácsi Csillag szállóban sor került a Bereg megyei néppárt alakuló ülésére. A néppárt legnevesebb helyi szervezője Buzáth Ferenc beregszászi gyógyszerész volt. Az esemény felkeltette mind a szabadelvű ellenfelek, mind a hatóságok figyelmét.

november 22. 1895: XLIII. tc. *A vallás szabad gyakorlatáról.*

1896

január. A Bereg megyei főispán a következőkről tudósította miniszterelnököt: *„Általában jelenthetem, hogy a helyzet [...] súlyosbodott [...]. Hogy képes legyek a papságnak [értsd: görög katolikus papságnak – M. F.] a Néppárt érdekében kifejtett actióját ellensúlyozni, mulhatatlanul szövetkezni kell a függetlenségi párttal, illetve ennek tiszaháti képviselőjével, Uray Imrével, ki a párt azon töredékéhez tartozik, amely a Néppárttal szemben minden alkalommal a legnyíltabb actióban résztvett, e tekintetben teljesen megbízható.”*

január 3. Roszner máramarosi főispán beszámolója a miniszterelnökhöz: *„az orosz papok köréből kiszivárgott hírek szerint némelyek [...] azon gondolkodnak, hogy a legközelebbi képviselőválasztás alkalmával egy rutén nemzetiségű jelöltet léptessenek fel.”*

január 6. Az Ung megyei főispán jelentése: Firczák munkácsi püspök *„saját székhelyén óvatos, nem szervezkedik, sőt a néppárti mozgalom ellen nyilatkozott”*.

március. Firczák munkácsi püspök és Bánffy magyar miniszterelnök titkos kompromisszumot kötött az északkelet-magyarországi vármegyékben eluralkodott kormányellenes hangulat lecsillapítására. A munkácsi püspök kezdeményezte egy ruszin gazdasági segítő akció megindítását.

április 21. A Millennium törvénybe iktatása.

május 2. Ferenc József megnyitotta a millenniumi kiállítást.

július 19. Millenniumi ünnepség Munkácson, amelyet Kőváry László így örökített meg: *„A főünnepély napján, a katonai zenekar már reggeli 5 órakor végigvonult a városon, magyar darabokat játszva. Az egész város talpon volt s a vidékről besereglett közönség ellepte a város utcáit. Nyolcz órakor megdördültek a vár faláról a taraczkövések s a meghívott vendégek díszmagyarban vonultak beláthatatlan kocsisorban az ünnepély színhelyére, a vár alatti csillagsáczban fölállított kápolnasátor köré. Kilencz órakor vette kezdetét a hálaadó istentisztelet, melyet Firczák Gyula püspök nagy segédlettel végzett.”* Az ünneplő közönség ezt követően gyalog indult el a munkácsi várba, ahol Erdély Sándor igazságügy miniszter vezetésével leleplezték az ott felállított emlékoszlopot. A Berczik Gyula műszaki tanácsos tervei alapján készült emlékművet Thaly Kálmán e szavakkal jellemezte: *„az ottani obeliszok ormán a repülő turulmadár csőrében hordja Attila mesés kardját, amelyet tőle Árpád örökölt, hogy vele az új hazát meghódítsa. E turul a honfoglaló magyarságnak a Kárpátokról a síkra ereszkedését jelképezi és az ország birtokbavételére céloz.”* A várban rendezett *„leleplezési ünnepélyen”* Kiss Áron tiszántúli református püspök mondott beszédet: *„Ezer év hálája zendül ajkainkon idők Ura, mindenható Isten, kinek egy tekintetében jelen van a mult és*

jövendő. Visszanézünk e hosszú, elvihartzott századokon, a legelső hőst, kit nevezni birunk, Árpádot állítjuk nagy neved magasztalására oltárképül.”

július 20. A munkácsi ünnepséget követően Verecke környékén folytatódtak a millenniumi megemlékezések. Ennek keretében a Vereckei-szorosnál – a *„határszélen, hol legszorosabb a sziklahasadék, északkeletről, másfélméter magasságban bizarr alakú szikla ugrik ki”* – emléktáblát avattak. Ezután az *„ünneplők lejjebb vonultak. Alsó-Vereczkénél a beszkidí hegyek egyik orma gyönyörű kilátást nyújt. Itt az ormon, Magyarország és Lengyelország határán egy fa emelkedik, közvetlen alatta emelte Beregvármegye a határ-emlékoszlopot, egy gránit obeliszkot”*.

október 18. A *Bereg* című lap a közelgő választások előkészületeiről írt: *„Megindultak egész erővel a képviselőválasztási előmozgalmak. Zászlókat lobogtat a szél, a házakon különböző színű plakátok óriási betűkkel hirdetik a jelöltek neveit [...] kortes nóták teremnek nyakra főre, fogy az ital, hangzik az »éljen!« [...] Csak az a jó, hogy e mozgalmas napok ideje mindössze két hét, mert a lázas izgatottság és tevékenység sokaknak még nagy bajt is okozhatna. Két hetet azonban csak kibírunk valahogyan!”*

október 29. – november 4. Országgyűlési választások.

november. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter Munkácsra látogatott.

az év folyamán. Beregszászban felépült a vármegyeháza.

Róma eltiltotta a görög katolikusokat a magyar liturgiai nyelv használatától.

Halász Géza tollából megjelent az *Ötvenezer beregmegyei orosz létkérdése* című röpirat, amely a ruszinság nyomoráról és elégedetlenségéről tájékoztatta az ország közvéleményét. A brosúra így kezdődik: *„Aki látott 70 éves ruthén parasztot vízzel leforrázott, zsírtalan útilaput ebédelni, embereket, akik három éve gabonakenyeret nem ettek és falvakat, amelyekben csak kivételes esztendőkből jut egyik-másik húshoz, – az tisztában lehet azzal, hogy e sýnlődés a degenerálódásra vezet és hogy itt elsősorban nem iskolára van szükség, hanem ennivalóra, habár nem volna is az mindjárt IV. Henrik vasárnapi tyúkja.”*

Millenniumi ünnepségek. Kőváry László a következő sorokat írta a honfoglalás 1000. évfordulójának tiszteletére rendezett ugocsai és ungi megemlékezésekről: *„Ugocsa vármegyének jutott, hogy milleniumi ünneplései közepette Verbőczy dicsőségének fénysugaraiból osztozzék. Zakarny Jánossal megfestettette arczképét. Nagy-Szőllőson a vármegye ősi székháza nagytermében Vincz Gyula főispán, Becsky István alispán vezetése mellett a megye és város nagy fia emlékének méltó ünnepélyt rendezett, dr. Komáromy András akadémiai tag tartotta az ünnepi beszédet, méltatta azokat a szolgálatokat, melyekkel a Tripartitum szerkesztésével tett a hazának. Ungvármegye Ungváron az Isten szabad ege alatt,*

Árpád vezér paizsra emelésének helyén, a történelmi nevezetességű ungvári kertben tartotta közgyűlését. A törvényhatósági bizottsági tagokon kívül 12.000-re menő közönség volt a közgyűlésen, köztük a vármegye összes községeinek küldöttségei, a bírák és jegyzők vezetése alatt. A közgyűlést Török József gróf főispán vezette. Az ünnepi beszédet Firczák Gyula görögkatolikus püspök mondta, a magyar nemzet missiójáról szólva nagy hatással. Midőn befejezte, a tüzérség 24 ágyúlövést tett. Délben lakoma, melyen a város megvendégelte az összes küldöttségeket, továbbá 200 terítékű díszebéd. Felköszöntő után az egész közönség elénekelte a Himnuszt és a Szózatot.”

1897

február 4. A miniszterelnökségi értekezleten a ruszin szegényparasztságot segítő gazdasági akció megindításáról döntöttek.

február 8. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter a következőkről tájékoztatta Bánffy Dezső miniszterelnököt: *„A beregmegyei ruthének aggasztó állapotáról több oldalról terjesztett hírek hallatára kiküldött szakközegeim útján a helyszínén meggyőződést szereztem arról, hogy a szolvyai járásban levő 56 község ruthén lakossága mely egyedül földmiveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik, jelenlegi viszonyai közt magát továbbra fentartani valóban képtelen [...] mióta a nép szabaddá lett, földbirtoka részben idegen kézre került, részben pedig adósággal megterhelte.”*

március 8. Firczák Gyula és tizennégy országgyűlési képviselő (Ung, Bereg Ugocsa és Máramaros vármegye) memorandumot [teljes címe: *Emlékirat az Északkeleti Kárpátok közt és Kárpátalján lakó ruthén nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában*] nyújtott be a miniszterelnökhöz és öt szaktárca vezetőjéhez [vallás és közoktatás, kereskedelem, belügy, földművelés, pénzügy], amelyben szükségesnek látták azt, hogy az állam hozza létre azokat az intézményeket, amelyek az eljövendő jólét alapjait megteremthetik. A memorandum benyújtói egy nappal korábban tanácskozást tartottak, ahol a munkácsi püspök így jellemezte a ruszin parasztok helyzetét: *„A rutén nép a régmúltban türethetőbb anyagi viszonyok közt élt, mint most, amikor anyagilag tönkremenve, szellemileg megtörve, erkölcsében is veszítve él és elhagyni készül a maga kopár hegyeit és ősei megszentelt sírjait, hogy a távoli idegenben keressen új hazát.”*

március 21. Hagara Viktort Bereg megye főispánjává nevezték ki.

április 1. A *Kelet* hasábjain megjelent Máthé Miklós *A ruthén nyelvért* című írása, mely vitasorozatot indított. *„A célért fogunk küzdeni, hogy népünk nyelvét fejlesszük s feledjük el örökre a múlt egyes politikai rémképeit [...]. Rossz szokás volt, [...] hogy egyes erőink a*

múltban az ószláv és orosz nyelvet művelték, s a saját drága anyanyelvünket, a ruthén nép leírhatatlan kárára és romlására, megvetették.”

április 15. Zsatkovics K. György a *Keletben* reagált Máthé cikkére. Szerinte a ruszin nyelv kodifikációjára két lehetőség van: a galíciai ukrán nyelv átvétele, vagy „*mi magunk művelnénk ki magunknak irodalmi nyelvet olyformán, ha alapul véve népünk azon tájszólását, amely legérintetlenebbül maradt meg a szomszédos népek nyelvének befolyásától, ezt csiszolnók ki és gazdagítanak meg a többi szláv nép nyelvéből*”. Zsatkovics továbbá azon meggyőződését is hangsúlyozta, hogy „*a mi orosz népünk [...] szintén a kisorosz népcsaládba tartozik*”.

május. Megindult a Szent Bazil Társulat új lapja, a *Náuká [Tanítás]*. Szerkesztője Csucska Gyula lett. Böör György munkájában így jellemezte a *Náuká* jelentőségét: „*E lap megjelenése határkövet jelent a ruszin sajtó történetében, mert a népi nyelv használatát tűzte zászlajára és határozottan szembefordult az eddigi irányzattal. Megkezdődött hasábjain a népköltészet termékeinek kiadása s a lap levelezőinek táborában az egyszerű nép tehetségesebbjei is feltűntek.*”

június 23. A minisztertanács elfogadta Egan Ede földbérletekre vonatkozó javaslatát. A kormányzat a Schönborn-hitbizománytól 1897-ben 25 évre 12 622 kat. holdnyi földterületet vett bérbe (amely terület 1900-ban 2161 kat. holddal bővült) és adott tovább albérletbe a legszegényebb ruszin földműveseknek.

július. Ungvár és Nagyberezna között megkezdte működését az Ungvölgyi Helyi Érdeklő Vasút.

október 7. Darányi földművelésügyi miniszter hivatalos megbízást adott Egán Edének, hogy miniszteri biztosként irányítsa a ruszin lakosság életkörülményeinek javítására létrehozott gazdasági vállalkozást, az ún. „*hegyvidéki akciót*”, továbbá, hogy vegye át a Schönborn-uradalomtól a kincstár által bérelt Bereg megyei földek kezelését.

október. A munkácsi várbörtön bezárása.

november 4. A munkácsi városi tanács határozata alapján Dr. Darányi Ignác magyar földművelésügyi miniszter „*Munkács város díszpolgárává közlekedéssel s egyhangulag megválasztatik, és ezen város polgárait megillető jogoknak részesévé tétetik*”.

november 5. Darányi földművelésügyi miniszterrel folytatott megbeszéléseit követően Egán Ede Bereg vármegyébe utazott, hogy megismerje a ruszin nép helyzetét, s felmérje a szükséges tennivalókat.

november 24. Rátkay László országgyűlési képviselő interpellációjában a görög katolikusok magyar liturgiai nyelvre vonatkozó igényéről értekezett: „*ha tekintetbe vesszük,*

hogy [...] a nyelvkérdés éppen azokban a vármegyékben merül fel, melyek nyelv tekintetében nem egészen a mieink, akkor tisztában leszünk azzal, hogy ez nem vallási kérdés csupán, hanem a magyar nyelv és a vele a magyar nemzet ügye.”

az év folyamán. Firczák munkácsi püspök megtiltotta a kijevei eredetű szerkönyvek használatát és oroszországi behozatalát, csempészésüket kánoni vétségnek nyilvánította. Ferenc József „*érdemei elismeréséül*” a Lipót-rend lovagkeresztjét adományozta Firczák munkácsi püspöknek.

Ungváron reáliskola létesült.

Megalakult Várkonyi Független Szocialista Pártja.

1898

január – február. Szabolcs megyei földfoglaló mozgalmak.

január 1. A Földművelésügyi Minisztérium *Negyilja* [Vasárnap] címmel indított szaklapot, amely ruszin népi nyelven közölt gazdasági vonatkozású cikkeket, s csakhamar nagy népszerűségnek örvendett. Szerkesztője kezdetben Demkó Kálmán volt, a lap 19. számától kezdve Ivan Gazda (Vrábel Mihály).

január 14. Romzsa Nesztor szusztkói görög katolikus pap „*az uzsora hivatalból való üldözését*” kérte Bereg vármegye főispánjától.

január 25. Egán Ede bizalmas javaslatot nyújtott be Darányi földművelésügyi miniszternek, amelyben kifejti, hogy a ruszin nép gazdasági felemelkedése csak egy hosszan tartó fejlődést útján valósulhat meg. Úgy vélte, hogy a ruszinok gazdasági és szociális helyzetének javítására épülő programot Bereg vármegye szolyvai járásából kellene megindítani. „*Ha az állam, áthatva e kérdés úgy közgazdasági, mint politikai nagy fontosságától [...] e vidékre nézve korszakalkotó kezdeményezés terére lép, akkor lehetetlen, hogy e vidék népe, mely ily jóindulatú megnyilatkozását tapasztalja az államhatalomnak, a hazát meg ne szeresse, egész lelkével magyarrá ne váljék. A fent jelzett aktióra a helyzet ma minden tekintetben kedvező.*”

március 28. Szolyván megtartották a hegyvidéki kirendeltség alakuló ülését. Ezzel hivatalosan is kezdetét vette az ún. „*hegyvidéki akció*”, mely az állam anyagi támogatásával kívánt segíteni a mélyszegénységben élő ruszinság helyzetén.

május 31. Egy feltehetően Egántól származó fogalmazvány a magyar miniszterelnököt a következőkről tájékoztatta: „*a Kárpát-menti hegyvidéki földművelő nép mai közgazdasági helyzete, kulturális nívója és nemzetiségi elkülönítése oly éles ellentétben áll hazánk más vidékein található fejlettebb állapotokkal, hogy állami létünknek egyik legsötétebb, a gyors*

segélyt legsürgősebben igénylő pontját képezi, és hogy ezen állapotokon gyorsan és alaposan segíteni emberiség szempontjából kötelességünk.”

Június 20. Budapesten megalakult a Görögkatolikus Szeretők Magyarok Országos Bizottsága (Országos Bizottság). Célja, hogy társadalmi mozgalom útján kivívja a magyar szeretők nyelv hivatalos elismerését. Elnöke Szabó Jenő nyugalmazott államtitkár, főrendiházi tag lett.

június 29. 1898: XIV. tc. *A lelkesi jövedelmek kiegészítéséről.* (Kongrua).

július 1. A ruszofil Fencsik Jenő kiadásában megjelenő *Lisztok* a magyar liturgiai nyelv ellen érvelt: *„Hatalmas veszély rejlik ebben az egész dologban, a mi ősi szláv istentiszteletünk számára [...]. Amennyiben Őszentsége engedélyezné a magyar liturgiát, akkor a mi verhovinai templomainkban is magyar szó csendülne fel, mivel – hogy patrióta színen tüntessék fel magokat, – akadnak olyan lelkesek, akik megkísérelnek magyarul prédikálni tiszta orosz falvakban és magyarul tanítani a katekizmust a tisztán orosz gyermekeknek. [...] S mi lesz ebből? [...] Úgy véljük, Rómában tudják, mit tesznek és nem engedik meg, hogy liturgia politikai elgondolások eszközévé válják.”*

augusztus 18. Firczák munkácsi püspök Gasteinban [fürdőhely, Salzburgtól délre] körlevelet adott ki Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros papságához, melyben a „*hegyvidéki akciót*” méltatta: *„a kárpátaljai ruthén nép anyagi és szellemi javának előmozdítása érdekében megindított mozgalom [...] szép eredményekre jogosító lendületet kezd venni [...] . A tízezer holdakra menő s előnyös áron bérbe adott legelő s földterületek nagy vidék lakosságának biztosítják a mindennapi kenyeret és idővel a jó Isten segítségével és kezök szorgalmas munkája után a jólétet.”* A püspök arra kérte papságát, hogy *„a ruthén nép anyagi ügyeinek előmozdítására indított akciót támogassák”*.

szeptember 10. Merénylet Erzsébet királyné ellen.

november 2. Egán Ede a szolyvai állami iskola tantermében beszámolt a „*hegyvidéki akció*” kezdeti eredményeiről. A közgyűlésen részt vett Darányi Ignác földművelésügyi miniszter, Hagara Viktor beregi, Török József gróf ungi főispánok, Mikita Sándor, a munkácsi egyházmegyei vikáriusa, Nedeczey János és Bartha Ödön országgyűlési képviselők. Az eseményről a *Bereg* című lap 1898. november 6-i száma tudósított. A közgyűléssel lezárult a „*hegyvidéki akció*” első szakasza.

az év folyamán. A Magyar Gazdasági Egyesület által szervezett szőlészeti tanulmányútról szóló beszámolójának tudósítása: *„Midőn a szőlőkultúra hazánkban is a szakértelem alapjára helyezkedett, talán az elsők között volt a beregszászi szőlőbirtokosok intelligens csoportja, mely a 70-es évek elején, szőleinek átalakítását, rendszeres újratelepítését legalaposabb*

szükségyszerűséggel kezdte meg [...] Határozottan állíthatjuk, hogy a filoxéra-invázió és pusztítás szebb szőlőket az országban sehol sem tett tönkre. A filoxéra jelenléte itt első fészében konstatáltatott, alig néhány tőkén elterjedve, még 1881 tavaszán.”

Megalakult az Ungmegyei Közművelődésügyi Egylet.

A havasi pásztorkodás és tejgazdálkodás fejlesztésére 500 darab Tirolból importált Inn-völgyi fajüszőt, a sertésstenyészítés fellendítésére pedig 100 darab szintén importált mecklenburgi és bershire-i kant osztottak ki a „*hegyvidéki akció*” keretén belül.

1899

február 16. Bánffy Dezső lemondása.

február 26. – 1903. június 27. Széll Kálmán kormánya.

február 28. Egán földművelésügyi miniszterhez küldött beszámolójában írta: az Északkeleti-Kárpátokban a jelzálog-hitel nem létezik, a személyi hitelt csak uzsorakamatra lehet kapni.

március 2. A Nemzeti Párt fúziója a szabadelvű párttal.

április 22. A podheringi magyar győzelem 50. évfordulója alkalmából a Munkácsi Kaszinó ünnepséget szervezett.

május 21–22. Az első szakszervezeti kongresszus Magyarországon.

július 16. A miniszterelnökség értesítette Firczák munkácsi püspököt a belügyminiszter ruszinságot segítő intézkedéseiről. *„Hitem szerint az államnak, de az egész magyar társadalomnak a hű ruthénség érdekében kifejtett actiója egész Európa és a nemzetiségeink előtt fényesen beigazolja azt, hogy amely nép legjobb erőit nem valósíthatatlan fantomok kalandos hajhászására pazarolja, hanem – talán nehéz sorsában – becsületes lélekkel nyújtja felénk kezét: Ő Felsége áldásos uralkodása alatt szellemileg, anyagilag gyarapodhatik, s a magyarságnál hamisítatlan testvéri érzelmekre, ha kell anyagi támogatásra talál.”*

szeptember 11. Szolyván létrehozták az első hitelszövetkezeti áruraktárat.

október 3. Firczák munkácsi püspök körlevélben rendelte el: az őszi esperes kerületi gyűléseken a klérus tárgyalja meg a naptáregyesítés kérdését. A gyűléseken a kerületek a naptárreform mellett döntöttek, a hívek viszont ellenezték a Gergely-naptár bevezetését.

december 7. Firczák munkácsi püspök levélben tett panaszt Széll Kálmán miniszterelnöknél, amiért a kormány részéről elmaradt a máramarosi hitelszövetkezetek korábban megígért támogatása.

az év folyamán. A „*hegyvidéki akció*” kiterjesztése egész Bereg megyéére.

Dercsényi László korábbi elnök halálát követően a jogász Ekkel Györgyöt, a szabadságharc egykori századosát választották meg a beregi honvédegylet elnökévé. Ekkel sírja mai is áll a beregszászi római katolikus temetőben.

Ungváron izraelita szentegylet és görög katolikus temetkezési egylet alakult.

1900

január. Ungváron megindult a ruszin nemzeti értelmiség érdekeit kifejező *Görög Katholikus Szemle*, melynek élén az Apponyi-féle ellenzékhez tartozó Kaminszky Viktor (Géza), valamint Duliskovics Elek állt.

január 24. Darányi Ignác benyújtotta az uralkodóhoz előterjesztését *„a rutének lakta északkeleti határszéli hegyvidék gazdasági viszonyairól és azok javítását célzó intézkedésekről”*.

február 12. Értekezlet Munkácson a *„hegyvidéki akció”* első két évének eredményeiről és a kezdeményezés lehetséges kiterjesztéséről Máramaros, Ugocsa és Ung megyékre. Egán legfontosabb teendőnek a rutén nép földhöz juttatását tartotta. A Schönborn-uradalomtól 25 évre kibérelt 12 622 hold földet, és ezt 41 községben 4303 igénylő közt osztotta szét olcsó évi bérért. A Csillag szállóban megtartott tanácskozást Egán és a helyi zsidóság eddigi legnagyobb összeütközése követte.

február 18. Szabolcsi Miksa az *Egyenlőség* hasábjain felrótta Egánnak, hogy nem tesz különbséget a helyi uzsorások és a munkájukat tisztességesen végző zsidók között: *„A zsidó uzsorásokat, higgye el ezt nekünk Egán Ede Úr, jobban utáljuk, mint ő. Mert neki nem lobbantották még soha szemére a keresztény akasztani valókat, míg nekünk nyakunkba varrnak minden zsidó gazembert. Nem hagyhatjuk szó nélkül, ha azt látjuk, hogy a miniszteri megbízott úr vak elfogultságában a becsületes munkával kenyérüket megkereső zsidókat – és ismételjük, ezek képezik a kárpátaljai zsidóknak nagy többségét – a gazemberekkel együtt, egy üstbe dobja.”*

április 1. A belügyminiszter levele Török József gróf Ung megyei főispánhoz a törvényhatóság területére érkező vagyontalan zsidókat illetően: *„Minthogy ily teljesen vagyontalan egyéneknek az országban való tartózkodása úgy közigazgatási, mint rendőri szempontból az ország lakosságának érdekeivel ellenkezik, s ezért meg nem engedhető”*.

május 30. Egán arról számolt be Darányi földművelésügyi miniszternek, hogy 77 alsóvereckei, volóci, zugói és kisszolyvai zsidó családnak ingyen szénát osztott ki. Az akció a szerény körülmények között élő zsidó lakosságra való kiterjesztése egyébként Darányi javaslata volt.

szeptember 18. A földművelésügyi miniszter 8051. számú rendeletében közölte Bereg, Ung, Ugocsa és Máramaros megye főispánjaival, hogy a „hegyvidéki akció” megyéjük egész területére kiterjed. Egán szerint amíg e rendeletet az ungi és beregi főispánok készséggel támogatták, addig a máramarosi főispán *„ellenszenvvel viseltetett”* a kezdeményezés iránt.

november 11. A beregszászi városháza gyűléstermében díszpolgárrá avatták Kossuth Ferencet, Kossuth Lajos fiát, a *Függetlenségi Párt* vezetőjét. Kossuth Ferenc édesapja politikájára utalva elmondta: *„Azt hiszem, eljön még az az idő, midőn ezen elvek meg fogják hozni gyümölcsüket, amely gyümölcs nem lehet más, mint áldás szeretet hazánkra.”*

november 20. Firczák munkácsi püspök körlevelet adott ki a magyar liturgiai nyelvről, melyben közölte: a görög katolikus vallás liturgiai nyelve az ószláv és a román.

november 24. Szabó János szamosújvári püspök a máramarosi főispánhoz fordult, hogy gátolja meg a szacsali hívek áttérését a pravoszláv vallásra (skizma): *„célszerű lenne, ha a járási főszolgabíró megbíznák, hogy hallgatná meg a híveknek a községi ügyekre vonatkozó panaszait és a lehetőségig, a törvény korlátai között ezután intékezés tételnek a netaláni figyelembevehető panaszok orvoslására”.*

december 11. Szabó János szamosújvári görög katolikus püspök felhívta a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium figyelmét a szacsali hívek skizmatikus mozgalmára. *„A szacsali hívek egy része, elégedetlenségének kifejezésére felhasználta azon alkalmat, amidőn volt lelkészük, Gyenge János elhalálozván, azon javadalom betöltendő volt. [...] A hívek egy részének küldöttsége azonban Szamosújvárra jövén, állítólag a hívek nevében kifogásolta Pap Mihályt, mint Gyenge esperes barátját, aki velük mostohán bánt s több módon anyagiakban megrövidítette volna s kinyilatkoztatta, hogy nem fogadják el és Chita Pál romuli lelkészt kérték, ellenkező esetben azzal fenyegetőzván, hogy Nagyszébenbe mennek és a görögkeleti vallásra térnek át.”*

december 30. Berkovits Gusztáv munkácsi mérnök elkészítette a podheringi csata emlékművének tervét.

az év folyamán. A „hegyvidéki akció” kiterjesztése Máramarosra és Ungra. Hírlapi beszámoló az Északkeleti-Felvidéken élő ruszinság nyomoráról: *„Alacsony, a földdel majdnem egyvonalban álló tetőzetű házakban laknak, 6–8-an egy szűk szobában, egyesek a birkákkal és sertésekkel. Házaikon kémény sincsen, s fojtó füstben szoronganak. A falba vert két vaskarón deszkák vannak elhelyezve, mely ágyul szolgál nekik. Ez alatt tanyáznak a sertések, az ágy felett pedig bölcső csüng kötélén. Gyermekük majdnem teljesen ruházatlanul mezítláb futkosnak a bokán felül érő hóban és jég között. Ilyen a nyomor az egész vonalon.”*

A népszámlálási adatok alapján Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megye összlakossága 754 769 fő volt, ebből ruszin 314 526 (41,7 %), magyar 227 045 (30,0 %), román 84 519 (11,2 %), német 78 692 (10,4 %), szlovák 47 858 (6,3 %), egyéb 2 129 (0,3 %).

Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben 76 290 bérmunkást és napszámost tartottak nyilván.

1901

január. Szacsalon megjelent Craciunasiu Gergely ortodox pap, hogy megalakítsa a helyi görögkeleti egyházközséget.

Hamis áttérési bizonyítványok kiállítására és az ortodox lelkészek bujtotgatása címén bűnvádi eljárást indítottak a szacsali skizmatikusok ellen.

január 2. Firczák munkácsi püspök feliratában hívta fel Széll miniszterelnök figyelmét, hogy máramarosi hívei között *„a kivándorlás vágya ragályképen lépett fel. Százával hagyja oda a nép faluját, potományon elvesztegeti házikóját, csekély terjedelmű földjét, ingóságait, hogy kivándorláshoz szükséges útiköltséget maga és családja részére előteremtse és elérhesse képzelt boldogulásának révpartját: Brazíliát, hol pedig reá a rabszolgaság járma, a kétségbeesés, betegség és halál vár.”*

május 12. Felavatták a podheringi csata csonka gúla alakú emlékművét, melynek öntöttvas tábláját a következő felirattal látták el: *„Az 1849. évi április hó 22. napján a Magyarország állami függetlenségéért e helyen vívott győzelmes ütközet emlékére emelte a hazafias kegyelet 1901-ben.”*

június 11. A miniszterelnök a nagyszebeni ortodox metropolitához intézett bizalmas átiratban kérte Craciunasiu Gergely szacsali pap visszahívását.

augusztus 12. Megalakult a Munkács és vidéke gyümölcs értékesítési szövetkezet, amelybe az év végéig 450 gyümölcstermelő kiscgazda lépett be.

szeptember 20. Máig tisztázatlan körülmények között életét vesztette Egán Ede miniszteri biztos, a *„hegyvidéki akció”* vezetője. Egán Ungvárról Munkácsra menet, a Hegyfark és Nagyláz települések közötti út mellett fekvő Lázi-dombon kapott halálos kimenetelű lövést. A kortársak egyaránt beszéltek gyilkosságról, öngyilkosságról és véletlen balesetről.

szeptember 29. Az *Egyenlőség* nekrológot jelentett meg Egán miniszteri biztosról: *„Nem a panasz, nem a keserűség, hanem a béke göröngyét dobjuk az ő sírjára; míg élt harcban álltunk vele, de most hogy tetterős karja és alkotó agya megbénult, a meggyőződések szókimondó férfiát megillető tisztelettel adózunk emlékének. Láttuk, hogy önzetlenség és tiszta*

szándékok rejtőznek abban a darabos és gyakran érthetetlen lélekben: láttuk, hogy Egán Ede jobb volt a hírénel.”

október 2–9. Országgyűlési választások.

december 12. Darányi földművelésügyi miniszter Kazy Józsefet bízta meg a hegyvidéki kirendeltség vezetésével, aki korábban a földművelésügyi tárca statisztikai osztályát vezette. Kazy 1909-ig állt a „*hegyvidéki akció*” élén. Rendkívül sokrétű munkát végezve sikerült mind a négy északkelet-magyarországi vármegyére (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék) kiterjeszteni az akciót.

az év folyamán. A berehói (Sáros megye) skizma-ügy. Néhány Amerikából visszatért ruszin pravoszláv egyházközséget akart szervezni a faluban. Amerikából behozott ruszin lapokat is találtak náluk, amelyek állítólag vallási és nemzetiségi gyűlöletre izgattak. Az eperjesi törvényszék a vádlottakat – bizonyítékok hiányában – felmentette.

A máramarosi görög katolikus főesperes jelentése a kivándorlásról: *„e nép már absolute nem tud megélni, s a legmegfeszítőbb munka mellett annyit meg sem tud keresni, hogy ne éhezzen, hogy családját az éhenhalástól meg tudja menteni [...] tizedek óta a férfiak nagy része úgyszólván az év nagyobb részét a szomszéd Galícia, Bukovina, Románia s Erdély erdeiben tölti [...] hogy garast szerezzen, s itthon élő családját fenntarthassa.”*

A magyar pénzügyminiszter állásfoglalása a máramarosiak kivándorlásáról: *„a kérdéses kedvezőtlen viszonyok kifejlődését elsősorban ama körülményeknek vélem betudni, hogy a vármegye lakosságának hitelszükségletét ellátó pénzintézetek közül a közelmúltban egynéhány fizetéképtelen lett, s az előző években ismételve rossz termések voltak. De a mostoha anyagi viszonyokhoz hozzájárult a népességnek a talaj termőképességével arányban nem álló szaporodása, a galíciai zsidók bevándorlása és különösen az a körülmény, hogy a lakosság főfoglalkozása az erdőmunka, az erdők nagy részének kipusztítása következtében jelentékenyen csökkent és hiányoznak olyan iparvállalatok, amelyek legalább egyes vidékek lakosainak megélhetését biztosítanak.”*

A magyar költségvetés 200 ezer koronát irányzott elő a ruszinok számára létesítendő állami iskolákra.

Ungváron megkezdte működését az Ahasosz Izraelita Egylet, a Református Iparos-Ifjúsági Egylet és a Szeretet Izraelita Nőegylet.

1902

január 6. A ruszin görög katolikus újságíró, Romanecz Aladár saját lapjában (*Kárpáti Lapok*) írta: *„az ember, ha nem magyarnak született, politikai téren akkor ér el legtöbb előnyt,*

ha nemzetiségre magát magyarnak vallja, mert ez esetben követelheti és igényelheti mindazt, amit a magyar törvény a magyar hazában a magyarnak biztosít.”

január 29. A „hegyvidéki akció” irányítását átvevő Kazy József kormánybiztos így jellemezte a máramarosi állapotokat: *„nézetem szerint mint fő okok szerepelnek a Galíciából folytonosan folyamatban lévő bevándorlás, az ott űzött uzsora legkülönbözőbb nemei, a telekkönyvi állapotok és kataszter rendetlensége, a legelők hiánya, az iszákosságnak és így a degenerálásnak, a mostani korcsmai rendszer melletti, folytonos fejlődése és végül az amúgy is terméketlen föld kis mennyisége.”*

február 6. Rabár Endre nagybereznai (szabadelvű) képviselő beszéde a kormány nemzetiségi politikájáról és a „hegyvidéki akcióról” az 1902. évi költségvetés képviselőházi vitájában. *„Hát, igen t. ház, hogy csak a magam kerületét említsem meg, ebben a kerületben a kincstárnak erdőbirtokai meghaladják a 200 000 holdat. Amint említettem, a birtokrendezés folytán olyan a helyzet, hogy az egyes községek nevéen álló és tulajdonát képező ingatlanok teljesen kopárak, hasznavehetetlenek. Már most én ennek a népcsoportnak sem alamizsnát, sem ajándékot nem kérek, és így az államháztartástól megerőltetést sem kívánok, hanem azt vagyok bátor ajánlani, határozza el magát a kormány arra, hogy ezen kopár területeket megfelelő ráfizetés mellett hasonló területű, elfogadható és használható területeivel cserélje ki. 25–30 esztendő leforgása alatt az a nép készégesen, pontosan, becsületesen meg fogja fizetni azt a differenciát, ami az értékben előáll, viszont az állam a maga hathatósabb eszközeivel képes lesz ama hasznavehetetlen és kopár területeket hasznavehető erdőterületekké átalakítani.”*

március 3. Tisza Kálmán halála.

április 3. A Szent Bazil Társulat utolsó ülésén kimondták a társulat feloszlását, egyben kifejezték az Unio Könyvnyomda Rt. megalakítási szándékát.

június 30. Ungváron megalakult az Unió Könyvnyomda Rt., a Szent Bazil Társulat utódintézménye.

szeptember 19. Kossuth születésének 100. évfordulója alkalmából ünnepséget tartottak a beregi honvédegylet alelnökének, Baczó József lakásán.

november. A beregszászi főgimnázium átvette új Vérke-parti épületét.

december 3. Budapesten Szabó Jenő felsőházi tag elnökletével megalakult a Magyar Görögkatolikusok Egyesülete. Célja: a budapesti, munkácsi és eperjesi egyházmegyei hívek egységének megteremtése, a görög katolikusok anyagi és erkölcsi érdekeinek előmozdítása.

az év folyamán. A vallás- és közoktatásügyi miniszter szemrehányást tett Firczák munkácsi püspöknél azon jelenségek miatt, *„amelyek külön-külön tekintve kevésbé fontosaknak*

látszanak, együttesen azonban azt a benyomást keltik, mintha Nagyméltóságod egyházi kormányzatában a ruthén nemzetiség mesterséges nevelésére irányuló szándék akarna érvényesülni.”

A kincstár megépíttette az ungvári vashidat.

Nagyszőlősön megindult az *Ugocsa Vármegye Hivatalos Lapja*.

1903

tavaszi. A ruszin lakosság a Nagybereznai járás néhány településén (Hajasd [Voloszcjanka] és környékbeli falvakban) erőszakkal hozzálátott a földek elosztásához.

március 8. A karlócai görögkeleti metropolitához érkezett Vakaró Joachim Vaszilij izai földműves levele, melyben közölte: Iza község lakosainak nagy része át szeretne térni az ortodox hitre, s ebben a püspök segítségét kéri. A karlócai egyházfő csak abban az esetben kívánta támogatni az izaiak szándékát, ha azok teljesítik az áttérésre vonatkozó hatályos törvényi előírásokat.

május 20. Balogh Mihály, a munkácsi egyházmegye máramarosi vikáriusának véleménye a skizma ruszin falvakra való áttérjedéséről: *„Iza-Szacsal volt az a község, honnét e mozgalom kiindult, és fájdalom, oly gyorsan terjed, hogy dacára a kormány és a közigazgatási hatóság legerélyesebb, s mondhatom, erőszakos intézkedéseinek, a román nép nagy részének szívét a schizma megnyerte, s ma görög katolikus román papok megfosztva stólától, napszámtól, s úgyszólván minden jövedelmi forrástól, kétségbeesett harcot vívnak a terjedő veszéllyel”.*

június 8. A dolhai templomtéren megszentelték a Rákóczi-szabadságharc első csatájának (1703. június 7.) tiszteletére állított emlékművet. *„Maga az emlékjel fehér márvány oszlop, tetején aranyozott turulmadárral, a turulmadár alján egy kis kereszttel.”* A szentmisét celebráló Balogh prépost felidézte a Rákóczi-szabadságharc eseményeit, majd így folytatta: *„tanuljanak Rákóczitól szeretni hitüket és hazájukat [...] melyért élni halni készen legyenek, mint tették apáink Rákóczi és Kossuth alatt. [...] ha majd fiaik és leányaik e térre jönnek játszani és meglátják az oszlopot, rajta a turulmadarat és a hit keresztjét s ha otthon megkérdik, hogy miért állították a szép oszlopot ide, meséljék el nekik a magyar szabadságharcosok legendáit, amelynek hősei között az őseik is ott voltak.”*

június 16. Széll Kálmán lemondása. Tisza István miniszterelnöki megbízatása – nem sikerült kormányt alakítania.

június 27. – november 3. Khuen–Héderváry Károly kormánya.

június 28. A *Görög Katolikus Szemle* tudósítása az izai helyzetről: „*Főpásztorunk missiót tartott Izán, de mint látszik ennek kevés eredménye volt, mert azt az elkeseredést, azt a fanatizmust [...] ellensúlyozni már nem lehetett.*”

július 2. Beregszászon megjelent a *Beregvármegye Hivatalos Lapja* című kiadvány első száma. A lap csütörtökönként került kiadásra. Ungváron első alkalommal volt olvasható az *Ung Vármegye Hivatalos Lapja*.

szeptember 20. Tiszaújlakon a tiszabecsi ütközet (1703. június 14.) 200. évfordulóját méltatták. Az ünnepség keretében emlékoszlopot avatására került sor.

november 3. – **1905.** június 18. Tisza István kormánya.

december 1. Ideiglenes jelleggel Azary András nevezték ki Iza görög katolikus papjává.

december 12. A karlócai zsinat elfogadta a görög katolikus izaiak ortodox vallásra való áttérését.

december 25. Megjelent a Magyar Görögkatolikusok Egyesületének lapja, a *Görögkatolikus Hírlap*. Szerkesztője: Demkó Kálmán fővárosi gimnáziumi tanár.

az év folyamán. Megalakult az Ungvári Leányok Erzsébet-köre és az Ungvári Katolikus Kör.

A „*hegyvidéki akció*” kiterjesztése Ugocsára, Zemplénre és részben Sárosra.

Ferenc József valóságos belső titkos tanácsossá nevezte ki Firczák munkácsi püspököt.

A munkácsi városháza alapkövetétele.

Megalakult az Ungvölgyi Villamos Művek Részvénytársaság, mely később Ungvári Bútorgyár Villamos Telepe nevet vette fel.

Munkácson megalakult a Hegyvidék szabadkőműves páholy.

1904

január 2. A budapesti *Görögkatolikus Hírlap* hasábjain Szabó Jenő vitát indított a magyar liturgiáról.

február. A *Görög Katolikus Szemle* írta: „*jegyezzük meg azt is, hogy a skizma nálunk nem vallási meggyőződésből fakad, hanem egy messze ható politikai akció szüleménye, melyet csak hasonló fegyverrel lehet leverni*”.

Perényi Zsigmond báró máramarosi főispán Tisza miniszterelnökhöz intézett levelében azt javasolta, hogy adjanak a skizmatikus mozgalomnak politikai jelleget.

február 14. Tisza István bizalmas levelében kérte Firczák munkácsi püspököt: intézkedjen, hogy a Máramaros megyei sajtó a skizmamozgalmat ezentúl ne tárgyalja.

február 18. A villanyvilágítást első ízben kapcsolták be Munkácson.

február 19. Miután a hatalom „*kívülről szított politikai mozgalomként*” kezdte tekinteni a terjedő skizmat, Izán sor került az első letartóztatásokra.

március 3. A miniszterelnök titkos levélben szólította fel a budai görögkeleti püspököt, hogy szakítson meg minden kapcsolatot az izai áttérőkkel.

április 12. Gebé Demeter a munkácsi egyházmegye skizmatikussá lett papja levelet írt Firczák püspökhöz: megbánta korábbi tettét és bűnbocsánatért esedezik. Gebé kijelentette, hogy „*a muszka skizmáról ünnepélyesen lemondok, muszkizálni nem fogok. Lisztokot sem fogok szerkeszteni, mert én magyar nemes vagyok.*” Ugyanebben a hónapban Gebé a nagylucskai pravoszláv hitközség vezetőjéhez írt egy levelet, amelyet téves címzés miatt a helyi görög katolikus paróchus kapott kézhez. A levél szerzője ebben felszólította a nagylucskaiakat: a szerb karlócai pátriárka helyett az orosz Szent Szinódustól kérjenek papot. Gebé leveléről a nagylucskai görög katolikus pap révén Firczák munkácsi püspök is tudomást szerzett.

április 30. A máramarosszigeti törvényszék ítéletet hozott az izai áttérők ügyében: hét vádlottra szabott ki büntetést a BTK 172. §-ába ütköző izgatás miatt.

május 1. A Bereg megyei főispán feljegyzésében a nagylucskai skizma okaival foglalkozott, s kitért a görög katolikus hívek számára megterhelő papi szolgáltatásokra: „*a papoknak házanként fizetendő párbér és robotszerű szolgáltatások, továbbá a stóla és egyes szertartások után külön fizetendő díjak oly magas és szabályozatlan összegben rovatnak ki, mikép elviselhetetlen terhet képeznek a népre nézve*”.

Ötvenezres tüntetés Budapesten.

május 30. Tisza miniszterelnök bizalmas magánlevele Schönborn Frigyes Károly grófhoz: „*Bizonyára nem kerülte el nagybecsű figyelmedet az a körülmény, hogy Máramaros és Bereg vármegyék némely vidékének gk. ruténsége körében vallási kérdések ürügye alatt olyan államellenes mozgalom indult meg, melyet még csírájában el kell fojtani, illetve lokalizálni, ha az egész Felvidéket az állam, az egyház és az úri osztály elleni általános mozgalom veszélyének nem akarjuk kitenni.*” Tisza ezután arra kérte Schönbornt, hogy a feszültségeket keltő földínség enyhítésére bocsásson eladásra földet birtokaiból. „*Légy meggyőződve tisztelt barátom, hogy ha a kérelmemet teljesíted, néhány száz, sőt ezer munkás állampolgárát e hazának jótéteményben részesíted, melyért neked az egész nemzet, illetve ennek vezetői csak hálás köszönetet mondhatnak.*”

július 7. Beregszászon megindult a *Beregi Újság* című társadalmi, megyei és közgazdasági érdekű hetilap kiadása.

október 15. Dr. Demjanovich Emil írta a *Görögkatolikus Hírlapban*: „A száraz szám adatok igazolják, mi, orosz származású magyarok olyan kérdésben is lelkesebben foglalunk állást a fajmagyaroknál, amely a mi népiünk dolgait egyáltalán nem érinti [...]. Ezzel szemben a magyarság ridegen távol tartja magát még azon intézményeinktől is, melyek egyetemes ügyeink szolgálatára létesültek, a *Görögkatolikus Hírlaptól* és az *Egyesületünktől*.”

október 20. A munkácsi és eperjesi püspökségekből származó egyetemisták megalakították a Vasvári Pál Kört. Elnöke Kutkafalvy Miklós lett.

november 18. Képviselőházi puccs: zsebkendőszavazás.

az év folyamán. Azary izai pap a *Görög Katolikus Szemle* hasábjain számolt be tevékenysége első hónapjairól. Ebben a skizmatikus mozgalmat „néhány izai szájas földművelő” oroszbarát, politikai indíttatású szervezkedéseként írta le.

A hegyvidéki kirendeltség nagylucskai skizmatikus mozgalomról szóló jelentésében rámutatott, hogy az áttérés mögött nem vallási, hanem nemzetiségi, főként pedig szociális problémák állnak. „Az egyszerű földművelő emberről nehéz elhinni, hogy különbséget tudjon tenni régi és új vallás között, hogy meggyőződésből térne át a keleti vallásra, melynek szertartásait sohasem látta, előtte ismeretlen tanait sohasem hallotta. De népszerű lehet előtte az áttérés szociális okokból, mert azt a reményt erősbbítik benne az orosz könyvek s izgatók, hogy aki híve lesz a fehér cár vallásának, annak megélhetéséről a cár sokkal jobban fog gondoskodni, mint most a magyar állam.”

Beregszászból és Bereg megyéből 1 112 fő vándorolt ki Amerikába.

Ungváron megépült az askenázi ortodox zsinagóga monumentális stílusú épülete.

1905

január 3. A parlament feloszlatása.

január 26. – február 4. Országgyűlési választások. A szabadelvű párt veresége.

március 15. Kossuth Ferenc országgyűlési képviselőt Ungvár városi tanácsa díszpolgárrá választotta.

március 19. Ungváron az általános választójogért tüntettek.

április 1. A *Népszava* napilappá alakult.

június 18. – 1906. április 8. Fejérvary Géza kormánya („darabontkormány”).

június 23. A debreceni királyi ítélőtábla az izai áttérők ügyét tárgyalta. Az ítélőtábla felülvizsgálta a máramarosszigeti törvényszék ítéletét, s négy fő büntetését szabadságvesztésről pénzbírságra enyhítette. A debreceni tábla indoklása szerint a vádlottak a hazafiatlan és államellenes kifejezéseket „nem az állam, az alkotmány és annak intézményei

ellen való izgatás céljából, hanem csupán vallási rajongásból használták, hogy a szerintök egyedül üdvözítő görögkeleti vallásnak több hívőt szerezzenek”.

szeptember 15. „Vörös péntek”. A budapesti munkások első általános politikai sztrájkja.

október 2. Üzembe helyezték a Nagyberezna–Uzsok–országhatár vasúti pályát.

október 29. Fejérváry bejelentette az új kormánypárt, a Haladó Párt megalakítását.

az év folyamán. Beregszászban megalakult a szociáldemokrata párt helyi szervezete.

1906

január 15. Megmozdulások Bilkén.

február 19. A katonaság megszállta a parlamentet. Házfelosztás.

március 17. Áchim L. András vezetésével megalakult a Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt.

április 8. – **1910.** január 17. Wekerle Sándor kormánya.

április 11. A szabadelvű párt felosztatásának bejelentése.

április 29. – május 8. Országgyűlési választások.

május 1. A helyi szociáldemokrata csoport szervezésében Beregszászon megünnepelték a munka ünnepét.

november 5. II. Rákóczi Ferenc hazahozott hamvainak temetése Kassán.

december 23. A *Bereg* közzétette Lehoczky Tivadar múzeumalapítással kapcsolatos terveit: *„szeretnék egy olyan Múzeumot alakítani, melynek rendeltetése lenne egyebeken kívül a megyére és környékére vonatkozó régi ereklyéket összegyűjteni, megőrizni és gyarapítani. Minket bizonyára elsősorban azok a régiségek érdekelnek, melyek Bereg megye területéről kerülnek napfényre, mert szorosán véve ezek nyújtanak adatokat múltjára nézve [...]. Tudom, hogy a kormány is felkarolja ügyünket és mint az ország más vidékén keletkezett Múzeumoknál tette, a miénkről sem feledkezik meg. S tudom azt is, hogy intelligens közönségünkben akadnak oly művelt és jóakaró egyének, kik a Múzeum rendezésénél, fenntartásánál és kezelésénél szóval, tettel és írással hő támogatói lesznek”.*

az év folyamán. A budapesti kúrián sor került az izaiak harmadik tárgyalására, amely súlyosbította a debreceni tábla ítéletét. A – már a tárgyalás előtt elhunyt – Vakaró Joachim és Kemény Vaszilij vádlottakra a BTK 172. és 173. §-aiba ütköző vétségük miatt – a debreceni tábla által kiszabott pénzbüntetés mellett – 1–1 év államfogházat szabott ki.

Megalakult az Ungvári Téglá-, Cserép- és Agyagárú Gyár Részvénytársaság, valamint az Ungmegyei Gazdasági Bank Részvénytársaság.

Ungváron létrehozták a Magyarországi Szociáldemokrata Párt helyi szervezetét.

1907

január 10. Megjelent a *Nagyszőlősi Hírlap* című politikai és gazdasági hetilap első száma.

április 10. A máramarosi főispán a skizmatikus mozgalom további terjedéséről tájékoztatta a miniszterelnököt: „*a nép nagy része templomba nem jár, a papot és a görög katolikus vallást becsméri, egyesek gyermekeiket Budapestre a szerb paphoz viszik keresztelni vagy egyáltalán nem is kereszteltetik. E tekintetben a munkácsi püspök megtorló intézkedései, hogy ti. a nem keresztelt gyermekeket és izgatókat a görögkatolikus lelkész nem temeti, eddig kevés eredményre vezettek.*”

június 2. Megtartották a *Munkácsi Lehoczky Tivadar Múzeumegyesület* alakuló közgyűlését, ahol a kezdeményezés névadója és Tárczy Károly betérjesztette az egyesület alapszabályát: „*Az egyesület célja: egy múzeum létesítése Munkács városában, amelynek alapját a Lehoczky Tivadar által ajándékozott nagybecsű gyűjtemény képezi. Ezen múzeumban az egyesület összegyűjti a tudományos alapon rendezett [...], a múlt, főleg beregi és munkácsi vonatkozású őskori, történelmi, irodalmi, művészeti és műipari emlékeket és maradványokat, továbbá a jelenkor történelmi becsű emlékeit, valamint a föld-, nép- és természetrajz körébe eső tárgyakat, az ipar és művészet remekét.*”

Az uralkodó szentesítette az 1907: XXVI. és XXVII. tc.-et *Az állami elemi népiskolai tanítók illetményeinek szabályozásáról és az állami népiskolák helyi felügyeletéről, A nem állami elemi iskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságáról* (az ún. Lex–Apponyi).

július 5. Perényi Zsigmond máramarosi főispán egy bizalmas jellegű levelében írta: „*A nagylucskai mozgalom alapjában véve nem annyira vallási meggyőződésből keletkezett, mint inkább egyes politikai ügynököknek a görögkeleti egyház egyedül üdvözítő voltának leplebe bújtatott pánszláv tendenciájú agitációjából, melynek nagyon alkalmas fegyverül kínálkozott az ottani nép rendkívüli földéhsége.*”

augusztus 8. Ady Endre cikke a máramarosi és vaskóhi román parasztmozgalmakról a *Budapesti Naplóban*. „*Boldog Máramaros, ahol az emberek még ölni is tudnának, ha haragba jönnek. Vaskóh vidékén és fölöttébb sok táján Magyarországnak az emberek már haragudni se tudnak. Egy-szerűen gyönyörű ez a hír, amely Máramarosból érkezik. Kaszát fogott a paraszt, mert megint eltagosítottak tőle valami százhusz holdnyi földet. S a Kőhátról úgy görögtek lefele a földelmérő urak, mint télen a lavina. Brávó, hurrá, Máramaros, talán egyetlen forradalmi szöglete Magyarországnak.*”

október 10. „*Vörös csütörtök*”.

november 10. Az Országos Keresztény Szocialista Párt alakuló ülése.

november 25. Firczák munkácsi püspök átírata Wekerle Sándor miniszterelnökhöz a nagylucskai „skizma-mozgalom elleni akció” tárgyában. *„Köszönettel vettem Nagyméltóságodnak Bacsinszky Mihály, nagylucskai lelkészre vonatkozólag velem közölt bizalmas értesítését is, melyet megfontolás tárgyává fogok tenni. Eddig semmi oly értesülést nem nyertem róla, illetve hívei oly értelmű panaszos kérvényt nem nyújtottak be hozzám, melyből az tűnnék ki, hogy az illető lelkész kapzsi és haszonleső ember volna. Ebből kifolyólag panaszos beadvány és beigazolatlan vád hiányában kánoni eljárást nem indíthatok ellene, sem jelenlegi lelkészi javadalmáról el nem mozdíthatom, mert a nevezett rendszeresen, kánonilag beiktatott lelkész. Módot és alkalmat fogok azonban keresni arra, hogy őt önzetlen, odaadó lelkészi működésre intsem, és hangsúlyozottan figyelmébe ajánljam, mikép a schizmatikus mozgalom elleni akcióban hasznosabb tényezőnek bizonyuljon – és a magyar állameszmének a nagylucskai nép között való erősítésére kellő munkásságot fejtsen ki.”*

az év folyamán. Az Ung vármegyei alispán évi beszámolója szerint 87 079 korona adó folyt be a megyében, az adósság pedig 1 035 385 koronára rúgott.

A hegyvidéki kirendeltség közvetítésével 12 289 munkás vállalt mezőgazdasági munkát.

A „hegyvidéki akció” keretében agyagáru- és kályhagyár létesült Beregszászban.

Megjelent Avgusztin Volosin *Gyakorlati kisorosz (rutén) nyelvtan* című magyar nyelven írt ruszin grammatikája.

Megalakult Az Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság és az Ungvári Fillérbank Részvénytársaság.

Színházavatás Ungváron.

1908

január 1. A *Nyugat* megindulása.

február 12. A pénzügyminisztérium 85 693/907. számú rendeletében bővítette a hitelszövetkezetek szeszesitalokra vonatkozó árusítási jogait: *„A közönséges pálinkának kismértékben való elárúsítási jogosítványa a szövetkezetek részére is kiadatik. Háztartási célokra és közönséges pálinkának házilag való előállítására alkalmas szesznek kis mértékben való elárúsítására pedig a szövetkezeteknek adandó engedélyek kivétel nélkül ki lesznek terjesztve.”*

június 1. Ungváron megindult a *Határszéli Újság* című politikai hetilap kiadása.

október 6. Bosznia-Hercegovina annexiójának proklamálása.

november 21. Az 1908: XLVI. tc. értelmében ingyenessé vált a népiskolai oktatás.

december 23. Megnyitották a Borszavölgyi Keskenyvágányú Helyiérdekű Gazdasági Vasút („*beregszászi kisvasút*”) Beregszász és Dolha, valamint Nagyszőlős és Komlós közötti kettős vonalszakaszát.

az év folyamán. 47 munkácsi lakos vándorolt ki Amerikába.

Ungváron létrejött a Meschivas Nefesch (Lelket Üdítő) és az Etz Hachajim (Élet-fája) Egylet.

1909

február 18. 1909: II. tc. *A kivándorlásról.*

április 24. Az uralkodó elutasította az önálló magyar jegybank létrehozásának tervét.

május 22. Dolha és Kovácsrét között elkészült a Borsza-völgyi vasútvonal harmadik szakasza.

az év folyamán. A „*hegyvidéki akció*” eredményeként 131 hitelszövetkezet működött Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék területén.

A beregszászi agyagárugyár betéti társasággá alakult, s új nevet vett fel: „*Bereg megyei caolinművek és kályhagyár részvénytársaság*”.

A Lehoczky-féle múzeumegylet bejegyzése.

Az ungvári ortodox izraelita irányvonulat képviselő Klausz Chaszidim Egylet megalapítása.

1910

január 17. – **1912.** április 22. Khuen-Héderváry Károly kormánya.

február 19. Megalakult Tisza István Nemzeti Munkapártja.

március 22. *Ugocsa Vármegye* címmel társadalmi és közigazgatási hetilap látott napvilágot Nagyszőlősön.

március 23. Az országgyűlés feloszlata.

június 1–10. Országgyűlési választások.

augusztus 27. Megkezdte skizmatikus tevékenységét a körösmezői származású Kabalyuk Sándor pravoszláv pap.

október 30. (31.) Átadták a forgalomnak az Ungvár – Vajáni Helyiérdekű Vasutat, amely az Ung-vidéket szelte át.

december 23. A Borsza-völgyi vasút negyedik szakaszának (Ilosva–Szajkófalva) átadása.

az év folyamán. A 4761. számú rendelet értelmében a 11. honvéd gyalogezred szervezésében lövésztanfolyamokat, egyesületeket engedélyeztek. Máramarosban Rahón alakult meg az első ilyen egylet.

Ungváron Athletikai Club és Vadásztársulat alakult.

A népszámlálási adatok alapján Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék összlakossága 848 160 fő volt, ebből ruszin 331 186 (39,0 %), magyar 270 442 (32,0 %), román 94 608 (11,2 %), német 93 289 (11,0 %), szlovák 55 487 (6,5 %), egyéb 3 148 (0,4 %).

1911

június 10. A Borzsa-völgyi vasút utolsó, ötödik szakaszának megnyitása Szajkófalva és Gyilalja között.

július 18. – 1912. június 4. A képviselőházban obstrukciós jelleget öltött a véderővita.

október 5. I. Ferenc József magyar király Firczák Gyula munkácsi püspököt ötvenéves jubileuma alkalmából az elsőosztályú vaskoronarenddel tüntette ki.

az év folyamán. Létrejött az Ungvári Iparoskör.

1912

április 22. A Khuen-Héderváry Károly-kormány lemondása. Lukács László kormányának kinevezése.

április 30. Lőrinczy Jenő, Ung vármegye alispánjának közgyűlési felterjesztése Lukács László miniszterelnökhöz az Egyesült Államok területére kivándorolt ruszinok helyzete tárgyában. *„A kivándorlás egyre tartó, sőt ismét növekedő folyamata ezrével viszi véreinket az Amerikai Egyesült Államok felé. A kivándorlók között jelentékeny számban vannak képviselve vármegyénk s általában a hegyvidéki vármegyék ruténjei, kiknek mint a kivándorlók túlnyomó részének, a szegénység, a megélhetési nehézségek adják kezébe a vándorbotot. S a hazai kivándorlók között éppen ruténjeink azok, kikre nézve a kivándorlás a legnagyobb veszélyeket rejti magában úgy önmagukra, mint az államra, mint az egyházra egyaránt. Az Amerikába vándorolt rutének a szláv nyomásnak vezető hiányában ellenállani nem tudván, egyházuktól elszakadnak – s visszatérve – hazai földön oly eszméket hintenek el, hogy az ebből származó veszedelmek elhárítására a Kárpát-vidék területén máris hatósági eszközök igénybevétele vált szükségessé. [...] A hiányzó összetartó kapcsot, az egységes szellemi vezetést kell megadni ruténjeinknek, ha őket megmenteni akarjuk. Ezt az egységes mentő erőt Kegyelmes Úr! az amerikai gk. magyar püspökség szervezésében látjuk, mely a vallás összetartó erejével a nemzeti eszméktől való elszakadást is meggátolni hivatva van.”*

május 6. Az uralkodó megalapította a Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegyét.

május 22. Tisza István házelnökké választása.

május 23. *„Vérvörös csütörtök”*. Tüntetés Budapesten.

június 1. Firczák Gyula munkácsi püspök halála.

június 4. A véderőtörvény megszavazása. Tisza letörte az obstrukciót.

június 7. Sikertelen merénylet Tisza István ellen a Parlamentben.

június 8. A papság számára Firczák Gyula halálhírét és egyben életének összefoglalását, méltatását Papp Antal, mint utódlási joggal kinevezett püspök jelentette be körlevélben: *„Folyó hó 1-én táviratok, majd rövid idő múlva a hírlapok is hirdették mindenfelé, hogy Dr. Firczák Gyula munkácsi püspök [...] Ő Nagyméltósága hajnal 2 órakor Isten szent akaratában való példás megnyugvással majdnem két éven át viselt betegség következtében, a haldoklók szentségeinek többszöri buzgó fölvétele után, a pápa Ő Szentsége apostoli áldásával megerősítve, életének 76-ik és püspökségének 21-ik évében elhunyt”.*

az év második felében. A *„haza, vármegye, város és vallás terén tett buzgó sikeres és odaadó működéséért”* Ungvár város díszpolgárává választották Firczák Gyula néhai munkácsi görög katolikus püspököt.

július 30. A péterfalvai (Ugocsa megye) származású Komáromy Andrást országos alleleváltárnokká nevezték ki.

szeptember 7. A Magyar Köztársasági Párt megalakítása.

október 10. A kereskedelmi miniszter engedélyt adott a Visóvölgy–Borsa Helyiérdekű Vasút megépítésére.

október 14. Papp Antalt a munkácsi egyházmegye püspökévé szentelték. Papp 1912. november 17. és **1913.** október 5. között egyben a hajdúdorogi egyházmegye apostoli kormányzójaként is tevékenykedett.

1913

március 8. A képviselőház elfogadta a Lukács-féle választójogi törvényt.

április 30. Ungvár képviselőtestülete egyhangúlag a város díszpolgárává választotta Dr. London Benjámint orvost, aki nagyértékű adományokat bocsátott szülővárosa és a helyi zsidó közösség részére.

június 3. Lukács miniszterelnök lemondása.

június 10. – **1917.** június 15. Tisza István kormánya.

július 23. Elkezdődött a máramarosi skizmaper, melyben a máramarosi királyi ügyészség 94 főt fogott perbe a magyar állam elleni lázítás, valamint a magyar nemzet, a görög katolikus felekezet és papság elleni izgatás címén.

július 29. 1913: XXXV. tc. *A hajdúdorogi görög katolikus püspökségről.*

szeptember 6. Átadták a vasúti forgalomnak a Visóvölgy–Leordina vonalat.

november 5. A Leordina–Borsa vasúti pálya megnyitása.

december 21. A *Világ* a felvidéki ruszinokról írt: „Az *analfabéta nép magára maradt, kiszolgáltatva minden kalandornak és ez a magyarázata annak, hogy a ruténlakta vidéken a legtöbb a hatósági visszaélés, a legelterjedtebb az uzsora, a legbotrányosabbak a telekkönyvi viszonyok és a legnagyobb a nyomorúság. A legtöbb rutén faluban csak a pap él emberi életet, igaz, hogy az meg viszont fejedelmi életet él. Minél nagyobb a nép nyomorúsága, annál gazdagabb a rutén pap*”.

az év folyamán. A hegyvidéki kirendeltség keretében 206 hitelszövetkezet működött 51 000 taggal.

1914

január. Tisza miniszterelnök zágrábi látogatása.

május 25. Kossuth Ferenc halála.

június 6. A Polgári Radikális Párt megalakulása.

június 28. A sarajevói merénylet. Gavrilo Princip szerb diák megölte az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösét, Ferenc Ferdinándot és feleségét, Zsófiát.

Bibliográfia

I. Források

I. 1. Levéltári források

Kárpátalja Területi Állami Levéltár, Beregszász

A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye iratanyaga (151. fond)

Ung vármegye főispáni iratai (4. fond)

Bereg megye főispáni iratai (10. fond)

Ugocsa megye főispáni iratai (674. fond)

Magyar Országos Levéltár, Budapest

H 56 Minisztériumi iratok, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Katolikus Egyházi Osztály iratai

H 114 Eötvös Tamás és Szintay János kormánybiztosok iratai

H 124 Máramaros megye 1848–1849. évi iratai

Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspöki Levéltár, Nyíregyháza

Hajdúdorogi Esperesi Levéltár 1848–1849. évi iratai (IV. – 2.)

I. 2. Egykori lapok, folyóiratok (1848–1849)

Budapesti Híradó

Figyelmező

Jelenkor

Kossuth Hírlapja

Közlöny. Hivatalos Lap

Marczius Tizenötödike
Nemzeti (Újság)
Pesti Hírlap
Radical Lap
Reform
Religio és Nevelés

II. Irodalom (forráskiadványok, emlékezések, monográfiák, tanulmányok).

Ács Zoltán: *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. Kossuth Könyvkiadó, [Budapest], 1996.

Adriányi Gábor: *A Bach-korszak egyházpolitikája 1849–1859*. Kairosz Kiadó, h.n., 2009.

Ambrus József: *Paphonvédek albuma*. K.n., Nagyikinda, 1892.

Arató Endre: *Kelet-Európa története a 19. század első felében*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.

Arató Endre: *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

Bacsinszky Tivadar: *Orosz–ruszin kapcsolatok a XIX. század közepén*. Kárpátaljai Tudományos Társaság, Ungvár, 1942.

Bagu Balázs: *Millenniumi emlékhelyeink nyomában*. In: P. Punykó Mária (szerk.): *Madarak voltunk ... Kárpátaljai néprajzi írások*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1999. 16–21.

Bagu Balázs: *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2010.

Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1993.

Balogh Margit – Gergely Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005. (Dokumentumok). 1790–1944*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2005.

Barta István (s. a. r.): *Kossuth Lajos összes munkái. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*. 13. kötet. 1. rész. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1952.

Barta István (s. a. r.): *Kossuth Lajos összes munkái. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*. 14. kötet. 2. rész. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1953.

Barta István (s. a. r.): *Kossuth Lajos összes munkái. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai.* 15. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955.

Batizi Endre: A viski–várhegyi fürdő. In: S. Benedek András (szerk.): *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából.* Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 57–59.

Batizi Endre: Técső és környéke. Tájéleírás és népismertetés. In: S. Benedek András (szerk.): *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából.* Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 55–56.

Benda István – Orosz László (szerk.): *A Beregszászi Magyar Gimnázium története 1864–1989.* Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990.

Benda Mária: *Egyesületi és társadalmi élet Bereg megyében.* Beregszász, 2003.

Bendász István: *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből.* KMKSZ, Ungvár, 1999.

Bendász István: *Az 1848–1849-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye.* KMKSZ, Ungvár, 1997.

Bocskor Medvecz Andrea: *Alapvetések az ukrán magyarságkép kérdéséhez és a magyar múlt ukrán megítéléséhez (1991–2011).* PoliPrint, Ungvár, 2012.

Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban.* 3., átdolgozott, bővített kiadás. Heraldika Kiadó, Budapest, 2000.

Bonkáló Sándor: *A rutének (ruszinok).* Második, bővített kiadás. Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta és az Utószót írta: Salga Attila. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Basel – Budapest, é. n.

Boros László: Kárpátalja szőlő- és borgazdaságának történeti földrajza. In: Uő. (szerk.): *Kárpátalja. A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai. (Nyíregyháza, 1998. november 16–19.).* K. n., Nyíregyháza, 1999. 115–130.

Boros László: Ung vármegyei közművelődési egyesületek és a múzeumügy a XIX. század végén és a XX. század elején. *Acta Academiae Beregsasiensis*, 2010. 1. sz. 187–200.

Botlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993.

Botlik József: *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997).* Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Botlik József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez.* Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000.

Botlik József: A Kárpátalja fogalom kialakulása és változásai. *Együtt*, 2004. 2–3. sz. 77–86, 77–85.

Botlik József: A rutén (ruszin) értelmiség önkormányzati törekvései, 1848–1918. In: Donáth Lehel – Medvigy Endre – Molnárfi Tibor – Zelles László (szerk.): *Az „Ezeréves ruszin-magyar együttélés a történelem tükrében” című konferencia szerkesztett előadásai, leadott tanulmányai 2004. március 19–20.* Belváros–Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, Budapest, 2005. 60–69.

Böör György: *A magyarországi ruszin időszaki sajtó a XIX. században.* Ferenc József Tudományegyetem Történeti Intézete, Kolozsvár, 1943.

Braun László: *Hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség keretében 1898–1910 között.* PoliPrint, Ungvár, 2011.

Bujdosó István: Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig). *Acta Academiae Beregsasiensis*, 2011. 1. sz. 101–112.

Cieger András: A Bereg megyei politikai elit a dualizmus időszakában. *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 1997. 12. sz. 213–281.

Cieger András: Érdekek és stratégiák. A helyi politikai elit érdekérvényesítési lehetőségei a kárpátaljai régió vármegyéiben a dualizmus időszakában. *Korall*, 2003. 13. sz. 87–106.

Csanádi György: *Régi beregszásziak.* K. n., Beregszász, 2001.

Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából.* Poliprint, Ungvár, 2004.

Csatáry György: *Levéltári kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények).* Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993.

Csatáry György: *Múltunk írott ereklyéi.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1995.

Csatáry György: *Szabadságharc a végeken Anno 1848-1849.* Clio, Ungvár, 1999.

Csatáry György: *A Lehoczky-hagyaték.* KMKSZ, Ungvár, 2001.

Csatáry György: Hagara Viktor – a tudós főispán. *Kárpátalja*, 2005. október 7., 247. sz. <http://karpataljalap.net/2005/10/07/hagara-viktor-tudos-foispan>. [Letöltés ideje: 2013. december 3.]

Csatáry György: Beregszász a 18–19. században. *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 2006. 17. sz. 99–105.

Csatáry György: *Komáromy András – az országos főlevéltárnok. Forrásközlés.* KMKSZ, Ungvár, 2008.

Csatáry György: *A máramarosi öt koronaváros levéltára 1326–1910.* PoliPrint, Ungvár – Beregszász, 2011.

Csatáry György: A 19. század végi, 20. század eleji Beregszász történelmi épületei. *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 2011. 19. sz. 293–306.

Csernicskó István: *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Gondolat Kiadó, Budapest, [2013].

Danilovics János: *Popovics Bazil néhai munkácsi püspök Szent Péter és Pál apostolokról nevezett tapolczai apát, a bölcsészet tudora, ő cs. s apostoli kir. felségének val. belső t. tanácsosa Ő Nagyméltóságának lelki üdvéért 1864-dik évi december hó 1-jén az unghvári püspöki székes templomban bemutatott engesztelő szent miseáldozat alkalmával elmondott: egyházi beszéd*. K. n., Ungvár, [1864].

Deák Ágnes: *„Nemzeti egyenjogúsítás”. Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

Delegan, Mykhaylo: Ungvár 18–19. századi forrásai a Kárpátaljai Állami Levéltárban. *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 2011. 19. sz. 129–136.

Doma István – Zubánics László: Karcolatok a kárpátaljai zsidóság történetéből. In: P. Punykó Mária (szerk.): *„Hét kereszt alatt felkelek”. Kárpátaljai néprajzi és honismereti dolgozatok*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 6–15.

Dudás László: A katonák és a görög katolikus egyház kapcsolata a XVIII-XIX. század fordulóján. *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 2001. 15. sz. 213-220.

F. Kiss Erzsébet: *Az 1848–1849-es magyar minisztériumok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

Fakász Mihály – Fakász János: *Északkelet-Magyarország a szabadságharc viharában*. Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, Munkács, 2002.

Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Fórum Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta – Dunaszerdahely, 2002.

Fincicky Mihály: *Polgármesteri jelentések Ungvár város közállapotáról*. KMKSZ, Ungvár, 2001.

Frisnyák Sándor: Kárpátalja gazdasági térszerkezete a 18–19. században. In: Boros László (szerk.): *Kárpátalja. A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai*. (Nyíregyháza, 1998. november 16–19.). K. n., Nyíregyháza, 1999. 101–114.

Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Gottfried Barna: A „rutén akció” Bereg vármegyében, 1897–1901. *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 1999. 13. sz. 195–202.

Gönczi Andrea: A máramarosi skizmaper. In: Beregszászi Anikó – Papp Richárd (szerk.): *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest – Beregszász, 2005.

Gönczi Andrea: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*. PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár – Beregszász, 2007.

Gulyás László: Kárpátalja története. Kárpátalja 1918 előtt. In: Baranyi Béla (szerk.): *Kárpátalja*. MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest, 2009. 65–75.

Hársfalvi Péter – Takács Péter (szerk.): *Helytörténeti olvasókönyv I. Bereg, Szabolcs és Szatmár megye történetéhez a honfoglalástól 1849-ig*. [Szabolcs–Szatmár Megyei Tanács művelődésügyi osztálya – Szabolcs–Szatmár megyei Pedagógiai Intézet], Nyíregyháza, 1985.

Hermann Róbert (szerk.): *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Videopont Kiadó, Budapest, 1996.

Hodinka Antal: Ung megye. In: S. Benedek András (szerk.): *Ung megye*. Mandátum Kiadó – Hatodik Síp Alapítvány, Beregszász – Budapest, 1998. 50–56.

Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben*. 2–3. kötet. K.n., Genf, 1865.

Igyártó Gyöngyi: *A máramarosi koronavárosok. Monográfia*. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2005.

Katus László (szerk.): *Magyarország története 1848–1890*. 1–2. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

Kazy József: *A hegyvidéki gazdasági akció 1907. évi működésének ismertetése*. Pallas Részvénytársaság, Budapest, 1908.

Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*. 1–7. kötet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1952–1999.

Kereszty István: *A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése 1705–1867*. K. n., Budapest, 1916.

Keresztyén Balázs: *Kárpátaljai művelődéstörténeti kislexikon*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 2001.

Kész Piroska: Folyószabályozás Bereg vármegyében (1846–1914). *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 2011. 19. sz. 137–158.

Kobály József: Többre becsülte a tudományt, mint önmagát. *Kárpátaljai Szemle*, 1994, 9. sz. 28–29.

Kobály József: *Sine ira et studio*. KMKSZ, Ungvár, 1998.

Kobály József: A kárpátaljai ruszinok. In: Ábrahám Barna – Gereben Ferenc – Stekovic Rita (szerk.): *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Piliscsaba, 2003. 347–360.

Kókai Sándor: Bereg vármegye vonzásközpontjai és –körzetei a XIX. sz. közepén. In: Boros László (szerk.): *Kárpátalja. A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai. (Nyíregyháza, 1998. november 16–19.)*. K. n., Nyíregyháza, 1999. 145–157.

Komáromy András: *Ugocsa vármegye a történelemben. Válogatott írások*. Szerkesztette: Kobály József. KMKSZ, Ungvár, 2001.

Kovács Elemér: *Szőlészet, borászat Beregvidéken*. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2009.

Köváry László: *A millenium lefolyásának története s a millenáris emlékkalkotások*. Athenaeum, Budapest, 1897.

Kun István: *A feláldozott Bereg*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

László Gézáne Szarka Ágota (szerk.): *Szabolcs–Szatmár–Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék) sajtóbibliográfiája*. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 2002.

Lehoczky Tivadar: *Bereg megye és a munkácsi vár 1848-49-ben*. Kroó Hugó kiadása, Munkács, 1899.

Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye. Válogatás Lehoczky Tivadar írásaiból*. A művet kiadáshoz előkészítette, az előszót és az utószót írta: Kobály József. Grazsda Kft. – KMKSZ, Ungvár, 1995.

Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*. Szerkesztették: S. Benedek András és Vári Fábián László. Az előszót írta: S. Benedek András. Hatodik Síp – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1996.

Lehoczky Tivadar: *Munkács város új monográfiája*. 1–2. kötet. KMKSZ, Ungvár, 1998.

Lehoczky Tivadar: *Adalékok Beregszász történetéhez*. Szerkesztette: Kobály József. KMKSZ, Ungvár, 1999.

Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye monographiája*. 1–3. kötet. [Históriaantik Könyvesház Kiadó], Budapest, 2011.

Magocsi, Paul Robert (ed.): *The Shaping of a National Identity – Subcarpathian Rus', 1848–1948*. Harvard University Press, Cambridge – London, 1979.

Magocsi, Paul Robert – Pop, Ivan (eds.): *Encyclopedia of Rusyn history and culture*. University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–London, 2005.

Magyar Sándor: „Magyarbarát” románok 1848–1849-ben. *Pro Minoritate*, 2002. Nyár. 50–79.

Mandrik, Ivan: Agrárproblémák Kárpátalján a XIX. század végén és a XX. század elején. *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 1997. 12. sz. 47–57.

Marosi István: *A munkácsi görög katolikus egyház kihívásai és a megoldási kísérletek Firczák Gyula püspök (1891–1912) tevékenysége idején*. Licencia dolgozat. Budapest, 2010.

Mayer Mária: A ruszinok (kárpátukránok) és az 1865. évi képviselőválasztás. *Századok*, 1974. 5–6. sz. 1142–1175.

Mayer Mária: Adatok a századforduló ruszin (kárpátukrán) értelmiségének elmagyarosodásához. *Történelmi Szemle*, 1977. 2. sz. 260–279.

Mayer Mária: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.

Mayer Mária: Néhány ruszin vonatkozású irat 1849–1850-ből. *Partes Populorum Minores Alienigenae*, 1996. 3. köt. 12–54.

Mészáros Károly: *Ungvár története, a legrégebb időktől máig*. Ráth Mór, Pest, 1861.

Molnár Ferenc: Adalékok a verhovinai határvidék hadtörténetéhez (1849. március). *Acta Beregsasiensis*, 2010. 3. sz. 121–130.

Molnár Ferenc: A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség és az osztrák neoabszolutizmus (1849. augusztus – december 31.). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2011. 4. sz. 87–108.

Molnár Ferenc: A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség az 1848–1849-es események viharában. *Kisebbségkutatás*, 2012. 2. sz. 287–309.

Molnár Ferenc: A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye főpapsága és a ruszin identitás viszonyrendszere 1848–1849-ben. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Határhelyzetek V. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetben*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2013. 53–73.

Molnár Ferenc: A munkácsi püspökség kísérletei egy önálló görög katolikus érsekség felállítására a 19. század közepéig. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 15. évfolyam, 1. szám, 2013. 63–74.

Molnár Ferenc: A Bereg vármegyei görög katolikus papság az 1848. évi forradalom sajtójában. In: Fedinec Csilla – Szoták Szilvia (szerk.): *Határhelyzetek VI. Változó világ – változó közösségek a Kárpát-medencében*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest. (Megjelenés alatt)

Mucsi Ferenc (szerk.): *Magyarország története 1890–1918*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Novák Károly: A kabola-polyánai fürdő. In: S. Benedek András (szerk.): *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 60–61.

P. Punykó Mária (szerk.): „Hét kereszt alatt felkelek”. *Kárpátaljai néprajzi és honismereti dolgozatok*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997.

P. Punykó Mária (szerk.): *Madarak voltunk ... Kárpátaljai néprajzi írások*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1999.

Pajkossy Gábor: *Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Pálmány Béla: *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002.

Pándi Lajos: *Köztes-Európa 1756–1997. (Kronológia)*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999.

Pap Dénes: *Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848–1849*. 1–2. kötet. Heckenast, Pest, 1868–1869.

Pásztor Emil: *A tizenötödik aradi vértanú*. Kossuth Könyvkiadó-Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979.

Pavlenko, Georgij Vasziljevics: A németek letelepedése Kárpátalján a XVIII–XIX. században. (Telephelyek, irányzatok, következmények). *Szabolcs–szatmár–bereg Levéltári Évkönyv*, 1997. 12. sz. 35–46.

Perényi József: *A ruszinok történetének vázlata 1800–1918*. Kandidátusi értekezés, kézirat. Budapest, 1954.

Pirigyi István: *A magyarországi görög katolikusok története*. 1–2. kötet. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1990.

Pirigyi István: Görög katolikusok az 1848-as szabadságharcban. In: Takács Péter (szerk.): *A szabadság Debrecenbe költözött. Tanulmányok 1848/49 történetéhez*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998. 149–164.

Popovics Tibor: Ruszin fatemplomok Kárpátalján. In: P. Punykó Mária (szerk.): *Madarak voltunk ... Kárpátaljai néprajzi írások*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1999. 101–107.

Prugberger József: A máramarosi bányai par. In: S. Benedek András (szerk.): *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 46–49.

Razgulov Valerij: *Lehoczky-múzeum*. Kárpáti Panoráma, Ungvár, 1997.

Rehó Anna: Kisdedovás a történeti Kárpátalján a 19. században és a 20. század elején. *Pro Minoritate*, 2012. Tavasz. 141–154.

Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

Roxer Vilmos: A dolhai vasgyár keletkezése és viszonyai. In: S. Benedek András (szerk.): *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 50.

S. Benedek András: *A tettenérhető történelem. Kárpátaljai nemzetiség- és kultúrtörténeti vázlat*. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993.

S. Benedek András (szerk.): *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997.

S. Benedek András: *A gens fidelissima: a ruszinok*. Belváros – Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, Budapest, 2003.

Sashegyi Oszkár: *Munkások és parasztok mozgalmi Magyarországon 1849–1867. Iratok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.

Solymosi József: *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–49-ben (Az Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék területén történt események)*. Doktori (PhD) értekezés. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 2009. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/solymosijozsef/diss.pdf>. [Letöltés ideje: 2013. szeptember 20.]

Soós Kálmán: A Lutskay-hagyatékról. In: P. Punykó Mária (szerk.): *„Hét kereszt alatt felkelek”*. Kárpátaljai néprajzi és honismereti dolgozatok. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 23–27.

Steier Lajos (szerk.): *A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1937.

Suslik Ádám: *A honvédség szerveződése a mai Kárpátalja területén 1868–1914 között*. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Ungvár, 2012. http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=29&book_id=387. [Letöltés ideje: 2013. december 14.]

Szabad György: *Forradalom és kiegyezés válaszutján (1860-61)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

Szabó Géza: Beregszász dualizmus kori társadalomtörténetének sajátosságai. In: Boros László (szerk.): *Kárpátalja. A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai. (Nyíregyháza, 1998. november 16–19.)*. K. n., Nyíregyháza, 1999. 95–100.

Szemák–Neubauer Mária: Urbanizációs folyamatok Munkácson a 19. század végén és a 20. század elején. *Szabolcs–szatmár–beregi Levéltári Évkönyv*, 2011. 19. sz. 307–316.

Tabódy József: *Munkács múltja és jelene Magyarország történetében*. Pest, 1860.

Taubinger István: Ipar és kereskedelem. In: S. Benedek András (szerk.): *Ung megye*. Mandátum Kiadó – Hatodik Síp Alapítvány, Beregszász – Budapest, 1998. 35–37.

Udvari István: A magyarországi ruszinokról és ukránokról. *Partes Populorum Minores Alienigenae*, 1996. 3. köt. 2–11.

Udvari István: Bacsinszky András munkácsi és Tarkovics Gergely eperjesi megyéspüspökök kapcsolata Szabolcs vármegyével és a Hajdúsággal. *Szabolcs–szatmár–beregi Levéltári Évkönyv*, 1997. 12. sz. 137–160.

Várady Gábor: *Hulló levelek*. K.n., Máramarossziget, 1892.

Várady Gábor: Máramaros. In: S. Benedek András (szerk.): *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1997. 25–30.

Veliky János (szerk.): *Polgárosodás és szabadság (Magyarország a XIX. században)*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

Vígh Kálmán: A hegyvidéki akció és a kárpátaljai zsidóság. *Partes Populorum Minores Alienigenae*, 1994. 1. köt. 167–182.

Vígh Kálmán: A ruszin skizma. *Partes Populorum Minores Alienigenae*, 1996. 3. köt. 55–117.

Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története 1790–1848*. 1–2. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

Weiszhaus Gyula: Közlekedési viszonyok. In: S. Benedek András (szerk.): *Ung megye*. Mandátum Kiadó – Hatodik Síp Alapítvány, Beregszász – Budapest, 1998. 38–42.

Žeguc, Ivan: *Die nationalpolitischen Bestrebungen der Karpato-Ruthenen 1848–1914*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1965.

Zubánics László: *Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzáskörzetében*. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2011.

Вегеш Микола [Vehes Mikola] – Молнар Д. Стефан [Molnár D. István] – Молнар Йосип [Molnár József] та ін.: *Хроніка Закарпаття 1867–2010. Kárpátalja évszámokban 1867–2010*. Видавництво УжНУ »Говерла«, Ужгород, 2011.

Данилюк, Дмитро: *Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.)*. »Патент«, Ужгород, 1997.

Данилюк, Дмитро: *Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII. – перша пол. XX. ст.)*. Патент, Ужгород, 1999.

Овдієнко, Петро Павлович – Страшко, Євгенія Матвіївна: *Нариси історії України XIX – початку XX століття*. Аспект, Ніжин, 2001.

Олашин, Андрій Васильович: *Історія Закарпаття. Посібник з краєзнавства*. Карпатська вежа, Мукачево, 2009.

Павленко, Григорій Васильович: *Діячі історії, науки і культури Закарпаття. Малий енциклопедичний словик*. Патент, Ужгород, 1999.

Пагіря, Василь: *Світочі карпатського краю. Історичні портрети греко-католицьких священиків Мукачівської Епархії*. Елара, Мукачево 1996.

Пап, Степан: *Історія Закарпаття*. Том 3. Видавництво «НоваЗоря», Івано-Франківськ, 2003.

Поп, Иван (ред.): *Энциклопедия Подкарпатской Руси*. Издательство В. Падяка, Ужгород, 2001.

Сарбей, Віталій Григорович: *Національне відродження України*. Видавничний дім «Альтернативи», Київ, 1999.